

TARTALOM

Konjunktúraelemzések 2021 tavaszán	3
GKI Gazdaságkutató Zrt. – Karsai Gábor	5
Kopint-Tárki Zrt. – Nagy Katalin – Matheika Zoltán – Palócz Éva	21
Magyar Nemzeti Bank – Kis Katalin	32
Pénzügykutató Zrt. – Várhegyi Éva	37
Századvég Gazdaságkutató Zrt. – Horváth Diána – Molnár Dániel – Regős Gábor	54
Makrogazdasági mutatók és előrejelzések	67

TUDOMÁNYOS TÁJÉKOZTATÓ

Csáki György: Újabb megaregionális szabadkereskedelmi egyezmény: az Átfogó Regionális Gazdasági Partnerség (RCEP)	69
--	----

ÚJ KÖNYVEK

Kőrösi István: Az Európai Unió elmélyítésének kulcskérdései Ismertetés és reflexiók Halmai Péter: Mélyintegráció. A Gazdasági és Monetáris Unió ökonómiája (Akadémiai Kiadó, 2020, Budapest, 538 oldal) című könyvére	90
---	----

JOGI MELLÉKLET

Takó Dalma: Plurilaterális nemzetközi szerződések a Kereskedelmi Világszervezet rendszerében	104
---	-----

**A folyóirat példányonként megvásárolható
a szerkesztőségben.**

**A Magyar Közgazdasági Társaság,
valamint a Magyar Közgazdaságtudományi Egyesület tagjai számára
a szerkesztőség előfizetés esetén 33 százalék kedvezményt ad.**

**A szerkesztőség címe: 1112 Budapest, Budaörsi út 45.
1518 Budapest, Pf. 71**

Telefon: 309 26 95 • Fax: 309 26 47

E-mail: kulgzadasag@kopint-tarki.hu

Munkatársak elérhetősége:

Főszerkesztő: Losoncz Miklós (e-mail: Losoncz.Miklos@uni-bge.hu)

Szerkesztők: Fáber Ágoston (e-mail: agostonfaber@gmail.com)

Farkas Zoltán (e-mail: zoltan.farkas@kopint-tarki.hu)

Olvasószerkesztő: Siklósi Ágnes

Szerkesztőségi titkár: Rózsás Erika (e-mail: erika.rozsas@kopint-tarki.hu)

**A KOPINT Konjunktúra Kutatási Alapítvány
Külgazdaság honlapja:**

www.kulgzadasag.eu, illetve www.kopintalapitvany.hu

A szerkesztésért felel: Losoncz Miklós. A szerkesztőség címe: 1112 Budapest, Budaörsi út 45. Tel.: 309-2642, 309-2695. E-mail: kulgzadasag@kopint-tarki.hu. Kiadja a Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány, 1065 Budapest, Nagymező utca 37–39. A kiadásért felel: Palócz Éva, a Kuratórium elnöke.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Külföldön terjeszti még a Batthyány Kultur-Press Kft. 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. Tel.: 201-8891, e-mail: batthyany@kultur-press.hu. Belföldi előfizetési díjak: 1 évre: 13 200 Ft, fél évre 6600 Ft, összevont számok ára 2200 Ft.

Megjelenik kéthavonta összevont számok formájában. HU ISSN 0324-4202

Tördelés: Király és Társai Kkt.
Cégvezető: Király Ildikó

Készült a *mondAt Kft.* nyomdájában • www.mondat.hu
Ügyvezető igazgató: Nagy László

Konjunktúraelemzések 2021 tavaszán

A Külgazdaság 2001 óta közli a gazdaságkutatók prognózisait és elemzéseit, ezt a hagyományt követi a mostani szám is.

„A világgazdasági kilátások nagyon bizonytalanok a járvány egy éve után is. A vírus új mutációi és a halálos áldozatok nagy száma növeli az aggodalmakat, annak ellenére, hogy a javuló átoltottság enyhít azokon (...) A világgazdaság 2021-ben 6 százalékkal, 2022-ben 4,4 százalékkal növekedhet” – közölte idei tavaszi globális kitekintésében a Nemzetközi Valutaalap. Európa növekedési kilátásai ennél valamelyest szerényebbek, és a magyar gazdaság sem éri el még az idén a 2019-es teljesítményét – így jellemezhető a gazdaságkutatói konszenzus. Egyedül a Magyar Nemzeti Bank üt meg ennél optimistább hangot, amely nem tartja kizártnak, hogy idén a gazdaság ledolgozza mindazt a veszteséget, amelyet tavaly a járvány alatt elszenvedett.

A Pénzügykutató március 24-én, a GKI március 30-án tette közzé prognózisát. A Magyar Nemzeti Bank Inflációs jelentése március 25-én jelent meg. A Századvég Gazdaságkutató tanulmánya március 31-én érkezett a Külgazdaság szerkesztőségébe. Az elemzések bemutatását a Kopint-Tárki zárta április 7-én.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: A1, E0, E6.

Abstract

Economic analyses in Spring 2021

Külgazdaság has been publishing the analyses and the forecasts of the economic research institutions since 2001 and we follow the tradition in this issue.

As to the Spring World Economic Outlook of the International Monetary Fund, “global prospects remain highly uncertain one year into the pandemic. New virus mutations and the accumulating human toll raise concerns, even as growing vaccine coverage lifts sentiment. (...) Global growth is projected at 6 percent in 2021, moderating to 4.4 percent in 2022.” But the European outlook is more modest and even Hungary will lag behind the 2019 results – this is the consensus domestic research institutions have concluded. It is only Magyar Nemzeti Bank (the National Bank of Hungary) that gives a chance to offset all the losses of the economy had suffered in 2020.

Financial Research Plc. published its forecast on March 24. The National Bank of Hungary introduced its Inflation Report on March 25. GKI Economic Research Co. released its outlook on March 30. Századvég Economic Research sent its analysis to Külgazdaság on March 31. Kopint-Tárki Institute of Economic Research Co. closed the series of presentations on April 7.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: A1, E0, E6.

GKI Gazdaságkutató Zrt.: A régióban gyenge közepes a magyar teljesítmény*

KARSAI GÁBOR

A vártnál jobb tavaly negyedik negyedévi adatok és a viszonylag kedvező év eleji konjunkturális várakozások nyomán a járvány harmadik hulláma és a vegyesen alakuló tényszámok ellenére a GKI a múlt év végén közzétett elemzéséhez képest 0,6 százalékponttal, 4,3 százalékra (4–4,5 százalékra) emelte 2021. évi növekedési prognózisát. A magyar GDP ezzel megközelíti, de még nem éri el 2019. évi szintjét. A prognózis fő negatív kockázata, hogy a járvány okozta érdemi korlátozások áthúzódnak a második félévre (akár Magyarországon, akár a fő kereskedelmi partnereinél). Viszont élénkítő hatású lehet, ha a 2022. évi választások közeledtével a kormányzat a költségvetési politika további lazítására szánja el magát. A GKI szerint a foglalkoztatás és a munkanélküliség éves átlagban nagyjából változatlan marad, de az év folyamán mindkettő javulni fog. A reálkeresetek 2, a fogyasztás 3,5, a beruházások 6 százalékkal emelkednek. Az államháztartási hiány csökken, de indokolatlanul magas lesz, a tavalyi 8,1 százalék után idén 6,5 százalék körül alakul, a pénzügyminiszternek a GKI előrejelzése lezárása után tett bejelentése szerint már egyenesen 7,5 százalék lehet. Az infláció gyorsul, a 2020. évi 3,3 százalékról 3,9 százalékra, a forint éves átlagban tovább gyengül, így egy euró a tavalyi 351 forint után idén legalább 365 forintot fog érni, s nem zárható ki, hogy a Magyar Nemzeti Bank emiatt szigorításra kényszerül. A külső egyensúly – főleg a várhatóan beáramló uniós transzfereknek köszönhetően – stabil többletet fog mutatni. A magyar kormány nemzetközi elszigeteltsége erősödik, idén azonban nem várható irányvonalának megváltoztatása.

A koronavírus-járvány okozta *recesszió* 2020-ban a világ legtöbb országában a vártnál kisebb volt. Az utóbbi hetekben javultak a globális gazdasági növekedési kilátások. Ebben fontos szerepet játszott a koronavírussal szembeni hatékony vakcinák megjelenése és mind kiterjedtebb alkalmazása, továbbá a legtöbb ország által alkalmazott fiskális expanzió. A 2020. évi 3,5 százalékos csökkenés után a világ ösz-

* A cikk a GKI Gazdaságkutató Zrt. kollektívája által készített „Előrejelzés 2021-re (2021/1.)” című kiadvány alapján készült. Szerkesztette: Karsai Gábor. Lezárva: 2021. március 29.

Az elemzés 2021. április 7-én érkezett szerkesztőségünkbe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2021.65.3-4.5>

szevont GDP-je 2021-ben várhatóan 5,5 százalékkal bővül. *Ennek nyomán a globális kibocsátás 2021 közepén elérheti a járvány előtti szintet. Ez az USA-ra és néhány nagy ázsiai országra (például Kínára, Dél-Koreára, Indiára) igaz, de az Európai Unióra nem.*

Az EU konjunktúraindexe márciusban jelentősen emelkedett, megközelítette egy évvel korábbi, vagyis még a válság okozta zuhanás előtti értékét. A GKI konjunktúraindexe márciusban kissé emelkedett, megközelítette januári, a járvány kezdete óta mért, igaz, még meglehetősen alacsony csúcspontját. Ezzel a konjunktúraindex idén márciusra még 60 százalékat sem dolgozta le a tavaly áprilisi zuhanásának, az üzleti szektor többet, a fogyasztói kevesebbet korrigált.

Gazdaságpolitika

A magyar gazdaságpolitikában a politikai-hatalmi-népszerűségi megfontolások a járvány okozta válság időszakában is elsődlegesek az egészségügyi és a kiegyensúlyozott gazdasági-társadalmi folyamatok igényéhez képest. E politika nemzetközi háttere, toleráltsága az elmúlt hónapokban sokat romlott, a magyar kormány nemzetközi elszigeteltsége erősödik, de a politikában és a gazdaságpolitikában rövid távon nem várható változás.

A kormány a fő vonásaiban immár egy évtizede létrejött magyar modell természetének megfelelően reagál a válságra. Miközben az egycentrumú, állam- és nem piacközpontú, lojalitásalapú gazdaság- és társadalomirányítás kiterjesztése, az elvileg válságelhárításra fordított pénz politikai szempontú újraosztása folyik, nagyon kevés történik az egészségügy és az oktatás új helyzetre való felkészítése, a válság fő veszteségeinek segítése, sőt a sikeres járványkezelés érdekében.

A kormány a 2022. évi választások előtt láthatólag *jobban fél egy mélyebb gazdasági válságtól, mint egy egészségügyi katasztrófától.* 2020 nyara óta visszatérő szlogen, hogy az emberek a nemzeti konzultáció keretében eldöntötték, „Magyarországnak működnie kell”, s 2021 tavaszán, a megkésett zárás időszakában is a nyitás állt a kormányzati kommunikáció középpontjában. S bár a nyáron Európa-szerte felerősödött a gazdaság működőképessége fenntartásának igénye, azt jellemzően egészségügyi, járványmegelőzési lépések egészítették ki. Magyarországon nem ez történt, itt nagy késedelemmel és messze nem kielégítően rendelték el a járvány második és harmadik hulláma által szükségessé vált korlátozásokat. A látványosan inkompetens, politikailag vezérelt egészségügyi kormányzat nemcsak a széles körű tesztelést mulasztotta el, hanem a járvány okozta kockázatok lakossággal való

megértetését is. Ezt csak növelték a látványos szakmai hibák, az ágyak tavaszi, ki-kényszerített felszabadításától a tervezett hétvégi oltási kampány összeomlásán át a naponta változó utasításokig és ígéretekig. A hatalmi-politikai-üzleti megköze-lítés tükröződött az EU vakcinapolitikájának egyoldalú bírálatában, a kínai és az orosz oltóanyagok zavaros gazdasági háttérű és engedélyezésű alkalmazásában. A viszonylag jó oltási mutatók nem feledtetik a kiugróan rossz halálozási és megbete-gedési számokat, az egész egészségügyi rendszer megroppanását, a szakmailag és üzletileg egyaránt vitatható egészségügyi beszerzéseket.

Koherens válságkezelő program meghirdetésére 2021 tavaszáig nem került sor, a nyilvánvalóan elavult 2020. és 2021. évi költségvetés módosítására sem történt érdemi kísérlet. Bár tavaly nyáron formálisan módosították a 2020. évi költségveté-sét, létrehozva a Járvány Elleni Védekezési és a Gazdaságvédelmi Alapot, de annak főösszegeit nem változtatták meg. A 2021. évi költségvetés módosítását pedig csak idén áprilisban helyezte kilátásba a pénzügyminiszter, egyúttal bejelentve, hogy a 2022. évi költségvetést az új hagyománynak megfelelően ismét nagyon korán, már tavasszal az Országgyűlés elé terjesztik.

2021 tavaszán tehát formailag még mindig a tavalyi kora nyáron elfogadott és már a készítésekor is elavult feltételezéseken nyugvó 2021. évi költségvetés van érvényben. Bár a Pénzügyminisztérium 2020 legvégén a költségvetési törvényben szereplőtől radikálisan eltérő számokat tartalmazó makrogazdasági és költségve-tési előrejelzést hozott nyilvánosságra, maga a költségvetés azonban formálisan és nyilvánosan nem változott, noha valójában a kormányzati döntéshozatal igényeinek megfelelően nyilvánvalóan átdolgozták. Csak illusztrációképpen: a költségvetési törvény 2021-re 4,8 százalékos növekedéssel, a decemberi prognózis viszont csak 3,5 százalékos növekedéssel számolt, miközben az előbbi 2,9 százalékos GDP-ará-nyos államháztartási hiányával szemben 6,5 százalékot prognosztizált.

A kormányzat lépései részben az *eddig is kedvezményezett csoportok támogatá-sának* fenntartását, sőt növelését, részben a hatalmát veszélyeztető ellenzéki pártok, önkormányzatok, független civil szervezetek anyagi *ellehetetlenítését* szolgálják. Lendületesen folyik a kormányzattól független intézmények „bedarálása” az igaz-ságszolgáltatás, a média, a tudomány, az oktatás és a kultúra területén. Azzal, hogy a magyar gazdaságpolitikában a hangsúlyt a gazdaságvédelem helyett az újraindításra helyezték, mód van a lojális tulajdonosi körök beruházásainak és vállalatfelvásárlá-sainak támogatására. Mindeközben kormányzati segítség híján az elkerülhetetlennél sokkal több cég kerül válságba. Félő, hogy ha a cégek és a háztartások tartalékai kimerülnek, a csödbe sodródó cégek és a válságos helyzetbe kerülő családok száma

még emelkedni fog. Ugyanakkor a válságkezelés részének tekintett keresletélénkítés jegyében folytatódnak a soha meg nem térülő beruházások, Paks II, a Budapest–Belgrád-vasútvonal, a Vár- és városligeti projekt, stadionok építése, ezeken kívül az egyházak és a határon túli szervezetek válság idején különösen megkérdőjelezhető mértékű támogatása.

Magyarország *elszigetelődése* az euroatlanti szövetségen belül az elmúlt hónapokban fokozódott, konstruktív érdekérvényesítő képessége immár zsarolási potenciállá szűkült. Donald Trump amerikai elnök bukása jelentősen rontja az USA-val kialakult kapcsolatokat, bár erről a kormányzat igyekszik nem tudomást venni. Az EU-val a jogállamiságról folytatott vita lényege magyar szempontból egy szűk, hatálon levő politikai-gazdasági érdekcsoport védelme. A magyar kormányzatnak az EU válságkezelési alapelvével kapcsolatos, eredetileg a lengyelrel közös – végül részben lengyel nyomásra visszavont – vétója is ezt célozta. Az EU-ban kiváltott általános ellenszenv miatt azonban ennek még komoly negatív következményei lehetnek. Ennek az egyik első jele, hogy a Fidesz kilépésre kényszerült az Európai Parlament néppárti frakciójából, majd magából a Néppártból. Ez tovább szűkíti mozgásterét, ugyanakkor tovább fokozhatja belpolitikai térfoglalását. Az Oroszországgal kialakított szoros kapcsolat és a korrupció mértéke lazíthatja a lengyelek szolidaritását. Bizonytalanságot jelent az őszi németországi választások után megalakuló kormány esetleg keményebb fellépése is.

A jogállamisági kérdésekben az Európai Bíróság döntéséig az EU várhatóan nem fog keményen fellépni. Ezt követően azonban lehetséges, hogy bekeményít, ami *érzékenyen érintheti az évente átlagosan a GDP 3 százalékát kitevő nettó EU-transzfert* – amire Magyarország az EU válságkezelő alapja és hétéves költségvetése keretében jogosult.

Reálfolyamatok

2020 utolsó negyedében a magyar GDP az előző év azonos időszakához képest a vártnál kisebb mértékben esett, az előző negyedévhez képest pedig még növekedni is tudott. Ez a teljesítmény azonban regionális összehasonlításban *legfeljebb gyenge közepes*. A 2019-ben az EU-ban még a régió 11 országa közül Románia után a legsebesebben bővülő magyar gazdaság 2020-ban az EU átlagánál (–6,3 százalék) ugyan kisebb (–5 százalék) visszaesést könyvelhetett el, tavaly azonban már csak a hetedik volt, csupán a szlovák, cseh, szlovén és horvát gazdaságot előzte meg. Ráadásul ha a korábbi erőltetett magyar növekedés által még segített első negyedévet

figyelmén kívül hagyjuk, a válság időszakában csak a turizmusnak nagyon kitett horvát gazdaság visszaesése volt nagyobb.

Idén a fogyasztás várhatóan meghaladja a 2019. évi szintet, a beruházásoké viszont még elmarad attól. Feltehetőleg a GDP is csak megközelíti, de nem éri el a válság előtti szintet.

A bruttó keresetek a 2019. évi 11,4 százalék után 2020-ban alig lassulva, 9,7 százalékkal, a 8 százalékos minimálbér-emelést meghaladó mértékben emelkedtek. Ez a statisztika azonban csak a teljes munkaidőben dolgozók adatait tartalmazza, s nem terjed ki az ötfőnél kisebb cégekre. Ez azért félrevezető, mert a járvány következtében jelentősen emelkedett a részmunkaidőben foglalkoztatottak száma, a válság okozta fizetés-csökkenések pedig feltehetőleg jelentős részben a kis cégeknél következtek be. A mediánbérek – vagyis a középben levő, a gyakorlatban a nagyon magas fizetésűeknek az átlagot felfelé térítő hatását kiküszöbölő bérek – természetesen jóval alacsonyabbak voltak 2020-ban is a bruttó béreknél (320 ezer kontra 403 ezer forint), azonban tavalyi dinamikájuk azonos volt. (A számításba vett kör megegyezik az átlagbérevel, vagyis a statisztikai jellegű problémák is azonosak.) Mindenesetre a *tavalyi hivatalos béremelkedés jelentősen túlbecsült*, a valós bruttó béremelkedés sokkal kisebb, a reálbér-emelkedés csak minimális lehetett.

A tendenciákat jól jellemzi, hogy a személyi jövedelemadóból befolyt költségvetési bevételek a márciusi 9,1 százalék után az eddigi mélypontot jelentő júliusban csak 2,4 százalékkal, 2020 egészében pedig 4,2 százalékkal emelkedtek. Figyelembe véve, hogy a hivatalosan 3,3 százalékos infláció a méréséhez használt fogyasztói kosár szerkezetének jelentős megváltozása miatt erősen alulbecsült, a reálbérek vásárlóereje legfeljebb minimálisan emelkedhetett. Ha emellett figyelembe vesszük, hogy a nyugdíjas infláció magasabb az átlagos fogyasztói áremelkedésnél, s a nyugdíjasok vásárlóerejét a 2019-eshez képest csökkentette a nyugdíjprémium elmaradása is, továbbá hogy a vállalkozói jövedelmek is nyilvánvalóan mérséklődtek, miközben a szociális juttatások jellemzően nominálisan változatlan összegűek maradtak, akkor joggal feltételezhetjük, hogy a lakosság reáljövedelme érzékelhetően, 2-3 százalékkal csökkent. A kimutatott átlagkereset és az szja-tömeg növekedési különbsége a társadalom növekvő differenciálódására utal, ami a foglalkoztatási helyzet romlása miatt egyébként is logikus. Ez, valamint a jövővel kapcsolatos bizonytalanság, továbbá a költési lehetőségek korlátozott volta egyaránt fékezte a fogyasztást, amely tavaly 2,6 százalékkal (a vásárolt fogyasztás 2,5 százalékkal) csökkent.

Tény, hogy a fogyasztás visszaesése tavaly nemzetközi összehasonlításban viszonylag szerény volt, az átlag azonban elfedi a válság fő veszteségeivel való megfelelő kor-

mányzati törődés hiányát. Így az álláskeresési járadék mindössze három hónapos jogosultságát, a nem adókedvezményhez kötődő szociális kiadások befagyasztását, a bértámogatás bürokratikus, sokszor késedelmes és nagyon korlátozott folyósítását, számos vállalkozás sorsára hagyását, vagy a kifejezetten alacsony nyugdíjjal rendelkezők gondjainak ignorálását. (Hiszen a 13. havi nyugdíj idén elkezdett, fokozatos bevezetésének semmi köze a válságkezeléshez, ugyanakkor növeli a nyugdíjas társadalmon belüli, amúgy is irracionális mértékben növekvő különbségeket.)

A versenyszféra nehéz helyzete és a költségvetés állapota 2021-ben nem teszi lehetővé a minimálbér korábbi évekre jellemző, dinamikus (2017-ben 15, az elmúlt három évben évi 8 százalékos) emelését. Idén hosszas vita után végül 4 százalékos, februárban életbe lépett emelésről született megállapodás. Ennek jegyében a bruttó minimálbér 167 400 forintra, a garantált bérminimum 219 ezer forintra emelkedett. A bérmegállapodás azt is tartalmazta, hogy amennyiben az év közben a munkaadókat terhelő szociális hozzájárulási adó 15,5 százalékról 13,5 százalékra csökken, akkor a minimálbér és a garantált bérminimum automatikusan további 1 százalékponttal – 169 ezer, illetve 221 100 forintra – emelkedik. *Ennek az adócsökkentésnek az idén meg kell történnie.* A még 2016 novemberében aláírt bérmegállapodás ugyanis rögzítette, hogy 2019-től négy alkalommal – minden évben 2 százalékponttal – csökkenhet a szocho, amennyiben 6 százalékos reálbér-emelkedés valósul meg. Márpedig 2020-ban a reálbérek a hivatalos statisztika szerint 6,2 százalékkal emelkedtek. Az adócsökkentésre – s ezzel az idei második minimálbér-emelésre – a kialakult szokásoknak megfelelően várhatóan júliusban kerül sor. A múlt év végén már hatalmasra tervezett (hivatalos szóhasználat: prognosztizált) 2021. évi államháztartási deficit erre feltehetőleg fedezetet nyújt. Ugyanakkor a megállapodásban a felek azt is vállalták, hogy a 2021 első félévének végén ismert gazdasági fejlemények tükrében újra ártértékelik a megelőző másfél év gazdasági eredményeit, egyebek mellett a bérek helyzetét. Ez elvileg egy későbbi adócsökkentés vagy nagyobb minimálbér-emelés lehetőségét is magában hordja.

Végeredményben az évközi korrekció esetén 2021-ben a bruttó keresetek 6 százalékos körüli emelkedése várható, meglehetősen nagy differenciáltság mellett. A különbségek kialakulásában fontos szerepe lesz az egészségügyi dolgozók béremelésének (ami felnyomja a költségvetési szektor átlagfizetéseit), a versenyszektorban pedig a különböző piaci helyzetű cégek, főleg a kisvállalkozások és dolgozókik markánsan eltérő helyzetének. A reálkeresetek a GKI által várt 3,9 százalékos körüli infláció esetén 2 százalékkal bővíthetnek, ami – a foglalkoztatás stagnálását is figyelembe véve – a reálkereset-tömeg ugyancsak 2 százalékos emelkedését jelen-

tené. A 13. havi nyugdíj első hetének visszaépítése és a várható nyugdíjprémium együttesen 3 százalékkal emelheti meg a nyugdíjak vásárlóerejét. A vállalkozói jövedelmek rendkívül differenciáltan alakulnak, de összességében emelkednek, ám a szociális juttatások nominálisan sem nőnek. A reáljövedelmek végeredményben 2,5 százalék körüli mértékben emelkedhetnek. Mivel a háztartások összességében a jövedelemingadozások fogyasztásban való „kisimitására” törekuszenek, a lakossági *fogyasztás idén feltehetőleg ennél gyorsabban, közel 3,5 százalékkal bővül*, vagyis meghaladja a 2019. évit. A viszonylag gyors növekedésben szerepe lesz a járvány fokozatos leküzdésének, a javuló fogyasztói bizalomnak, a 2020-ban elhalasztott vásárlások pótlásának, az újra meginduló hitelfelvételnek, a remélhetőleg fogyasztási szempontból is békéssé váló karácsonynak, az inflációs félelmeknek, továbbá a reálhozamot biztosító befektetési lehetőségek hiányának.

A háztartások nettó finanszírozási képessége 2020-ban a GDP 6,1 százaléka volt, mintegy 1 százalékponttal magasabb a 2019. évinél, de hajszállal kisebb, mint 2018-ban. A háztartások pénzügyi eszközei közül 2020-ban kiemelkedő mértékben nőtt a folyószámlabetét és a (legalább névleg) hosszú lejáratú állampapír, jelentős mértékben a készpénz állománya, miközben a rövid lejáratú állampapíroké érdemben csökkent. Mivel a piaci kamatok egyelőre aligha emelkednek, az infláció viszont magas, a járvány visszaszorításával a lakosság megtakarítási kényszere, illetve hajlandósága összességében csökkenni fog (miként ez a tendencia 2020-ban az egyes negyedévek között is megfigyelhető volt). Idén a háztartások finanszírozási képessége 5 százalék alatt várható.

Az állóeszköz-felhalmozás növekedésének lassulása 2020-ban a megelőző évek viharos emelkedése után várható volt. A járvány miatt azonban a beruházások a GDP-nél is nagyobb mértékben, 7,3 százalékkal estek vissza. A beruházási ráta viszont nagyon magas, 27 százalék feletti maradt. 2021-ben kedvező esetben is csak az állóeszköz-felhalmozás 6 százalékos növekedése várható, vagyis még nem lesz elérhető a 2019. évi szint. A beruházási ráta viszont elérheti a 28 százalékot.

Bár a cégek fejlesztéseit jelentős összegű, olcsó források támogatják, a jövőbeli kereslet bizonytalan nagysága és struktúrája miatt sok vállalkozás elhalasztja korábban tervbe vett beruházását. Ugyanakkor az online megoldások rendszerbe állítása, a home office kiépítése tartós lendületet kapott. Az uniós támogatások korábbi gyors kiosztása korlátozta a közösségi források terhére történő gazdaság-élénkítés lehetőségét. (Emellett a magas bázis sem kedvez a beruházási volumen alakulásának.) A magyar költségvetés rekordmértéű hiánya 2020-ban csak részben járult hozzá a beruházások élénkítéséhez, mivel a támogatáshoz jutó projektek gaz-

dái sok esetben még megfelelő tervekkel sem tudtak előállni, mire költenék a pénzt. Így az uniós támogatások hatása csak 2022 után lesz érzékelhető. Hasonlóképpen, az egyedi kormánydöntésekkel kistafírozott multik beruházásai jó eséllyel épp csak megkezdődnek az idén, jelentős hatást 2022–2023-ban fognak kifejteni. A GKI felmérése szerint az ipari szektorban azért idén is várható némi beruházási élénkülés.

A globális ellátási láncok átstrukturálásának a régióban Lengyelország lehet a fő haszonélvezője, de Magyarország is profitálhat ebből, regionális adottságai ugyanis kedvezőek. A Magyar Nemzeti Bank és a Magyar Fejlesztési Bank vállalati programjai elsősorban a meglévő hitelek átstrukturálásához, vállalatfelvásárlásokhoz járulnak hozzá, illetve új beruházások esetében az önerő és a banki hitelek kiváltásához nyújtanak fedezetet. Beruházásösztönző hatásuk csekély.

A beruházások ágazati szerkezete 2021-re kissé módosul. 2019-hez képest nő a súlya az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás ágazatnak, a közigazgatás, védelem ágazatnak és kissé az oktatásnak. Csökken viszont a vízellátás, szennyvízkezelés, hulladékfeldolgozás, a kereskedelem, a feldolgozóipar, a mezőgazdaság, a szakmai tudományos tevékenység ágazatok és az adminisztratív szolgáltatások súlya. A többi ágazat aránya az összes beruházásból várhatóan stagnálni fog. A központi költségvetésből és az EU-forrásokból megvalósuló nem vállalkozói beruházásoknál az építés a domináns (a beruházott érték kétharmada építés lesz).

A 2014–2020-as programozási időszak forrásaira 2021. március közepéig 15 091 milliárd forint igény jelent meg, ebből 10 880 milliárd forintot támogatott az irányító hatóság, s többségükre (10 641 milliárd forint) le is szerződtek. Ugyanakkor a kifizetések összege 8826 milliárd forint. A GKI becslése szerint az előleg nélküli (számla ellenében történt) beruházási célú EU-kifizetés 2020-ban 1600 milliárd forint volt, 2021-ben 1200 milliárd forint lesz. A kormány az eredetileg tervezett 310-es euróárfolyamhoz képest most már 365-ös árfolyam mellett oszthatja el a pénzeket, vagyis nemzeti valutában a korábban kalkulálnál jóval nagyobb összeg áll a rendelkezésére. A GKI előrejelzése szerint 2021-ben a beruházásokon belül az EU-támogatás aránya átlagosan 11-12 százalék lesz. Az EU-források dinamizáló hatása 2021-ben átmenetileg megszűnik.

A 2021–2027-es uniós költségvetési ciklusban igénybe vehető uniós források terhére már januártól a pályázatok meghirdetését tervezték, azonban egyelőre kivárás érzékelhető. Ennek oka, hogy az operatív programok, illetve a nemzeti fejlesztési terv még nincs azon a szinten, hogy az EU megvitassa. Így elképzelhető, hogy 2021 második felében csak kisebb összegekkel indulnak el a pályázatok, és majd a választások előtt, 2022 első negyedévében pörög fel a pályáztatás.

Tavaly a *két leginkább vesztes ágazat* a turizmus (GDP-ben mérve –32 százalékkal) és a szállítás (–17 százalékkal) volt, de a humán, illetve a művészet, szórakoztatás és szabadidős szolgáltatások is 10-10 százalékkal körüli visszaesést könyvelhettek el. Növekedésre lényegében csak az infokommunikációs szektor és a pénzügyi szolgáltatás volt képes (+6,2, illetve +3,5 százalékkal). A legnagyobb visszaesést és növekedést elkönyvelő cégek tehát egyaránt a szolgáltató ágazatok közé tartoztak, ami összességében azt jelentette, hogy a szolgáltatások az ártermelő ágazatoknál kevésbé estek vissza (–4, illetve –6 százalékkal). A lakosság fogyasztása 2,6, a beruházás 7,3 százalékkal szűkült, miközben a közösségi fogyasztás 2 százalékkal bővült (részben a járvány, részben a jelentős katonai beszerzések miatt). A magyar fogyasztás szűkülése jóval kisebb az EU –7,5 százalékos átlagánál, a beruházásoké szinte megegyezik vele (–7,5 százalékkal), a közösségi fogyasztás emelkedése pedig meghaladja az EU 1,1 százalékos átlagát. Ugyanakkor, amíg Magyarországon az export 2,8 százalékponttal nagyobb mértékben esett vissza, mint az import, az EU-ban az olló csak 0,5 százalékponttal nyílt.

Idén várhatóan az építőipar, az ipar és a szállítás bővül a leggyorsabban, s csak a turizmus-vendéglátásban, valamint az ingatlanszektorban várható további visszaesés.

2020-ban az eleve gyengélkedő magyar *ipar* kezdődő fellendülését durván visszavetette a koronavírus-válság. A magyar ipart erősen sújtotta a járműipar nemzetközi krízise. A termelés már 2019 utolsó hónapjaiban csökkenni kezdett, majd 2020 elején az élénkülés jelei mutatkoztak, ám ezt elsöpörte a koronavírus-válság. Magyarországon az ipari termelés visszaesése nagyobb volt az uniós átlagnál, miként az autóiparra erősen támaszkodó többi közép-európai országban is. A magyar ipar 2020-ban összesen 6,1 százalékos volumencsökkenést szenvedett el. A visszaesést részben a kereslet befagyása, részben a szállítási láncok szétzilálása okozta, az ipar belföldi és exportértékesítése egyaránt 5–5,5 százalékkal csökkent. Már az első negyedévben stagnált a termelés, a másodikban – amikor lényegében leállt az ország – az ipar 23,9 százalékkal termelt kevesebbet, mint az előző év azonos időszakában, a harmadik negyedév teljesítménye pedig 3,2 százalékkal maradt el az előző évitől. Ezt az utolsó negyedévben mintegy 3 százalékos bővülés követte. 2021 elején az ipari várakozások az EU-ban és Magyarországon is viszonylag kedvezőek. Idén az ipar bruttó termelése várhatóan 6 százalékkal nő, ami lényegében a 2019. évi szint elérését jelentené.

Az *építőipar* 2020 közepére mély gödörbe esett. Az év vége felé sikerült ugyan a szektornak a korábbi évek termelési szintjére visszakúsznia, sőt 2021 januárjában

– igaz, a nagyon alacsony bázishoz képest – több mint 10 százalékos bővülésre volt képes, de 2020-ban összességében mintegy 9 százalékkal szűkült az ágazat termelése. Tavaly az összes építési beruházás 2,8 százalékkal csökkent éves alapon – a vállalközi szféra jobban, a költségvetési szféra (az önkormányzatok kivételével) kevésbé fogta vissza beruházási költségét, miközben a lakásépítés 11 éves csúcsára jutott. A szektor saját beruházásai szerényen, 2,7 százalékkal estek vissza. A teljesítmény csökkenése nem vetette vissza a cégalapítási kedvet: 2020-ban csaknem ugyanannyi cég alakult, mint egy évvel korábban. A cégmegszűnések száma kissé csökkent, így a tavalyi év egészében 2500-zal több cég működött, mint 2019-ben. Az ágazati szereplők számára a hirtelen növekedést, majd visszaesést hozó időszakok váltakozása komoly gondot jelent, mert nehezíti, sőt egyes esetekben lehetetlenné teszi a jövőbeni fejlesztési, bővülési irányok megtervezését.

A kormányzat láthatóan eltökélt az építőipar ösztönzésében: a keresletet az új lakásokra ismét bevezetett 5 százalékos áfakulcs, a családi otthonteremtési kedvezmény igénybevételi lehetőségeinek bővítése, az otthonfelújítási program hatályba léptetése, illetve jórészt az új uniós költségvetési ciklus támogatásainak terhére megvalósítható beruházások generálhatják. Az építőipari kínálatot pedig a kis- és középvállalkozások technológiai fejlesztésének, munkaerő-igényeinek csökkentését célzó automatizálási célú beruházások támogatása segíti.

A *mezőgazdaságot* nem viselte meg különösebben a pandémia, az ágazati GDP 6,7 százalékos csökkenésének időjárási okai voltak tavaly, nem piaciak. Kisebb átrendeződések történtek a nemzetközi értékláncokban, de ezeknek is csak egy részét indokolta a határon átnyúló áruszállítás megnehezülése. A világpiacon termékárakban reálgazdasági alapok nélküli áremelkedés történt, ez megjelent a magyar agráriumban is. Idén átlagos időjárás esetén a mezőgazdasági GDP növekedése várható, noha a magyar mezőgazdaság minden ágazata technológiai elmaradottságtól szenved. Ez gyenge versenyképességgel jár, a hazai gazdálkodók zöme egyre inkább lemarad uniós versenytársai mögött. A magyarországi harcok a földért nem a jó piaci lehetőségek, hanem a területalapú és egyéb agrártámogatások megszerzése miatt folynak, a beruházásokat sem a piaci lehetőségek, hanem a felvehető támogatások vezérlik. Ebben az EU tavaly elfogadott hétéves költségvetése némi változást ígért, de az elképzeléseket konkretizáló programok még nem léptek életbe.

A *kiskereskedelmi* forgalom 2015 óta jellemzően évi 5-6 százalékkal nőtt, ez 2020-ban stagnálásra (–0,2 százalék) váltott. Az élelmiszer-kereskedelem 3 százalékkal bővült, a nem élelmiszerek forgalma 0,4 százalékkal csökkent (ezen belül a ruházati cikkeké és a könyv-papírárué a negyedével zsugorodott), az üzemanyagé

pedig 10 százalékkal zuhant. Ugyanakkor a kiskereskedelmen belül a KSH adatai szerint az online forgalom mintegy 40 százalékkal, a GKI Digital számításai szerint 45 százalékkal lódult meg. 2021-ben a kiskereskedelmi forgalom mintegy 4 százalékkal emelkedhet, részben a növekvő vásárlóerő és hitelfelvétel, részben a fogyasztói bizalom erősödése következtében. Emelkedés várható a tavaly nagyon lecsökkent üzemanyag- és ruházati forgalomban, de ezeknél a 2019. évi szint nem lesz elérhető. Az élenkülő lakásfelújításokhoz kapcsolódóan nőni fog az építőanyagok iránti kereslet, a tavalyi rekordszámú lakásátadás áthúzódo következményeként a bútor- és háztartásigép-forgalom is. Az online kereskedelem az első negyedévben még szárnyalni fog, majd részben a magas bázis, részben a járvány kényszerítő hatásának enyhülése következtében lefékeződik.

A járvány fő gazdasági vesztese a *turizmus-vendéglátás* szektor, az ágazat GDP-je 2020-ban csaknem kétharmadára csökkent. A kereskedelmi szálláshelyek vendégéjszakáinak száma 58 százalékkal csökkent, ezen belül a belföldieké „csak” 39, a külföldieké 77 százalékkal; az utóbbi elsősorban a fővárost sújtotta. Idén a GKI becslése szerint az ágazat GDP-je 5–10 százalékkal eshet, s hasonló csökkenés várható a vendégéjszakák számában, illetve a vendéglátói forgalom volumenében.

A *szállítási* ágazat GDP-termelése tavaly több mint 15 százalékkal zuhant. Az áruszállítás tonnában 8,5, árutonna-kilométerben 11 százalékkal esett, főleg a nemzetközi szállítások csökkenése miatt. Árutonna-kilométerben számolva azonban a vasúti szállítás még mintegy 5 százalékkal növekedni is tudott, miközben a csővezetékes szállítás 25, a közúti 10 százalékkal esett. Idén az ágazat GDP-termelése bő 5 százalékkal emelkedhet, vagyis még jóval el fog maradni a 2021. évi szinttől. A pandémia fő nyertese az *infokommunikációs* ágazat, amelynek GDP-termelése tavaly és várhatóan az idén is 6 százalék körüli mértékben emelkedik.

Az *ingatlanügyletek* tavalyi teljesítménye éves alapon 5,6 százalékkal csökkent. Ugyanakkor a szektor beruházásai 16 százalékkal bővültek, elsősorban a lakásépítés szárnyalása miatt. A GKI 2021-ben az ágazatban szerény, 1 százalék körüli GDP-csökkenésre számít. 2020 az ötödik egymást követő olyan év volt, amikor a lakásépítés növekedett – a tavaly átadott 28 ezer lakás 11 éves csúcsot jelent. Ugyanakkor a kiadott építési engedélyek száma 36 százalékkal csökkent, elsősorban a kedvezményes áfakulcs átmeneti felemelésének hatására. Idén januártól több új, a lakásszektorra érintő támogató intézkedés lépett hatályba. Ismét 5 százalékra csökkentették az új építésű lakások áfakulcsát, ami a 2022. december 31-éig építési engedélyt szerző lakásokra érvényes, amennyiben 2026 végéig átadják őket. A családi otthonteremtési kedvezményt igénybe vevő családok még az 5 százalékos áfa összegét is vissza-

igényelhetik, és nem kell vagyonszerzési illetéket fizetniük. A rozsdaovezeti lakások esetében 0 százalékos áfa lép életbe, igaz, e területek konkrét kijelölése továbbra is késik. Immár a családi házak tetőtérbeépítéséhez is igénybe vehető a családi otthonteremtési kedvezmény. A 2021 első napjaiban beindított felújítási program keretében háztartásonként 3 millió forint támogatás érhető el. Középtávon ezek az intézkedések hozzájárulhatnak a lakásépítés jelentős fellendüléséhez, de ez az idén – a korábbi szabályozóváltozás negatív hatásának kifutása miatt – még nem lesz érezhető. A GKI ebben az évben bő 20 ezer lakás átadásával számol.

A hazai üzleti ingatlanpiacon a megváltozott körülményekhez való alkalmazkodás van napirenden. Az irodapiacon dübörögnek a fejlesztések: tavaly 232 ezer négyzetméternyi új iroda került a piacra, ami a 2009 utáni időszak rekordja. A fejlesztői tevékenység a járványhelyzet ellenére sem lassult érdemben. A bérlői kereslet viszont jelentősen visszaesett, az üresedési ráta megközelítette a 10 százalékot, ami négyéves mélypontot jelent. Erre reagálva néhány projektnél már átütemezést vagy funkcióváltást jelentettek be.

A járvány következtében a GDP-ben mért *külkereskedelem* 2020-ban jelentősen, a kivitel 6,7, a behozatal 3,9 százalékkal csökkent, a 2,8 százalékpontos olló lényegesen magasabb az EU 0,5 százalékpontos átlagánál. Míg az áruexport csökkenése csak 1,8 százalék, a szolgáltatásoké 23,5 százalék volt. Az importban a különbség kisebb, az áruimport csökkenése 3,9 százalék, a szolgáltatásoké 12,8 százalék volt. Ez egyben azt is jelenti, hogy az áruforgalomban az import visszaesése 2,1 százalékponttal nagyobb volt az exporténál, amit a viszonylag megőrzött exportképesség mellett a belföldi felhasználás visszaesése magyaráz. A szolgáltatások esetében viszont a kivitel zuhanása volt 10,7 százalékponttal nagyobb a behozatalénál. Ez azzal magyarázható, hogy a magyar szolgáltatásexport (és aktívumtermelés) két fő ágazata, a turizmus és a szállítás erősen ki van téve a járványnak. A GKI előrejelzése szerint 2021-ben GDP-ben mérve szűkül, de fennmarad az import javára kialakult *olló*, a kivitel 7,5, a behozatal 8,5 százalékos bővülése várható. Javulás főleg a szolgáltatások esetében várható a szállítás és a bér munka növekedése révén, a turizmusban viszont még nem valószínű pozitív változás. Az áruforgalomban a belföldi felhasználásnak a GDP-nél gyorsabb növekedése következtében az import valamivel jobban emelkedhet a kivitelnél, a cserearányok legalább 0,5 százalékkal romlanak.

A *foglalkoztatás* tavalyi jelentős, de a GDP-visszaesés mértékétől elmaradó csökkenését, a munkanélküliség emelkedését idén stagnálás követi. Az éven belüli lefutás azonban ellentétes lesz, a 2021 eleji romlást a második félévben javulás követheti.

2020-ban éves átlagban a 15–74 év közötti foglalkoztatottak száma a meglehetősen laza kritériumokat alkalmazó munkaerő-felmérés szerint 0,9 százalékkal, a költségvetési szervezetekben és az öt főnél többet foglalkoztató cégekben alkalmazottaké 3,4 százalékkal csökkent. A valós romlás ennél nagyobb lehet, mivel a kis cégeket feltehetőleg keményebben érintette a válság. Ugyanakkor a létszám csökkenése a válságokkal kapcsolatos korábbi tapasztalatoknak megfelelően kisebb a GDP visszaesésénél. Ehhez a szűk körre kiterjedő, lassú és bürokratikus, de mégis csak létező állami segítségnyújtás is hozzájárult. Más oldalról ez természetesen a termelékenység átmeneti romlását is magával hozta.

A válság hatására jelentősen megnőtt a munkanélküliség. A KSH munkaerő-felmérése 2020-ban közel 200 000 fős átlagos munkanélküliséget mért, ami csaknem 25 százalékkal volt magasabb az egy évvel korábbinál, a munkanélküliségi ráta 4,1 százalékra emelkedett a 2019-es 3,3 százalékhoz képest. A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat által mért álláskeresők száma 2020 átlagában 318 000 fő volt, ez 26,5 százalékkal magasabb az egy évvel korábbinál. Az álláskeresők nemzetközileg is kirívóan alacsony ellátási rendszerében semmilyen könnyítés nem történt.

A koronavírus terjedése 2021 elején új lendületet kapott. Januárban a (15–64 éves korú) foglalkoztatottak száma decemberhez képest 1,5 százalékkal kisebb, a munkanélküliségi ráta 0,9 százalékponttal magasabb, 5 százalék volt. Az oltás elterjedésétől az év közepétől a járvány visszaszorulása és negatív gazdasági hatásainak csökkenése remélhető. 2021-ben éves átlagban a tavalyihoz hasonló, 4,1 százalék körüli munkanélküliség várható.

Tavaly a vállalati és háztartási hitelállomány 10, illetve 14 százalékkal emelkedett, ez azonban lényegében a hiteltörlesztési moratórium következménye volt. A moratórium idejének feloldása után a hiteltörlesztési és -felvételi képesség nagyon differenciált lesz, az előbbi romlása, az utóbbi növekedése, összességében a növekvő hitelállomány minőségének a romlása várható. A bankok nyereségessége megmarad, de tovább csökken.

Decemberben a kormány „a magyar pénzügyi szektor versenyképességének növelése érdekében” nemzetstratégiai jelentőségűnek minősítette a Budapest Bank, az MKB és a Takarékszövetkezeti Bank MTB Magyar Takarékszövetkezeti Bank fúzióját. Mivel így a Gazdasági Versenyhivatal hatáskör hiányában meg sem vizsgálhatja a fúziót, nincs akadálya az ellen-OTP-nek elképzelt magyar szuperbank, a Magyar Bankholding Zrt. létrejöttének. A csoportot állam- és kormányközeli szereplők tulajdonolják. *Kockázati tényező, hogy egyes magyar tulajdonú bankoknál a tulajdonosi és a hitelezett kör nem kellően független egymástól, a magántulajdonosok tőkeereje pedig korlátozott.*

Az államháztartás 2020. évi pénzforgalmi hiánya 5549 milliárd forint, a költségvetési törvényben előirányzott összeg mintegy tizenötszöröse, a GDP-arányos (eredményzempléletű, ESA) deficit pedig 1 százalék helyett 8,1 százalék lett. 2021-ben a hiány csak mérsékelten, 3700 milliárd forintra, a GDP mintegy 6,5 százalékára csökken – részben a válságkezelés áthúzódó hatásai, részben a 2022. évi választásokra való felkészülés miatt. Továbbá a kiadásokat az EU-transzferek megelőlegezése is növeli. Összességében elmondható, hogy hiányzik a deficitcsökkentési ambíció. Ezt az EU válságkezelési alapja, illetve a 3 százalékos deficitmaximum európai felüggesztése lehetővé is teszi. A pénzügyminiszter április elején már 7,5 százalékos 2021. évi hiányt valószínűsített. A GDP-arányos államadósság 2020-ban 80,4 százalék volt (a 2019. évi 66,4 százalék után), s feltehetőleg 2021-ben is ezen a szinten marad.

A járvány miatt 2020-ban lefékeződött, sőt helyenként lefagyott gazdaságban nyilvánvalóan csökkentek az adó- és járulékbévételek, miközben a helyzet a kiadások növelését igényelte. A 2020. évi költségvetési bevételek ennek ellenére több mint 10 százalékkal meghaladták az előirányzottat, ami az egész költségvetési tervezési folyamat, így a korai elfogadás irracionálisára utal. A kiadások mintegy 40 százalékkal haladták meg az előirányzottat. A magas államháztartási hiány természetesen kedvezőtlen, de az EU-ban nem kivételes, s a válság körülményei között az Európai Bizottság az államadósságra és a költségvetési hiányra vonatkozó szabályokat is felfüggesztette. *A gond a magyar kiadások szerkezetével* van, az egészségügyi kiadásokon belül az irracionális mértékű lélegeztetőgép-beszerzéssel szemben másra, például tesztekre keveset fordítottak. *A gazdaságvédelem pedig nagyrészt csak a nevében volt az*, a különböző fejlesztési programok jellemzően már korábban elhatározott, esetenként a korábbinál is irracionálisabbá vált pénzköltésben – például turisztikai fejlesztésben, a Budapest–Belgrád-vasútvonal fejlesztésében, sport- és egyházi célok százmilliárdos támogatásában – nyilvánultak meg.

Már a 2021. évi költségvetés tavaly tavaszi kidolgozásakor irreálisnak látszottak az alapjául szolgáló idej folyamatok; azóta ez nyilvánvalóvá vált. A helyzetet jól jellemzi, hogy a költségvetés keretében létrehozott, hangzatos nevű Gazdaságvédelmi Alap, illetve az Egészségbiztosítási és Járvány Elleni Védekezési Alap döntően különböző korábbi források és kiadási kötelezettségek egybegyűrésével jött létre, vagyis valójában nem a válság leküzdésére szolgál, hanem a korábbi, válság előtti elgondolások továbbvitelét állítja a középpontba. Az idej évre szóló költségvetési

törvény 1500 milliárd forintos pénzforgalmi és a GDP 2,9 százalékát kitevő, úgynevezett eredményszemléletű hiányt tartalmaz. A Pénzügyminisztérium 2020 decemberében kiadott előrejelzése ennél több mint kétszer nagyobb deficitet számol: 2021-re az államháztartás mintegy 3650 milliárd forintos pénzforgalmi és 6,5 százalékos GDP-arányos (eredményszemléletű) hiányát valószínűsíti. Ennek ellenére a költségvetés hivatalos módosítása csak 2021 áprilisában került szóba, egyben immár 7,5 százalékos ideai hiány kilátásba helyezése mellett. A GKI megítélése szerint a deficit nagysága nagyrészt politikai akarat kérdése, ennél kisebb deficit is elérhető lenne, miközben a 2022. évi választások előtti további kormányzati költségek sem lenne meglepő. Ugyanakkor szembe kell nézni azzal, hogy az EU-ból származó pénzbőséghez és a szerény válságkezelő tevékenységhez viszonyítva az államháztartás hiánya indokolatlanul magas. Ennek pedig az előbb-utóbb várhatóan világszerte meglóduló infláció és az emelkedő kamatok időszakában magas költségei lesznek, nem is beszélve a gazdasági racionalitást nélkülöző fejlesztések okozta veszteségekről.

2021-ben várhatóan a világ nagy részét, ezen belül a Fedet, az Európai Központi Bankot és a Magyar Nemzeti Bankot is *laza monetáris politika fenntartása* fogja jellemezni. Magyarországon a 0,6 százalékos alapkamat várhatóan továbbra sem változik – bár tavaly az MNB némileg szigorított politikáján, a forint szeptemberi gyengülését és folytatódásának veszélyét látva effektív kamatemelésről döntött, az egyhetes betéti tenderre felkínált kamatot ugyanis 0,6 százalékról 0,75 százalékra emelte. Jóllehet világszerte az infláció gyorsulása várható, ez az idén többnyire még nem jelent közvetlen problémát. Ráadásul a járvány harmadik hulláma miatt még mindig a növekedés segítése és ezzel az alacsony kamatok fenntartása a prioritás. Magyarországon az EU-ban második leggyorsabb áremelkedés és a nagyon gyenge forint miatt ez bonyolultabb feladat, lehetséges, hogy az egyhetes betéti tenderre felkínált kamat további emelésére kerül sor.

2020-ban a magyar áremelkedés üteme 3,3 százalék volt, a második leggyorsabb az EU-ban. A tavaly tavaszi, különösen alacsony bázis miatt áprilisra átmenetileg akár a jegybanki célsáv tetejét, 4 százalékot jóval meghaladó, 5 százalék közeli infláció is kialakulhat. 2021-ben az élelmiszerek kivételével – mivel itt már tavaly is kiugró volt az áremelkedés üteme – minden árucsoportban az áremelkedés gyorsulása várható, a világgpiaci árak emelkedése, a gyenge forint és a belföldi kereslet élénkítése következtében. Az éves átlagos áremelkedés üteme elérheti a 3,9 százalékot, ami egyben az MNB márciusi inflációs előrejelzésének felső határa. Ez várhatóan ismét az egyik, ha nem a legmagasabb lesz az EU-ban, miközben középtávon a hatalmas

államháztartási hiányok leépítése világszerte és Magyarországon is az áremelkedés gyorsulását vetíti előre.

A forint árfolyama trendszerűen gyengül, 1 euró 2010-ben átlagosan 275,4 forintot ért, 2019-ben 325,4 forintot (18 százalékos leértékelődés), 2020-ban 351,2 forintot (újabb közel 8 százalékos leértékelődés). Az elmúlt három évben a lengyel zloty 9 százalékot, a cseh korona kevesebb mint 3 százalékot gyengült az euróhoz képest, a forint viszont 17 százalékot. 2021-ben 365 forint körüli éves átlagos árfolyam valószínű, ami 4 százalékos leértékelődést jelentene.

A *folyó fizetési mérleg* egyenlege 2010-től 2018-ig aktívumot mutatott, majd 2019-ben 0,7 milliárd eurós deficitbe fordult, mindenekelőtt azért, mert a prociklikus gazdaságpolitika következtében az áruforgalmi egyenleg negatívvá vált. A külső finanszírozási képesség azonban a beáramló EU-transzferek hatására mindvégig aktív maradt, nagysága 2019-ben 2 milliárd euró, a GDP 1,4 százaléka volt. 2020-ban a folyó fizetési mérleg 0,1 milliárd, a külső finanszírozási képesség 2,8 milliárd eurós aktívumot mutatott (a GDP 0,1, illetve 2,1 százaléka). 2021-ben a külkereskedelmi és jövedelmi folyamatok egyaránt kissé ronthatnak a folyó fizetési mérleg egyensúlyán, amely várhatóan ismét negatív (–0,5 milliárd euró, a GDP 0,3 százaléka), míg a külső finanszírozási képesség 2,5 milliárd euró (a GDP 1,7 százaléka) lesz.

Az államháztartás finanszírozási szükséglete, a magyar devizatartalékok emelése és a magyar függetlenség demonstrálása érdekében – az elmúlt években követett adósságpolitika elveitől elszakadva – a magyar gazdaság 2020-ban devizahiteleket vett fel. A hitelfelvétel és az EU-transzferek révén a jegybanki devizatartalék 2020. december végén 33,7 milliárd euró volt, az előző évekenél lényegesen magasabb. Ugyanakkor az év során emelkedett az adósságráta is, a nemzetgazdasági szintű nettó adósságállomány december végén 10,8 milliárd euró volt, az éves GDP 8 százaléka. Ez 2021-ben stabilizálódhat. Egyelőre nem világos, hogy a magyar kormányzat milyen mértékben kíván élni az EU helyreállítási alapjának terhére felvehető hitelekkel.

Kopint-Tárki Zrt.: Lassú lesz a kilábalás a pandémiás időszakból*

NAGY KATALIN – MATHEIKA ZOLTÁN – PALÓCZ ÉVA

A globális növekedésre vonatkozó 2021-es előrejelzések meglehetősen optimisták: 5,6-6 százalékos körüli növekedést várnak. Ez az optimizmus elsősorban azon alapul, hogy az átoltottsággal a pandémia fokozatosan enyhül. A Kopint-Tárki ennél nagyobb kockázatokat lát, különösen annak fényében, hogy az egyes országok növekedésére vonatkozó prognózisokat az elmúlt hónapokban jellemzően csökkentették, mivel a járványból való kilábalás akadozik és bizonytalan. Ugyanez a bizonytalanság nyomja rá a bélyegét a magyar gazdaság idei kilátásaira. A Kopint-Tárki 4,5 százalékos körüli idei GDP-növekedést vár, amelynek a húzóereje a beruházások élénkülése és a nettó export javulása lehet. A háztartások fogyasztására egyfelől az elhalasztott kereslet, másfelől a továbbra is óvatos költési hajlandóság nyomja rá a bélyegét.

A világgazdaság

A pandémia következményei miatt 2020-ban a *globális kibocsátás* mintegy 3,4 százalékkal csökkent, ami a II. világháború óta a legnagyobb visszaesést jelenti. Ezzel együtt a zuhanás nem volt olyan mértékű, mint ahogyan korábban vártuk, s ez a legtöbb régióra igaz. Az idei évre vonatkozó előrejelzések meglehetősen bizonytalanok, a járványt az oltási kampányok ellenére továbbra sem sikerült megállítani. A pandémia újabb, a korábbiaknál erősebb hulláma jelentkezett az év első negyedében, főleg Európában, de az USA-ban már a negyedik hullámtól tartanak, és világszerte újabb és újabb mutánsok ütnek fel fejüket. Ennek ellenére az előrejelzők többsége abból indul ki, hogy összességében a globális növekedés pozitív marad, csak egyes régiókban várható átmeneti visszaesés.

* A cikk alapját képező Konjunktúrajelentés szerzői: Bogóné Jehoda Rozália, Losonczi Miklós, Matheika Zoltán, Nagy Katalin, Oblath Gábor, Palócz Éva, Vakhal Péter.

A kézirat 2021. április 11-én érkezett a szerkesztőségbe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2021.65.3-4.21>

Nagy Katalin, a Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány ügyvezető igazgatója.

E-mail: katalin.nagy@kopint-tarki.hu

Matheika Zoltán, a Kopint-Tárki Zrt. kutatója. E-mail: zoltan.matheika@kopint.tarki.hu

Palócz Éva, a Kopint-Tárki Zrt. vezérigazgatója. E-mail: eva.palocz@kopint-tarki.hu

Általánosan jellemző, hogy a növekedés még mindig jelentősen támaszkodik a különböző fiskális ösztönzőkre. A fejlett országokban a magánfogyasztás visszafogott marad, a lakossági megtakarítások erőteljesen nőnek. Ennek is tulajdoníthatóan az infláció egyelőre mérsékelt, azonban enyhén emelkedő trend kezd kibontakozni, s ha a költségek megindul, felgyorsulhat az áremelkedés. A tavalyi év első felének erős visszaesése után a beruházási tevékenység is erőre kapott, így összességében az is felülmúlta a korábbi várakozásokat. A munkanélküliség a különböző fiskális intézkedések, munkahelymegtartó beavatkozások következtében csak enyhén emelkedett. Ugyanakkor bizonyos ágazatokban (vendéglátás, szállodai szolgáltatások, turizmus, légi közlekedés, szórakoztatóipar) a krízis továbbra is jelen van, s ha a pandémia kikényszerítette megszorítások nem enyhülnek, akkor ezekben az ágazatokban csődök sorozata várható, mert az állami segítség nem tudja kompenzálni a tartós bevételkiesést.

Az eddig megjelent 2021-es előrejelzések meglepően optimisták: az OECD tavaszi prognózisa 5,6 százalékos globális növekedést vár az idei évre, a kieli Világgazdasági Kutató (IFW) még ennél is nagyobb, 6 százalék fölöttit. Ez az optimizmus elsősorban azon alapszik, hogy az átoltottsággal a pandémia fokozatosan enyhül, és az élet a nyári hónapokra visszatérhet a normális kerékvágásba. Mi ennél nagyobb kockázatokat látunk. Az oltási kapacitások szűkössége következtében úgy gondoljuk, hogy a normalizálódás nem lesz olyan gyors, és különösen azokban az országokban, ahol az egészségügyi kapacitások korlátosabbak, kockázatos a lazítás. A fiskális ösztönzők kifutásának hatásai ugyancsak lefelé mutató kockázatot jelentenek.

A *nemzetközi áruforgalom* lassan visszatér a 2020 előtti szintekre, miután a tavalyi tavaszi leállások után nyilvánvalóvá vált, hogy azt a járvány alatt sem szükséges korlátozni. A piac azonban szerkezetváltozáson megy keresztül, mivel az egészségügyi termékek továbbra is nagy súllyal szerepelnek az európai importban, a szórakoztató elektronikai eszközök, valamint a számítógépek iránt jelentősen megnőtt a nemzetközi kereslet. Mivel az államok továbbra sem hagytak fel a stratégiai készletek felhalmozásával, az élelmiszerek forgalma is jelentősen emelkedett. A szolgáltatások nemzetközi kereskedelme azonban még nem állt helyre, és hosszú ideig valószínűleg nem is fog, mivel az idegenforgalom még a gazdaságok újranyitása után is jó eséllyel korlátozva lesz.

A Brent *nyersolajár* tavaly a pandémia következtében negatív rekordokat ért el, s különösen a második negyedévben volt nagyon alacsony; a hordónkénti ár éves átlagban 41,8 dollár volt. Tavaly az év vége felé megindult egy emelkedő trend – elsősorban a 2021. évi kedvezőbb gazdasági adatokban reménykedve –, aminek követ-

keztében a nyersolajár ez év március elején-közepén már 70 dollár körül mozgott. Ezzel együtt arra számítunk, hogy az év első felében az olajpiac nagyon sérülékeny lesz. Bár nagyobb ingadozások nem zárhatók ki, az olajár éves átlagban 67 dollár/hordó körül alakulhat, tehát valamivel magasabban, mint ahogy tavaly feltételeztük. Mindez azon is múlik, hogy a gazdasági élet normalizálódása milyen ütemben halad előre. Ebben a helyzetben 2022-re még nehezebb prognózist adni, jelenleg 70-72 dollár/hordó körüli olajár várható jövőre.

A *nyersanyagpiac*on drágulás indult meg: az élelmiszerek és az ipari fémek ára 20 százalékot meghaladó mértékben emelkedett, amire nagyon régen nem volt példa. A háttérben a lassan újrainduló magánfogyasztás, valamint a piac átrendeződése áll. A kereskedelmi háború az USA és Kína között az új elnök beiktatása után sem látszik csillapodni, a dollár gyengülése pedig önmagában is árfelhajtó tényező. Az elmúlt időben több olyan esemény is történt, amely rámutatott a nyersanyagpiac sérülékenységére, kiszolgáltatottságára és arra, hogy az inflációs nyomás a világgiaconokon egyre fokozódik.

A *monetáris politika* továbbra is támogató marad. A *Fed* márciusi ülésén a várakozásoknak megfelelően nem változtatott az alapkamaton, és folytatja eszközvásárlási programját. Újra hangsúlyozta, hogy akár 2 százalékos feletti inflációt is tolerálna átmenetileg, amíg a kilábalás nem erősödik meg. Piaci várakozások szerint az alacsony kamat és a mennyiségi könnyítés még évekig fennmaradhat. Az *Európai Központ Bank* márciusi ülésén bejelentette, hogy legalább 2022 márciusáig folytatja a pandémiás vészhelyzeti vásárlási programban vállalt nettó eszközvásárlást a teljes keretösszeg erejéig. Ennek fontos célja, hogy az állampapírhozamokat alacsonyan tartsa, s ezzel a különböző élénkítő programok finanszírozása ne dráguljon meg. Az irányadó kamatok is változatlanok maradnak mindaddig, amíg az infláció trendjében nem következik be jelentős változás. Folytatja a monetáris lazítás politikáját a brit és a japán jegybank is. Ugyanakkor más országokban a gazdasági körülmények már kikényszerítettek némi monetáris szigorítást. Az orosz jegybank a korábbi trendekkel ellentétben 25 bázisponttal, 4,5 százalékra húzta fel az alapkamatot, és jelezte, hogy további emelés várható. Törökországban szintén kamatemelés következett be.

Az euró a dollárhoz képest továbbra is viszonylag erős. Az idei éves átlag egyelőre 1,20 USD/EUR szinten mozog. Az utóbbi hetekben az árfolyam kissé az átlag alá csúszott, ami a *Fed* döntéseivel is összefügghet. A jelenlegi trendek alapján úgy gondoljuk, hogy ez a tavalyinál magasabb árfolyam az év egészében jellemző maradhat.

Tavaly a legtöbb fejlett országban eleresztették a *fiskális* gyeplőt, és mindenütt nagyvonalú ösztönzőprogramok léptek életbe. Tekintettel arra, hogy a járvány következményei az idei év első felében is meghatározók maradnak és a különböző mértékű korlátozások áprilisig, májusig biztosan fennmaradnak, a fiskális ösztönzőket az idén még nem építik le. Sőt az USA-ban újabb gazdaságélénkítő csomagot indítottak el, Németországban pedig most jelentették be, hogy idén a költségvetési hiány a GDP 4-5 százalékát is elérheti. Továbbra is úgy gondoljuk, hogy az államháztartások ilyen mértékű eladósodása a jövőben – különösen az egyébként is strukturális zavarokkal küszködő országok esetében – jelentős problémákhoz vezethet. A majdani konszolidációs kényszerek pedig a jövőben fékezni fogják a növekedést.

Az *Európai Unió külső környezetében* lassan kedvezőbb trendek bontakoznak ki. Az *amerikai* GDP 2020-ban 3,5 százalékkal esett vissza, ez kedvezőbb a tavaly ősszel várt mértéknél. Annak ellenére, hogy a pandémia kezdetben erősen sújtotta az USA-t, most az látszik, hogy a gyors átoltottság és a jelentős gazdaságélénkítő intézkedések következtében az amerikai gazdaság fog legelőször magához térni a válságból. Az idén akár 6-7 százalékkal is bővíthet, és az 1900 milliárd dolláros Biden-csomag következtében jövőre is dinamikus növekedés várható. Így az USA már az idén visszatérhet a válság előtt növekedési pályára, s a világgazdasági növekedés fő hajtóerejévé válhat. Ugyanakkor az államadósság elérte a GDP 135 százalékát, amiből következően az államháztartás konszolidálásának előbb-utóbb napi-rendre kell kerülnie.

A többi ázsiai országhoz képest a *japán* gazdaság a világjárvány következtében szinte összeomlott. A GDP éves szinten 4,9 százalékkal csökkent. Tavaly év vége óta a pandémia újabb hulláma Japán is elérte, a gazdasági dinamika ismét mérséklődni kezdett, ami különösen a személyi szolgáltatások terén éreztette hatását. Februárban a feldolgozóipari kibocsátás ismét erőre kapott, azóta felfelé mutató trend bontakozott ki. Összességében az idén a japán gazdaság 3–4 százalék között bővíthet. Jövőre is 2 százalék fölötti növekedés várható, ami japán léptékkal mérve dinamikusnak mondható.

Kína az egyetlen olyan számottevő gazdasági potenciállal rendelkező ország, ahol 2020-ban is növekedést regisztrálhattak. Az OECD szakértői szerint tavaly a GDP 2,3 százalékkal bővült, 2021-re 7,8, 2022-re 4,9 százalékos növekedés várható. Azon túl, hogy Kína sikeresen fékezte meg a járványt, és elhárította az erőteljes második hullámot, gyors specializációval reagált a világjárvány teremtette szükségletek kielégítésére. Egészségügyi berendezések, eszközök és készítmények, a távmunkához, távoktatáshoz, valamint a bezárkózás elviseléséhez szükséges eszközök,

berendezések, rendszerek és alkalmazások előállításával, azok exportjával sikeresen lendítette túl a gazdaságát a krízis okozta sokkon. A válság lecsengését követően Kína világ gazdasági szerepe várhatóan meg fog változni. A termelési-értékesítési láncok újragondolása, átalakítása folytán a „világ műhelye” szerepkörben minden bizonnyal gyengülni fog, ugyanakkor befektetőként az eddiginél is erősebb befolyásra fog szert tenni, mind a működőtőke-export, mind a likviditási nehézségekkel küzdő államok költségvetésének finanszírozása terén.

A nemzetközi szervezetek szakértői szerint a *fejlődő országok* 2020. évi gazdasági visszaesése a vártnál valamivel enyhébbnek bizonyult. GDP-jük tavaly 2,5 százalékkal mérséklődött, 2021-re pedig már 5,7 százalékos növekedése várható. A válsággal való megbirkózás kilátásait erősen befolyásolja, hogy a pandémia a gazdasági fejlődés milyen szakaszában érte el az egyes országokat. Afrikában egy korábban soha nem tapasztalt dinamikus fejlődést hozó évtizedet szakított meg, Latin-Amerika és a Karib-térség számos országában azonban a már hosszú évek óta tartó stagnálás, visszaesés problémáit súlyosbította. A fejlődő régiók közül figyelemre méltó volt a járvánnyal fegyelmzetten megbirkózó Kelet-Ázsia teljesítménye. Itt a GDP 2020-ban átlagosan 1 százalékkal bővült, és az idén várhatóan 6,4 százalékkal fog nőni. Köztudomású, hogy a válság milyen súlyosan érintette a turizmust, amely nagyon sok fejlődő országban szinte az egyetlen közvetlen és közvetett bevételi forrás; az ágazat újraéledésére előreláthatóan még hosszú ideig nem számíthatnak. Egyre nagyobb az esély arra, hogy a válságból való kilábalás K alakú lesz, s nemcsak szlogen, hogy a társadalmi-gazdasági következmények enyhítéséhez világméretű összefogásra van szükség. A betegség csak világszinten győzhető le, a tömegek elégedetlenségéből fakadó lázadások járványszerű terjedését szintén csak így lehet megfékezni.

A tavalyi második negyedév drámai visszaesését követve a harmadikban az *euróövezet* GDP-je 12,5 százalékkal bővült az előző negyedévhez képest, ám a negyedik negyedévben ismét csökkent (0,7 százalékkal) az előzőhöz képest. Éves szinten az euróövezet GDP-je 6,6 százalékkal volt alacsonyabb, mint egy évvel korábban. Az egyes országok között nagyok a különbségek. Az idei első negyedévben – az év eleji kedvezőtlen járványhelyzet következtében – enyhe visszaesés várható, ám amennyiben az oltások hatására mindenütt fokozatos nyitás bontakozhat ki, amely nemcsak átmeneti jellegű lesz, akkor az év egészében akár 4,8 százalékos GDP-bővülés is elképzelhető. Kedvező scenárió esetében – tehát a járványból való kilábalást feltételezve – 2022-ben is 4 százalék körüli növekedési ütem várható az euróövezetben. Hangsúlyozzuk, hogy prognózisunkat jelentős lefelé mutató kocká-

zatok jellemzik: nagy az esélye annak, hogy újra és újra átmeneti leállások fékezik majd a gazdasági teljesítményt. Az *inflációs környezet* továbbra is barátságos: a fogyasztói árak az euróövezetben tavaly 0,3 százalékkal emelkedtek. Bár az infláció az idén valamelyest gyorsul (1,7 százalékra), de még mindig az Európai Központi Bank 2 százalékos célértéke alatt marad, s 2022-ben sem várunk nagy változást. A *munkanélküliség* az idén 8,3 százalék körül alakulhat az euróövezetben, s jövőre 7 százalék körülire süllyedhet. Az EU27 átlagában 2020-ban a GDP 6,2 százalékkal csökkent. Az idén 4,7 százalékos GDP-bővülést várunk, amennyiben az év további részében a pandémiát sikerül féken tartani és a várva várt lazítások – minden súlyosabb következmény nélkül – megvalósulnak.

Németország GDP-je tavaly 4,9 százalékkal csökkent, kisebb mértékben, mint azt korábban vártuk. Az idei évre vonatkozóan a legtöbb előrejelző egy stop-go politikától tart, amelyet hol lockdown, hol pedig a korlátozások átmeneti oldása fogja jellemezni mindaddig, amíg az átoltottság el nem ér egy olyan szintet, amely megfékezi a járványt. Így 2021-re 3,2 százalékos GDP-bővülés várható, lefelé mutató kockázatokkal. Pozitív jel, hogy márciusra az üzleti hangulat jelentősen javult, annak ellenére, hogy a járvány továbbra is megszorításokat kényszerít ki, s a vállalkozások mintegy egyötöde csődhöz közeli helyzetben érzi magát. Jövőre a járványhelyzet enyhülésével dinamikusabb, 4-5 százalékos GDP bővülés várható. Az infláció az idén már 2 százalék körül alakulhat. A fiskális politika továbbra is expanzív marad.

A Covid-19 járvány gazdasági hatásai az *Egyesült Királyságra* különösen erőteljesek voltak. Tavaly a GDP 9,9 százalékkal zuhant, s a járvány új hulláma következtében a brit előrejelzők az idei prognózisukat erősen lefaragták; szerintük csupán 3,4 százalékos növekedés várható. A munkahelymegtartó és a kisvállalkozókat segítő intézkedések a GDP mintegy 4,8 százalékának megfelelő forrásokat emésztenek fel az Egyesült Királyságban a 2020–2021. költségvetési évben. A nagyvonalú állami ösztönzőprogramok következtében tavaly a GDP-arányos államadósság 99 százalékra emelkedett, és a következő években tovább nőhet, elérve a 111 százalékot. A járvány elhúzódásából, a vakcinák vártnál kisebb hatékonyságából, illetve a brexit miatt a kereskedelmi folyamatok kedvezőtlen alakulásából következően jelentős lefelé mutató kockázatok rajzolódnak ki.

A *kelet-közép-európai tagállamok* gazdasága az európai jegybank, a nemzeti bankok és az állam fiskális támogatásának köszönhetően tavaly csak 4 százalékkal esett vissza. Bár idén és jövőre egyaránt 4 százalék feletti növekedés várható, a 2019-es trendtől való elszakadás tartósnak ígérkezik, a visszatérésnek valószínűleg nincs sok esélye. A viszonylag enyhe recesszió ára a valaha látott legmagasabb államadós-

ságszintekben mutatkozik meg, ami később egyes tagállamokban gondokat okozhat. A nem eurót használó országokban az inflációs nyomás egyre nagyobb, de még kezelhető, habár kamatemelésre idén szinte biztosan nem számíthatunk. A régió a recessziót valószínűleg maga mögött hagyta, azonban a kilátások így sem fényesek, a gazdaságok újraindítása körül továbbra is nagy a bizonytalanság.

A magyar gazdaság

A tavalyi utolsó negyedév növekedése lényegesen felülmúlta a legtöbb elemző várakozásait, így végül nemcsak ezt a negyedévet – a második hullám felfutását és a novembertől ismét bevezetett korlátozásokat –, de az egész évet enyhébb visszaeséssel vészelte át a magyar gazdaság, mint amit a járvány első berobbanásakor gondolni lehetett. Valójában az 5 százalékos éves GDP-csökkenés közel volt ahhoz, amit a Kopint-Tárki 2020 áprilisában előrejelzett (5,5 százalékos zsugorodás). Bár a harmadik negyedévhez képest az utolsó negyedévben a GDP év/éves dinamikája romlott, ez nem volt drasztikus méretű, ráadásul a megelőző negyedévhez képest a – szezonálisan kiigazított – GDP még kissé nőni is tudott, ami az ipar és főleg az építőipar teljesítményének köszönhető. A második hullám a szolgáltatásokon belül sem minden területet érintett, hatása a kereskedelemben sem volt elsöprő.

Ez egyben azt is jelenti, hogy a GDP év eleji kiinduló szintje magasabb az előzetes várakozásoknál. Ezért – ha a folyamatok egyébiránt az év e kiindulópontjához viszonyítva nagyjából az előző jelentésünkben is jelzett forgatókönyv szerint alakulnak – az idei év/éves GDP-növekedési ütem meghaladja majd azt a 3–4 százalékos sávot, amelyet a Kopint-Tárki még a tavalyi év végén is feltételezett. A várt forgatókönyv a szezonálisan kiigazított gazdasági teljesítmény hozzávetőleges szinten maradásával számol, egészen a járvány leküzdéséig – ez utóbbi még a nemzetközi összevetésben aránylag jó ütemben folyó oltások mellett is legfeljebb az év közepére (vagy még későbbre) tehető –, az érdemi emelkedés kezdetét csak az ezt követő időszakra valószínűsíti.

De az idei év elejére vonatkozó információk alapján vajon várhatjuk-e, hogy az év során a gazdasági folyamatok alakulása hasonlítani fog ehhez a forgatókönyvhöz?

Bár az ipart a világszerte egymást követő újabb járványhullámok csak mérsékelten érintették, viszont a chiphiány és a konténerhiány mindenütt, így Magyarországon is érezteti hatását. Ezt ugyan közvetlenül nem a pandémia okozza, mint a tavaly tavaszi fennakadásokat, de közvetve mégis a járvány tovagyűrűző hatásai érződnek.

A kiskereskedelmet az első két hónapban gátolta, de nem bénította meg a második hullám, ami lényegében megfelelt annak a feltevésünknek, hogy a kibontakozás halasztódik, de komoly hanyatlásra az első félév során nem kerül sor.

Eközben azonban a különféle vírusvariációk miatt Magyarországon is elindult a harmadik hullám, amire márciusban a kormány végül a korlátozások *szigorításával* (boltzárral) reagált. A kiskereskedelmi adatok alapján a második hullámnak a fogyasztásra gyakorolt, visszafogó hatása az idei első két hónapban bontakozott ki igazán, másrészt a heti gyakoriságú adatok alapján az újabb szigorítások márciusban tovább súlyosbították a kiskereskedelem visszaesését. A járványhelyzet romlásának fogyasztásra gyakorolt hatása tehát az idei év elején a jelek szerint drasztikusabb lesz, mint a tavalyi év végén. Másfelől viszont az építőiparban (és egyes szolgáltatási ágakban, például az informatikában) már az első negyedévben emelkedő lehet a trend. Összességében az első félévi hozzávetőleges stagnálás és a második félévi fellendülés forgatókönyve véleményünk szerint egyelőre nagy vonalakban tartható.

Ettől függetlenül az *év/éves növekedés* már korábban beindult, a bázis – a tavalyi gazdasági teljesítmény – szélsőséges ingadozásának megfelelően. Viszont ugyanazon okból például az iparban nagyságrenddel szerényebb év/éves növekedés várható az év második felében, mint a második negyedévben, holott az ipari termelés szezonálisan kiigazított volumene (is) jó eséllyel az év második felében mozdul ki a stagnáláshoz közeli állapotból.

Ami a fellendülő szakaszt illeti, lényeges bizonytalansági tényező, hogy a majdani nyitásra mennyire reagál hevesen a *magánfogyasztás*. A tavalyi évben a fogyasztás csökkenése látványosan elszakadt a reálkereset-tömeg dinamikájától, de ez félrevezető: mivel a vállalkozói („vegyes”) jövedelmek meredeken visszaestek, valószínűsíthetően a háztartások összes reáljövedelme is csökkent 2020-ban, ha nem is olyan mértékben, mint a fogyasztás. Ám ezzel együtt jócskán felhalmozódhatott az elhalasztott fogyasztás. Az idén a jelek szerint a kereseti dinamika még szerény minimálbér-emelés mellett is számottevő lesz, és a vállalkozói jövedelmek kezdődő visszaépülésével párosulva a háztartási reáljövedelem akár több mint 4 százalékkal is nőhet.

Ennek ellenére jelenleg 4 százaléknál kisebb fogyasztásbővülésre számítunk. Ezt a kedvezőtlen évkezdet indokolja, ami a márciusi szigorítások nyomán a jelek szerint a kora tavaszi hetekben még kedvezőtlenebbé válik. Ehhez járul, hogy habár a második félévben meginduló helyreállítás során sokan fognak bele az elhalasztott fogyasztás pótlásába, mások (például a kisvállalkozók) a bevétel egy részét tartalékaik feltöltésére – kivérett vállalkozásuk pénzügyi stabilizálására – fordíthatják. Ezzel együtt a korlátozások teljes vagy majdnem teljes feloldását követő átmeneti

fogyasztási láz mértékét nehéz megbecsülni, ezért fogyasztási előrejelzésünk felfelé mutató kockázata fennáll.

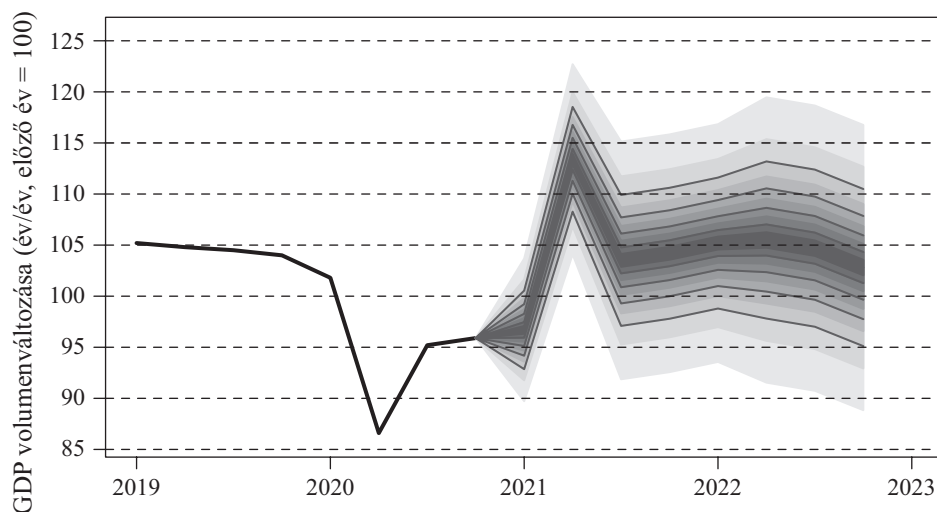
A második félelvi fellendülés részben azon is múlik, hogy addigra a válság által érintett területeken a vállalkozások mekkora része marad talpon és kész újraindítani tevékenységét. A csődöket a folytatódó, de csekély ágazati bértámogatások és a bőkezű hitelpolitika csak részlegesen tudja kivédeni. Megjegyzendő, hogy 2020-ban a csődök száma végül is nem ugrott meg, kérdés, hogy ebben a harmadik hullám megrázkódtatásai hoznak-e változást.

A beruházások adják azt a növekedési komponenst, amelyet jó eséllyel nem akaszt meg a járvány új hulláma. Erre utal az építőipar nagyon kedvező januári alakulása is. A beruházásoknak a tavalyi negyedik negyedévben mért növekedését elsősorban az állami, illetőleg a háztartási beruházások hajtották. Az állami beruházások minden bizonnyal erős növekedési hajtóerőt jelentenek az idén is, miután az év végi rendkívüli állami költekezés az idén megvalósított vagy legalábbis elkezdett projekteken ölt testet. A háztartások szerepe némileg bizonytalanabb: habár a kezdődő lakásberuházások területén biztosan komoly élénkülés lesz az idén, a *befejezett* lakásépítések gyors bővülése véget érhet. A *vállalatok* számára kiosztott állami beruházási támogatások is hatni kezdenek, de ezek kibontakozását inkább jövőre várjuk.

Az *áru-külkereskedelem* a tavalyi utolsó negyedévben szárnyalt, de az idei év elején lefékeződött, amint az iparban – mindenekelelt az autóiparban – egyre érezhetőbbé vált a chiphiány és a szállítás akadozása. Ugyanakkor az áruexport az importnál kisebb mértékben esett vissza, ami a fogyasztás csökkenését tükrözheti. Mindenesetre az év első felében a nettó áruexport hozzájárulása a GDP növekedéséhez pozitív lehet ugyan, de ez az év második felében megfordulhat. A szolgáltatás-külkereskedelem javulni fog az idén, ugyanakkor ennek hatása nem feltétlenül lesz drasztikus – a külföldi turizmus helyreállása évekbe telhet.

Összességében jelenleg a GDP 4,5 százalékos növekedésére számítunk az idén, és ez az aránylag dinamikus ütem még jövőre is folytatódik, esetleg erősödhet is. Az ezt követő évek kilátásai már bizonytalanabbak. A vállalati adósságszint megugrása világszerte gondot okozhat, és a pandémia előtt kiéleződött kereskedelempolitikai feszültségek változatlanul fennállnak, sőt bármikor súlyosbodhatnak. Így az előtünk álló évtizedben a tartós és dinamikus gazdasági növekedés esélye meglehetősen halványnak tűnik.

GDP-előrejelzés 2021. április

A foglalkoztatottak száma a tavalyi harmadik és negyedik negyedévben enyhén, 0,6 százalékkal volt alacsonyabb, mint egy évvel korábban. Az idei év elején azonban a foglalkoztatottság dinamikája romlani kezdett: februárban a foglalkoztatottak száma 2,2 százalékkal csökkent. A *nem dolgozók* száma az első két hónapban 2,7 százalékkal volt magasabb, mint az előző év azonos időszakában. A munkanélküliségi ráta januárra 5 százalékra emelkedett, majd februárban 4,5 százalékra mérséklődött. A kiskereskedelmi forgalom mellett ez is jelzi, hogy a harmadik hullám érezhetően megütötte a gazdaságot az első negyedévben. Érdemi javulásra az év második felében kerülhet sor, és összességében az éves átlagos munkanélküliségi ráta legfeljebb minimálisan lesz alacsonyabb a tavalyi 4,1 százaléknál.

A magyar államháztartás 2020-ban a GDP 8,1 százalékát kitevő, úgynevezett eredményszemléletű (maastrichti szemléletű) hiányt halmozott fel, a pénzforgalmi hiány pedig meghaladta a GDP 11 százalékát. A költségvetési hiány számottevő része nem a járvány elleni védekezés miatt megugró kiadásokhoz kötődik, hanem a kormány egyedi döntéseken alapuló kiadási tételeihez. A deficit ilyen mértékű elengedését az tette lehetővé, hogy az EU a járványhelyzetre reagálva felfüggesztette a maastrichti kritériumok alkalmazását, nem követelte meg, hogy a hiány a GDP 3 százalékán belül maradjon. Mivel ez a felmentés 2021-ben is fennmarad, nagyon nehéz az államháztartás 2021. évi hiányát előrejelezni. A reálgazdasági folyamatok 6,5 százalékos hiányra utalnának, de ezt a kormány egyedi kiadási döntései idén is

felülírhatják, ami akár magasabb költségvetési hiányt és államadósságot eredményezhet. A pénzügyminiszter március 31-én már 7,5 százalékos hiánycélt említett meg a vele készült interjúban, amelyben a költségvetés módosítását is kilátásba helyezte.

Ebben az összefüggésben különösen aggasztó a hosszú lejáratú állampapírok hozamemelkedése. Ez a növekvő államadósság finanszírozását rövid távon ugyan feltehetőleg még nem nehezíti meg, de középtávon problémássá teheti. A tízéves magyar állampapírpiaci hozamok ugyanis az elmúlt 1 évben folyamatosan 2 százalék felett voltak, ami a régióban – a visegrádi országok között – a legmagasabb, és az elmúlt hónapokban még enyhén emelkedtek is. Így már alig maradtak a – hagyományosan magasabb – román hozamok alatt. Mindez az emelkedő adósságráta fényében jelentős kockázatot rejt magában, különösen ha a magas globális államadósságok következtében a nemzetközi hozamok is emelkedésnek indulnak. Ez a feltörekvő piacokat, mint a magyart, különösen nagymértékben ütheti meg.

A fogyasztói árak 2020-ban 3,3 százalékkal emelkedtek, ami Magyarországot – Csehországot árnyalatnyival megelőzve – az Európai Unió legmagasabb árindexű országává tette. A korábban szintén magas inflációjú román gazdaságban is csupán 2,3 százalékos volt az éves árindex. Idén a magyar fogyasztóiár-index ennél magasabb, 3,8 százalék lehet. Az élelmiszerárak feltehetőleg már nem nőnek a tavalyi rekordütemben, kimagasló áremelkedés várható azonban az élvezeti cikkek terén (az adótartalom növelése következtében), és a tartós fogyasztási cikkek árai is háttározottan emelkedésnek indultak, a forint árfolyamának gyengülése miatt. A piaci szolgáltatások várható árindexét ma még nehéz előrejelezni. Nagy kérdés, hogy a lakossági szolgáltatásoknak az év folyamán valamikor újrainduló piacán az árak alakulását a nagyon rossz helyzetbe került szolgáltatók áremelési szándékai (kényszere), vagy a lakosság továbbra is óvatos magatartása fogja-e inkább meghatározni.

Magyar Nemzeti Bank: Rövid távú inflációs kiugrások és a gazdaság újraindítását követő élénk növekedés*

KIS KATALIN

A magyar gazdaságot stabil fundamentumok és erős növekedés mellett érte el a koronavírus. A járvány második hullámával szemben ellenállónak bizonyult a magyar gazdaság, a járványhelyzet kezelése a stabilitás fennmaradása mellett valósult meg. A teljesítmény a várakozásoknál enyhébb mértékben, 5 százalékkal mérséklődött 2020-ban, ami a magyar gazdaságban meglévő gyors helyreállítási képességet jelzi.

A koronavírus új mutációinak terjedése következtében azonban megérkezett a járvány harmadik hulláma. A járvány alakulása és a beoltottak számának emelkedése alapvetően határozza meg a gazdasági helyzetet. A járvány visszaszorulása után gyors gazdasági növekedés várható. A gazdaság újraindításának időpontjától függően a GDP 2021. évi növekedése 4 és 6 százalék között lehet, ezzel az ideai gazdasági teljesítmény elérheti a 2019. év végi szintet. A magyar gazdaságban meglévő gyors helyreállítási képességet strukturális és keresleti tényezők is alátámasztják. A tavalyi recesszió ellenére – részben a beáramló külföldi tőke hatására – a hazai beruházási ráta magas maradt, a munkanélküliségi ráta nemzetközi összevetésben alacsonyan alakult, illetve a hitelpiacok egészséges működése is fennmaradt. A helyreállást keresleti oldalról a lakosság jövedelmének emelkedése, valamint az állami és a magánberuházások élénkítése is támogatja.

Az árazási döntéseket a koronavírus-járvány megjelenését követően nagyobb változékonyság és a szokásostól eltérő szezonális mintázat jellemezte. Ez a változékonyság a következő negyedévekben is fennmarad. 2021 második negyedévében elsősorban az üzemanyagárak és a dohánytermékeket érintő jövedéki adó növelése miatt inflációs kiugrások jelentkeznek, ugyanakkor az inflációs várakozások horgonyozottsága mellett nem valószínűsíthetők másodkörös hatások. A gazdasági helyreállással és a mérsékelt külső inflációs környezettel összhangban az infláció 2022 első negyedévtől várhatóan ismét a 3 százalékos cél körül stabilizálódik.

* Az elemzés a Magyar Nemzeti Bank 2021. márciusi Inflációs jelentése alapján készült. A kézirat 2021. március 31-én érkezett szerkesztőségünkbe.
<https://doi.org/10.47630/KULG.2021.65.3-4.32>

Kis Katalin, a Magyar Nemzeti Bank közgazdasági elemzője. E-mail: kiska@mnk.hu

Az infláció rövid távon emelkedik, középtávon pedig kulcs a másodkörös hatások elkerülése

Az árazási döntéseket a koronavírus-járvány megjelenését követően 2020 során nagyobb változékonyság és a szokásostól eltérő szezonális mintázat jellemezte, ami a járvány harmadik hullámával előretekintve is folytatódhat. Rövid távon az infláció megugrására számítunk, amiben kínálati, költségoldali hatások és adóintézkedések játszanak szerepet, ugyanakkor az inflációs várakozások horgonyzottsága mellett az alappályán nem valószínűsíthetők másodkörös hatások. A 2021. második negyedévi infláció mintegy felét az üzemanyagok és az adóváltozások magyarázzák. Az üzemanyagok árának alakulása rövid távon a legfontosabb inflációnövelő tényező, mivel a világpiaci olajárak az elmúlt időszakban számottevő emelkedést mutattak. Ezt a hatást felerősíti, hogy egy évvel ezelőtt a globális olaj- és ennek következtében a hazai üzemanyagárak éppen mélyponton voltak. Emellett az uniós jogharmonizációval összhangban a dohánytermékeket érintő jövedékiadó-emelések sorozata a januári emelést követően 2021 áprilisában tovább folytatódik. Ugyanakkor ezzel egyidejűleg az első negyedév során átlagosan a hordónkénti 50 dollár fölé emelkedő olajárak hatására az üzemanyagok jövedéki adója a tavaly júniusi szintre csökken, ami némiképp tompítja a dohányhoz kapcsolódó emelés inflációs hatását. Az infláció az idei évben a 3,8–3,9 százalékos tartományban alakulhat.

Középtávon kulcs a másodkörös hatások elkerülése. A következő negyedévek átmeneti változékonysága ellenére az inflációs megugrások szerkezete, a munkabérek emelkedésének lassulása és a külső inflációs környezet árleszorító hatása mérsíklí a hazai árak alakulását, ezért a fogyasztóiár-index várhatóan már 2022 első negyedévéétől a jegybanki cél körül stabilizálódik. Mindezek mellett az árdinamika középtávú mérséklődését vetíti előre, hogy az inflációs alapfolyamatok továbbra is visszafogottak. Az adószűrt maginfláció 2021 során számottevően elmarad az inflációtól, ami a teljes árindexben lévő rövid távú költséghatásokra utal. Az adószűrt maginfláció 2021-ben 2,9–3,1, 2022-ben 2,7–2,8, míg 2023-ban 3 százalékos lehet.

A hazai reálgazdaság helyreállítási potenciálja keresleti, kínálati és finanszírozási oldalról egyaránt jelentős

A 2020 negyedik negyedévére vonatkozó növekedési adatok a vártnál kedvezőbben alakultak. A járvány második hullámával szemben ellenállónak bizonyultak a

világ gazdaságai. Az ipari termelés kedvezően alakult, miközben a járvány hatásainak jobban kitett szolgáltató szektor teljesítménye visszafogott maradt. A nagyobb régiók gazdasági teljesítményében továbbra is különbségek mutatkoztak. A kínai gazdaság a negyedik negyedévben 6,5 százalékkal bővült éves összevetésben, miközben az Egyesült Államok gazdasági teljesítménye 2,4 százalékkal, az eurózónáé pedig 4,9 százalékkal csökkent az előző év azonos időszakához viszonyítva.

A járvány harmadik hullámának megjelenése a gazdasági kilátások romlását eredményezte. A valós idejű indikátorok alapján 2021 elején nemzetközi szinten a gazdasági aktivitás mérséklődése volt megfigyelhető. A világgazdaság helyreállításának sebessége körüli bizonytalanság továbbra is kiemelkedően magas, mivel az jelentősen függ az oltási folyamattól, a járvány harmadik hullámának lefutásától, illetve a korlátozásokkal kapcsolatos kormányzati döntésektől. Magyarország külpiacainak megtakarítási rátája 2020-ban jelentősen emelkedett, ami részben magyarázhatja az alacsonyabb aktivitást, valamint előretekintve számottevő növekedési tartalékot jelent.

A hazai GDP 2020 negyedik negyedévében a várakozásoknál enyhébb mértékben, 3,6 százalékkal csökkent az előző év azonos időszakához képest. A 2021. márciusi Inflációs jelentésben bemutatott előrejelzést a gazdasági nyitás időzítése miatt továbbra is bizonytalanság övezi, így a hazai növekedésre sávos becslést készítettünk. A koronavírus új mutációinak terjedése miatt erős a járvány harmadik hulláma, így a korlátozó intézkedések meghosszabbításra és szigorításra kerültek, ami 2021 első negyedévében a termelési láncok ismételt akadozásával együtt a GDP mérséklődését eredményezi. Azonban a 2020 végi erős gazdasági teljesítmény historikusan erős áthúzódo hatást eredményez, valamint strukturális és keresleti tényezők is alátámasztják a magyar gazdaságban meglévő gyors helyreállítási képességet. Az átoltottagságtól és így a gazdaság újraindításának időzítésétől függően a második vagy harmadik negyedévtől várható élénkebb növekedés, így az idei évben a GDP 4 és 6 százalék közötti mértékben bővíülhet. A hazai gazdasági teljesítmény 2022-ben 5 és 6 százalék közötti mértékben, míg 2023-ban 3,5 százalékkal emelkedhet. Hazánk eurózónához viszonyított reálgazdasági felzárkózása a következő években is folytatódik.

A prognózisunkban a belső kereslet mellett a nettó export is pozitívan járul hozzá a gazdasági növekedéshez. Előretekintve a korlátozások feloldásának függvényében a lakosság részéről támasztott belső kereslet bővülésére 2021 második vagy harmadik negyedévtől számítunk. A fogyasztási ráta a korlátozások lazítása után emelkedhet. A hazai 2020-as bérnövekedés az egyik legkedvezőbb volt Európában.

A reálbérek továbbra is emelkednek, de a növekedés lassabb lesz, mint a korábbi években. A reáljövedelmek bővülése 2021–2023-ban támaszt nyújt a fogyasztás helyreállításához. Az emelkedést támogatja, hogy a munkaerőpiaci alkalmazkodás a 2009-es gazdasági világválsággal összevetve enyhébb volt, amihez a hiteltörlesztési moratórium, a hitelpiacok működőképességének fennmaradása és a kormányzati munkahelyvédelmi intézkedések (bértámogatások) is hozzájárulnak. Emellett elnyújtott munkaerőpiaci alkalmazkodásra számítunk, a teljes foglalkoztatást 2022-re közelíthetjük meg.

A gazdasági helyreállítás szempontjából kulcsfontosságú szerepe van a beruházásoknak, mivel nemcsak rövid távon emelik a GDP-t, hanem hosszabb távon is hozzájárulnak a gazdaság növekedéséhez. A koronavírus-válságot megelőző két évben a beruházások adták a gazdasági növekedés közel kétharmadát. A recesszió ellenére a 2020-as beruházási ráta is a harmadik legmagasabb volt Európában. 2021-ben az állami és a magánberuházások várhatóan egyaránt bővülnek. A vállalati beruházások növekedését a jelenleg futó kapacitásbővítések mellett új fejlesztési projektek is támogatják. A beruházási ráta tovább emelkedik, és a következő két évben 29 százalék közelében stabilizálódik. A vállalati beruházási ráta kedvező alakulásához biztos alapot nyújt a vállalati hitelezési dinamika várható alakulása, ami a moratórium fél-éves meghosszabbítása, illetve a támogatott hitelprogramok kibővítése eredményeként továbbra is magas maradhat. Az egészséges hiteldinamikában nagy szerepet játszik az NHP Hajrá, amelynek keretében már 28 ezer vállalkozás több mint 1800 milliárd forint forráshoz jutott. Emellett hazánk előnye a termelés költségszintjében továbbra is jelentős, így Magyarország továbbra is a külföldi beruházók vonzó célpontja, amit az elmúlt hónapokban bejelentett új beruházási projektek is alátámasztanak. A nagyfokú bizonytalanság ellenére a tavalyi évben számos, egyenként tízmilliárd forintot meghaladó vállalati beruházási projektet jelentettek be, amit az idei év első hónapjában továbbiak követtek, köztük van minden idők legnagyobb zöldmezős beruházása. Az SK Innovation dél-koreai vállalat mintegy 680 milliárd forintot kitevő projekt keretében építi fel hazánkban harmadik akkumulátorgyárát. A lakossági beruházásokat a lakossági hitelezés dinamikus bővülése és a kormányzat otthoneremtési programjai is segítik.

A tavalyi év végi járványhullámban az áruexport az ipari termeléssel összhangban az első hullámhoz képest sokkal ellenállóbbnak bizonyult, azonban a termelési láncokban az év elején ismét szakadások következtek be. Áruexportunk rövid távú teljesítményére hatással lehet az év elején a járműgyártásban jelentkező félvezetőhiány. Iparági szereplők információi alapján a kieső termelést a gyártók a

második negyedév folyamán pótolni tudják, így árukivitelünk is emelkedik. A külső konjunktúra alakulását továbbra is bizonytalanság jellemzi. A turizmushoz kapcsolódó ágazatok helyreállása a megfelelő szintű átoltottság elérése és a korlátozások feloldása után indulhat csak meg. Az idei évtől kezdődően a nettó export – a járvány újabb hullámai alatt is jól teljesítő áruelexportnak és a szolgáltatásexport meginduló kilábalásának köszönhetően – ismét pozitívan járulhat hozzá a gazdasági teljesítményhez. A nagy külföldi közvetlentőke-befektetések (FDI) következtében külpiaci részesedésünk előrettekintve emelkedhet.

A korábbi előrejelzéseknél kedvezőbben alakult a folyó fizetési mérleg egyenlege, amely 2020-ban többletet mutatott. A külső kereslet helyreállásával és az új termelőkapacitások termelésének fokozatos felfutásával a folyó fizetési mérleg egyenlege várhatóan tovább javul. A gazdaság nettó finanszírozási képessége jelentősen emelkedik, miközben az ország nettó külső adóssága tovább mérséklődik.

A költségvetés eredményszemléletű hiánya 2020-ban az előzetes pénzügyi számla adatai alapján a GDP 8 százalékára emelkedett a koronavírus-járvány elleni védekezés költségei, a Gazdaságvédelmi Akcióterv intézkedései, illetve a gazdaság lassulása következtében csökkenő adóbevételek miatt. A tavalyi költségvetési hiány régiós és nemzetközi összehasonlításban átlagosnak tekinthető. A bruttó államadósság 2020-ban átmenetileg a GDP 80 százaléka fölé emelkedett, azonban a gazdasági növekedés helyreállásával és a hiány mérséklődésével párhuzamosan 2021-től ismét csökkenő pályára állhat.

A makrogazdasági kilátásokat változatlanul kétirányú kockázatok övezik. A koronavírus-járvány és a gazdasági kilábalás globális elhúzódása alacsonyabb hazai inflációs környezethez és érdemben visszafogottabb növekedési pálya felé mutathat. A globális refláció és az ebből eredő másodkörös inflációs hatások, illetve a feltörekvő piacokkal szembeni kockázatkerülés erősödése magasabb inflációt eredményezhet.

Pénzügykutató Zrt.: Elhúzódó járvány, lassú kilábalás*

VÁRHEGYI ÉVA

Több mint egy éve tombol világszerte a Covid-19 okozta járvány, és még nem látszik a vége. A magyar gazdaság tavalyi 5 százalékos visszaesése a kelet-közép-európai térségben az egyik legrosszabb teljesítményt tükrözi. Bár a magyar kormány látszólag jelentős összeget fordított a kettős krízis leküzdésére, e pénzek jelentős hányada nem a kitűzött célokat szolgálta. A válságkezelés eredményességét rontotta, hogy a kormány nem pótolta elégséges mértékben a járvány miatt kieső jövedelmeket, továbbá téves módon azt feltételezte, hogy átváltás van az egészség és a gazdaság védelme között. Az idén a magyar GDP 3,8 százalékkal bővíülhet, ám reálértéke elmarad a 2019. évitől. A háztartások fogyasztása csak lassan épül fel, de a beruházások nagyobb lendületet vehetnek. A megélénkülő gazdaságban romlik a külső egyensúlyi helyzet. A jegybanki és a költségvetési politikák tovább lazulnak, a gazdaságpolitika prociklikussá válik.

A világgazdasági keretfeltételek

2020-ban a globális kibocsátás mintegy 3,5 százalékkal esett vissza. A fejlett országok közel 5, a feltörekvők 2,4 százalékkal teljesítettek rosszabbul, mint 2019-ben. A világgazdaság centrumai közül az eurózónában volt a legnagyobb a gazdasági visszaesés, meghaladta a 7 százalékot. A japán gazdaság 5, az amerikai 3,5 százalékkal zsugorodott, a világgazdaság centrumai közül egyedül a kínai GDP tudott bővílni. A magyar gazdaság szempontjából meghatározó Németország gazdasága 10 év növekedés után 5 százalékkal esett vissza. A feldolgozóipar a második félévben magára talált, döntően a főleg Kínából táplált külpiaci kereslet élénkülésére támaszkodva. A német vállalatok ismét gyorsan alkalmazkodtak a külpiaci konjunk-

* A cikk a Pénzügykutató Zrt. „Megtörik a lendület. A magyar gazdaság helyzete és kilátásai 2019-ben” című munkája alapján készült. A tanulmány elkészítésében részt vett: Antalóczy Katalin, Herczog László, Mohácsi Kálmán, Petschnig Mária Zita, Várhegyi Éva, Voszka Éva. Szerkesztette: Várhegyi Éva.

A kézirat 2021. április 6-án érkezett a szerkesztőségbe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2021.65.3-4.37>

Várhegyi Éva, az MTA doktora, a Pénzügykutató Zrt. tudományos tanácsadója.
E-mail: evavarhegyi@t-online.hu

túra regionális alakulásához, amit jól jelez, hogy kínai exportjuk volumene emelkedett, és így Kína a második legnagyobb német exportpiaccá vált.

A gazdaság összeomlása világszerte kiélezte a *munkaerőpiaci helyzetet*. Az Európai Unióban az általánosan elterjedt „kurzarbeit” és a foglalkoztatást támogató egyéb intézkedések miatt a munkanélküliségi ráta 2020 decemberére csupán 7,5 százalékra nőtt az előző évi 6,5 százalékról. Bár ezt a képet árnyalja, hogy az állásukat veszítők egy része a karantén miatt nem tudott aktívan munkát keresni, s így nem került be a nyilvántartásba. Az európainál rugalmasabb, nem a munkahelyeket, hanem a munkavállalókat védő amerikai munkaerőpiacon a tavaszi lezárások idején hirtelen 15 százalék közelébe emelkedett a munkanélküliségi ráta, majd a nyitás hatására az év végére 6 százalék közelébe esett vissza.

A koronavírus-járvány nyomán nem alakultak ki nemzetközi egyensúlytalanságok, sőt a folyó *fizetési mérleg pozíciói* kiegyenlítettebbé váltak, mérséklődött a kínai szufficit és az amerikai deficit. Az *olajárak* 2020 áprilisában összeomlottak, majd a nyár elejétől lassú emelkedésbe kezdtek, és novemberig 40-50 dollár körül stabilizálódtak. A 2018 negyedik negyedéve óta lassuló *világkereskedelem* 2020 második negyedévében 18 százalékkal zuhant. A járvány szétördelte a világgazdaság tartópilléreit: a nemzetközi termelési láncok megszakadtak, a külföldi közvetlen ke-áramlások 42 százalékkal zsugorodtak, a globális áru- és szolgáltatáskereskedelem 2020-ban közel 10 százalékkal zuhant. A jelen krízis az egyébként válságállóbb szolgáltatáskereskedelmet is erősen sújtotta.

Prognóziskészítésünk idején éppen újabb lezárásokat rendelnek el Európa egyes országaiban, ahol az új vírusmutációk miatt gyorsan nő a fertőzöttség és túlterheltek az egészségügyi rendszerek. A vártnál lassabban halad a vakcinák beadása, egyes országokban az oltásokba vetett bizalom is alacsony. A gazdasági nehézségek fokozódása miatt erősödhet a társadalmi nyugtalanság, és a pénzügyi rendszert is megterhelő, további vállalati csődök várhatók. Más országokban, ahol gyorsan nő az átoltottság és csökken a fertőzöttek száma, a lezárások helyett az újrainytás válik egyre gyakoribbá. A valószínűbbnek látszó pozitív esetben a bizalom gyorsan helyreáll, így bővül a fogyasztás, a beruházások, a foglalkoztatás, ami a jövedelmek további növekedéséhez és keresletemelkedéshez vezet. A negatív forgatókönyv szerint azonban éppen ellenkező tendenciák mehetnek végbe. A pozitív folyamatokat két, a járványhoz nem kötődő, de a korábbi világgazdasági folyamatokat erősen terhelő konfliktus megoldódása is erősíti: a megállapodás nélküli brexit elkerülése és az új amerikai elnök hivatalba lépése.

Prognózisunkban egy mérsékelten optimista scenáriót vázolunk fel. A fejlett világban és néhány feltörekvő országban az átoltottság nyárra válhat széles körűvé, és a gazdaságok fokozatos nyitása mellett erősödhet a gazdasági aktivitás, amit az alkalmazott pénzügypolitikák továbbra is segítenek. A meghatározó jegybankok 2022 végéig fenntartják irányadó rátáik 0 közeli szintjét és folytatják eszközvásárlási programjukat. További növekedéstámogatást jelentenek a fejlett világ fiskális ösztönzőcsomagjai, amelyek hatása a világgazdaság többi régiójára is tovaterjed. Várakozásaink szerint *a globális növekedés így 5 százalék lehet*, ami kompenzálja a 2020-as visszaesést. *Regionálisan* azonban eltérő folyamatok várhatók. *A fejlett országok* együttesen 4 százalékos dinamikája elmarad a tavalyi visszaeséstől, az USA 5–6 százalék közötti üteme meghaladja azt, az eurózónában és Japánban várható 4, illetve 3,2 százalékos növekedés azonban nem lesz elég ahhoz, hogy a gazdaság teljesítménye elérje a válság előtti szintet. A hazai folyamatok szempontjából meghatározó német gazdasági növekedés 3,2 százalékos lehet.

Különösen nagy bizonytalanság övezi az *infláció* ideji alakulását. A Nemzetközi Valutaalap a fejlett országok esetében 1,3, a feltörekvőknél 4,2 százalékos inflációt jelez, az Európai Bizottság az EU-országokra 1,5, az eurózónára 1,4 százalékos ár-emelkedést prognosztizál. A nyersanyagárak (különösen a fémeké) és az olajárak, a szállítási költségek néhány hónapja tartó erőteljes emelkedése, valamint a példátlan pénzbőség azonban erőteljes inflációs nyomást jelent, így véleményünk szerint a fejlett országokban 2,2, a feltörekvőben pedig 5,2 százalékos fogyasztóiár-emelkedés várható. *Az olajárak* az év egészében 21–25 százalékkal növekedhetnek. *A világkereskedelem* szintén bővülni fog, elsősorban az áruforgalom élénkülése miatt. A szolgáltatás-kereskedelem, azon belül különösen a turizmus és az üzleti utazások helyreállítódása sokkal lassúbb lesz. Az áruk és szolgáltatások globális forgalma 8 százalékkal lehet magasabb a tavalyinál.

A magyar gazdaság dinamikája

A GDP alakulása

2020-ban a vártnál kevésbé esett vissza a bruttó hazai termék. Az 5,1 százalékos csökkenéssel Magyarország az európai középmezőnybe sorolódott – ennél kisebb GDP-csökkenéssel sikerült megúszniuk az esztendőt a baltiaknak (és általában az északi országoknak), Lengyelországnak, Romániának és Bulgáriának. Pedig a Pénzügyminisztérium értékelése szerint világviszonylatban is kiemelkedő összeget,

a GDP 30 százalékát fordította a kormány a járvány és a gazdasági válság elleni védekezésre.

Kínálati oldalról nézve az infokommunikáción és a pénzügyi szférán kívül minden területen csökkent a GDP. A mezőgazdaságban az előző évi stagnálást hétszázalékos visszaesés követte, noha az ágazatot kevésbé érintette a járvány. A legnagyobb, 32 százalékos visszaesés a vendéglátás, szálláshely-szolgáltatás terén következett be, ezt követte a korlátozásoktól erősen sújtott szállítás és raktározás. Nagyon gyengén teljesített az építőipar és a lezárások miatt a művészeteket, a szabadidő eltöltését és a sportot magában foglaló ágazat, amely a nyári nyitások ellenére is 10 százalékkal esett vissza. A keresleti oldalon – mint az a válságokban lenni szokott – a fogyasztás kevésbé szenvedett törést, mint az állóeszköz-felhalmozás. A GDP-ben mért export viszont az importnál nagyobb mértékben esett vissza, ami főként a turizmust is magában foglaló szolgáltatásexport csökkenésének tulajdonítható.

2021-re vonatkozó prognózisunkban az alábbi feltételezésből indultunk ki. A koronavírus-járvány harmadik szakasza miatt a szigorú korlátozások részbeni feloldása május vége előtt nem történik meg, és a lakosság élete csak 2022-ben tér vissza a normális mederbe. A háztartások fogyasztása is lassan épül fel, részben a fogyasztás fizikai korlátozása, részben a reáljüvedelmek korábbiaknál szerényebb növekedése, részben a járvány elhúzódása miatti bizonytalansággal erősödő biztonsági tartalékképzés következtében. Ezért *a fogyasztás 2021-ben várhatóan még csupán 3 százalékos bővüléssel járul hozzá a GDP növekedéséhez. Az állóeszköz-felhalmozás viszont nagyobb lendületet vehet, mivel a beruházásoknak nincs olyan szoros kapcsolatuk a lezárásokkal, mint a lakossági fogyasztásnak. Az elhalasztott beruházások pótlása már 2020 utolsó negyedében megindult, a nagy cégeknek folyósított százmilliárdos támogatások és kedvezményes hitelek pedig pénzügyi oldalról teszik lehetővé a bruttó állóeszköz-felhalmozás 6 százalékos növekedését.* Emiatt az import a tavalyi visszaesés után felpörög, ám mivel a magyar gazdaság főbb külpiacai lassan állnak helyre, a GDP-ben számított export növekedése elmarad tőle.

A GDP 3,8 százalékos bővülését prognosztizáljuk 2021-re. Ám ennél kisebb lehet a gazdaság növekedése, ha a koronavírus újabb és újabb mutációi vagy Európában a nyájjimmunitás lassabb kialakulása miatt a járvány elhúzódik.

Beruházások

A beruházások alakulását *2020-ban* nagyrészt a járvány irányította. A négy növekedést mutató ágazat közé került az egészségügy, az online megoldások felfutásával az oktatás és az informatika, valamint az ingatlanügyletek, amelyek elsősorban

a kormányzati kedvezmények nyomán fellendülő lakásépítésekhez kapcsolódóan váltottak magasabb ütemre. Másutt mindenütt estek a beruházások. Nagyobb mértékben a piaci szolgáltatásoknál, ahol a kereslet számottevően visszaesett (szállás-hely-szolgáltatás, vendéglátás, kereskedelem, gépjárműjavítás, szállítás, raktározás, művészet, szórakoztatás, szabadidő és az egyéb üzleti tevékenységet segítő szolgáltatásoknál). A korábbi jelentős fejlesztések után az energiaszektor, a vízgazdálkodás, a pénzügyi szféra és az építőipar állóeszköz-befektetései is zsugorodtak. A mezőgazdaságban az uniós források elapadása miatt estek a beruházások, a feldolgozóiparban pedig – a járvány hatásán kívül – a korábbi beruházási fellendülés csengett le. A feldolgozóipari termelés közel felénél a 20 százalékot is meghaladta a beruházások zuhanása, ami mögött a piaci értékesítési és beszerzési problémák okozta leállások, az e tényezőkből következő romló üzleti kilátások álltak. Az investíciók zömét tavaly is az építési jellegűek adták, a versenyképességet közvetlenebbül erősítő gép- és berendezés-beruházások növekedési üteme az átlagosnál nagyobb mértékben esett. Az is kedvezőtlen, hogy a beruházások a vállalkozások körében nagyobb mértékben estek vissza (még a GDP-ben mért rátájuk is csökkent), mint a költségvetésből finanszírozott állóeszköz-felhalmozások.

Ha a koronavírus elleni vakcinákat megfelelően széles körben sikerül beoltani, akkor *2021-ben* már minden területen lendületet vehetnek a beruházások. A hazai és a külpiazi kilátások javulása felélesztheti a cégek elhalasztott fejlesztéseit. Ezek jelentős kormányzati és jegybanki támogatásokra is számíthatnak, mivel az Európai Unió feloldotta a vállalkozások állami támogatásának tilalmát és megemelte az állami garanciavállalás mértékét. A közepes és a nagyvállalatok állóeszköz-fejlesztéseit a versenyképesség növelésének ígéretével megpántlikázott és jórészt már meg is ítelt, összességében több száz milliárd forintra tehető, vissztehermentes támogatás segíti. E cégek a hitelekhez is olcsón juthatnak hozzá, kötvényeik nagy részére a Magyar Nemzeti Bank biztos piacot jelent. A kormány újabb eszközökkel támogatja a lakásépítéseket és a felújításokat. A költségvetésből finanszírozott beruházásokat a már kiutalt (megelőlegezett) uniós források, valamint az uniós helyreállítási alapnak az év második felétől megnyíló pénzcspajjai futtathatják fel. A nemzetgazdaság egészében *a beruházások 7 százalékos bővülését várjuk 2021-ben*, bár a külpiacon helyreállásának bizonytalansága és a járvány hazai elhúzódása miatt az élénkülés ennél lassabb is lehet.

A pandémia felemás hatást gyakorolt a munkaerőpiacra. Míg a foglalkoztatási és a munkanélküliségi mutatók lényegesen romlottak, a bérfolyamatok csak szerény mértékben változtak – legalábbis a hivatalos statisztikákban. A KSH adatai szerint az átlagkereset 9,7 százalékos növekménye mindössze 1,7 százalékponttal maradt el az előző évitől. Ez azt a paradox helyzetet tükrözi, hogy a reálkereset 6,2 százalékkal nőtt, miközben a GDP 5 százalékkal csökkent. A *hivatalos* kereseti adatokban tehát nem tükröződik a járvány hatása.

Az adatok hátterét vizsgálva azonban több olyan tényezőt is találunk, amelyek arra utalnak, hogy *a valóságban kevésbé nőttek a reálkeresetek, mint amit a KSH ki-mutat.* Utóbbi ugyanis nem veszi számba az ötnél kevesebb főt foglalkoztató cégeket és az egyéni vállalkozókat, holott másfél milliós táboruk a foglalkoztatottak harmadát adja. Továbbá, a hivatal az átlagkereset meghatározásakor csak a teljes munkaidőben foglalkoztatottak kereseteit veszi figyelembe, pedig az ő számuk 2020-ban jobban (70 ezer fővel) csökkent, mint az összes foglalkoztatotté (52 ezer). A KSH szerint a részmunkaidősök száma 18,7 ezerrel nőtt; de mivel a kormány által is ösztökélt kurzarbeitprogramba meglehetősen sokan kapcsolódtak be, tényleges számuk ennél bizonyára nagyobb volt. Márpedig a rövidített munkaidő a részleges állami kompenzáció ellenére is jövedelemcsökkenést jelentett. Az elbocsátások többnyire a nemzetgazdasági átlag alatt keresőket érintették, ami önmagában megemeli a kimutatott átlagkeresetet. A kormányzati ígéretek ellenére a közfoglalkoztatottak létszáma nem nőtt, sőt 12 százalékkal csökkent, ami technikailag ugyancsak megemeli az átlagkereset növekményét.

A sokféle torzítás miatt a KSH-adatokból számolt *keresettömeg alapján becsl-jük* meg a reálkereset átlagos növekedésének a valóságot jobban tükröző mértékét. A keresettömeg tavaly 6 százalékkal bővült, ami *2,6 százalékos reálnövekedést* mutat – a hivatalos 6,2 százalékkal szemben. Ennél is kisebb reálkereset-növekedést kapnánk, ha az 5 fő alatti cégek béreit is figyelembe vennénk, amelyeket az átlagosnál jobban sújtott a járvány.

2021-ben várhatóan még a hivatalos statisztika szerint is megtörik a keresetek évek óta tartó dinamikus növekedése: a fenyegető elbocsátások, a munkanélküliség megugrása, illetve a gazdasági nehézségek valószínűleg szigorodó munkáltatói magatartáshoz vezetnek. Néhány, elsősorban állami tulajdonú, illetve állami fenntartású gazdasági társaságnál és költségvetési intézménynél azonban sor kerülhet a súlyosabb bérfeszültségek enyhítésére. Erre ösztönözhet a 2022. évi választások közeledése is. Arra számítunk, hogy a munkáltatók a reálérték szinten tartása

mellett állnak ki, ami a *KSH által mért teljes munkaidős foglalkoztatottaknál 4,5–5,5 százalékos keresetnövekedést eredményez; ez a reálkeresetek 0,6–1,6 százalékos emelkedését valószínűsíti. A statisztikai számbavétel említett torzításának kiküszöbölésével az átlagos reálkereset valószínűleg jobban tükröző növekedését legfeljebb 1 százalékosra becsüljük.*

Foglalkoztatás, munkanélküliség

2020-ban a válság miatt a közfoglalkoztatás növelését ígerte a kormány. Ennek ellenére a *foglalkoztatás* tavaly úgy csökkent 52 ezer fővel, hogy a közfoglalkoztatottak száma 19 ezer fővel esett. 16 ezerrel csökkent a külföldön foglalkoztatottak (ingázók) száma is, ami az ottani elbocsátásokra utal. A hazai elsődleges munkaerőpiacon ezért a csökkenés mindössze 16,4 ezer fő volt. A munkaképes korúnak tekintett (15–74 éves) korosztályban 4461 ezer főnek volt munkája, ami 51,7 ezer fővel kevesebb az előző évinél. (A gyermekgondozási ellátásokban részesülőket is a foglalkoztatottak körébe soroló új statisztikai metodika szerint a foglalkoztatottak száma 4603 ezer fő, 41,4 ezer fővel kevesebb mint 2019-ben.) Az elbocsátások az ipart és a szolgáltatásokat egyaránt érintették; figyelemre méltó, hogy a szolgáltatások 28 ezres létszámcsökkenéséből 26 ezer a nem piaci szolgáltatásokból származik. A foglalkoztatási ráta 2020-ban 60,2 százalék (az új metodika alapján 62,1 százalék) volt, de az őszi lezárást követően ennél valamivel alacsonyabb.

A nyilvántartott munkanélküliek száma 2020-ban 38 ezerrel 198 ezerre nőtt, a munkanélküliségi ráta éves átlagban az előző évi 3,4 százalékról 4,2 százalékra emelkedett. Ebben azonban nincs benne azoknak a növekménye, akik szeretnének dolgozni, de nem keresnek munkát, vagy keresnek, de nem tudnak két héten belül beállni; a pandémia az ő táborukat is gyarapította, mivel a lezárások idején különösen nehézé vált az álláskeresés. A járvány munkaerőpiaci hatásáról realisabb képet kapunk, ha az ebbe a körbe tartozókat is hozzáadjuk a nyilvántartott munkanélküliekhez. E tágabb kör, *a munkaerő-tartalék 80 ezer fővel 496 ezerre emelkedett 2020-ban.*

A nyilvántartott álláskeresők átlagos száma 65 ezer fővel 316 ezerre duzzadt. Miután lejárt a felmondási idő, illetve az álláskeresési támogatás három hónapos folyósítása, júniusban, majd júliusban hirtelen megugrott az ellátás nélkül maradt munkanélküliek száma és aránya. Bár az augusztusi csúcs óta az adatok folyamatos csökkenést mutatnak, a regisztrált munkanélküliek száma decemberben így is több mint 40 ezer fővel, az ellátás nélkül maradt munkanélküliek aránya 2,4 százalékponttal magasabb volt, mint 2020 januárjában. A regisztrált álláskeresők közül decemberben 72 ezren részesültek szociális támogatásban, 10 ezerrel többen, mint

egy évvel korábban. *Az álláskeresők fele azonban semmilyen szociális ellátásban nem részesült.*

2021-ben nem várunk látványos változást a foglalkoztatásban. A járvány elhúzódása, az oltás gyorsasága a közgazdaságon kívül eső tényezők, amelyek érdemben módosíthatják a munkaerőpiaci folyamatokat; ezek azonban egyelőre nem ismertek. A munkaerőpiaci keresleti és kínálati viszonyok lassan változnak. Perspektivikusan a munkaerőpiacon a kínálati hiány megismétlődése várható, de 2021-ben ennek valószínűleg még nem lesz jelentősége. Éves átlagban 4480-4500 ezer fős foglalkoztatást valószínűsítünk, ami *60 százalékos foglalkoztatási rátát* jelent. (Az új metodika szerint a foglalkoztatottak száma 4610-4630 ezer fő lehet, ami 62-63 százalékos foglalkoztatási rátának felel meg.) A *munkanélküliek* száma éves átlagban 170-180 ezer főre csökkenhet, ami *3,7-3,9 százalékos munkanélküliségi rátát* jelent.

Megtakarítások, hitelek

A járvány miatt elrendelt lezárások és a velük járó elbocsátások elsősorban az alacsonyabb társadalmi státusúak körében idéztek elő keresetcsökkenést, míg a magasabb státusú, a teljes munkaidős foglalkozásukat megtartani képes rétegek jövedelme továbbra is dinamikusán nőtt. Mivel a korlátozott költési lehetőségek az ő fogyasztásukat visszavetették, megnőtt a felhalmozási képességük, ami a részvénybefektetések arányának emelkedésében is tükröződött. A lakosság megtakarítási képességét a nagyvonalú, az összes hiteladósra és valamennyi hiteltípusra kiterjedő törlesztési moratórium is növelte. A törlesztések elhalasztását azok is igénybe vették, akiknek erre nem lett volna szükségük és akiknek csupán a megtakarításait növelte. A Covid-válság évében így a *háztartások bruttó pénzügyi megtakarítása* 15 százalékkal bővült, a GDP arányában 8,6 százalékra emelkedett. A moratórium magyarázza a lakossági hitelállomány előző évihez hasonló növekedését is. Mindezek hatására a *háztartások nettó megtakarítása elérte a GDP 6 százalékát.*

A törlesztési moratórium lehet az oka annak is, hogy a *vállalati hitelállomány* közel 13 százalékkal nőtt. Egyúttal 30 százalékkal emelkedett a vállalati betétek állománya, amiben a moratórium mellett a termelés és a beruházások visszaesése miatt erősödő pénztartás is szerepet játszhatott. *A vállalati szektor újra nettó megtakarítói pozícióba került.*

2021-ben várhatóan mérséklődik a háztartások megtakarítási hajlandósága. Akiket jobban megviselt a válság, azoknál a második félévben stabilizálódó jövedelemforrások az elhalasztott fogyasztás pótlását szolgálhatják. Az első félév korlátozásai azonban továbbra is fékezik a magasabb jövedelműek költségeit,

ami tovább táplálja a megtakarításokat, az alacsonyabb jövedelmű rétegekben pedig az óvatossági megfontolások hatnak ebbe az irányba. *A lakosság bruttó megtakarítása így is elérheti a GDP 7,7 százalékát.* A fogyasztási hitelek THM-plafonjának megszűnése, a törlesztési moratórium meghosszabbítása és a lakásfelújítások támogatása, valamint a háztartások javuló jövedelmi helyzete erősítheti a lakossági hitelezést. A második félévben, a moratórium lejártával azonban már beindulnak az addig szünetelő törlesztések, ami apasztja a hitelállományt; a késedelembe eső hitelek aránya is megugrik, rontva a bankok hitelezői képességét. Mindezek eredőjeként *a háztartások nettó pénzügyi megtakarítása a GDP 5,8 százalékára mérséklődhet.*

A beruházások éledezésével a vállalati hitelezés is élénkülhet, bár a második félévben megszűnő törlesztési moratórium egy részüknek komoly gondokat okozhat. Ez mérsékelheti a bankok hitelezési hajlandóságát. A nagyobb aktivitás miatt csökkenő betételhelyezés és növekvő hitelfelvétel mellett azonban a *vállalkozói szektor ismét nettó hitelfeltevővé válhat.*

Az egyensúlyi helyzet alakulása

Külső egyensúly

2020-ban a magyar export euróban mérve 4,2, az import 5,8 százalékkal esett vissza, így a külkereskedelmi mérleg többlete 1,5 milliárd euróval meghaladta az előző évit, 5,8 milliárd euró lett. Az élelmiszerek kivitele 4 százalékkal nőtt, míg a gépek és szállítóeszközök kivitele 5 (ezen belül a robbanómotorok és a közúti járműveké 12) százalékkal csökkent. A feldolgozott termékek körében csak a gyógyszerek (12 százalékkal) és a vegyi termékek exportja bővült, ám a gyógyszerbehozatal a kivitelnél is dinamikusabban, 23 százalékkal nőtt. Országonként s régióként vizsgálva a külkereskedelmi folyamatokat, csak az ázsiai kivitel és behozatal nőtt (utóbbi 15 százalékkal), az európai export 4, a Németországba irányuló 3 százalékkal csökkent. Az első féléves zuhanás után a tavalyi negyedik negyedévben az európai reláció már jól teljesített, így éves szinten az EU27 részaránya Magyarország kivitelében csak kissé mérséklődött. Az ázsiai piacok részaránya továbbra is alig haladta meg az 5 százalékot.

A külkereskedelmi folyamatokat *2021-ben* is döntően a világgazdasági, ezen belül az európai és a németországi konjunktúra határozza meg, és fontos lesz a járműipar helyzetének alakulása is. Világgazdasági prognózisunkban arra számítunk, hogy a kivitel euróban számolva 6,5 százalékkal nőhet, értéke meghaladhatja a 2019-es szintet. A behozatal ennél jobban, 7,5 százalékkal emelkedhet, elsősorban az élénkü-

lő beruházások, de a némileg növekvő fogyasztás miatt is. *A külkereskedelmi mérleg aktívuma elérheti az 5,2 milliárd eurót.*

A *folyó fizetési mérlegben* számba vett áruk és szolgáltatások kiviteli többlete az előző évi kétharmadára esett vissza 2020-ban, főként azért, mert az idegenforgalom elmaradása következtében csökkent a szolgáltatásexport. A jövedelemkiáramlás ugyanakkor jelentősen mérséklődött, így a folyó fizetési mérleg szerény mértékben (98 millió euró) ugyan, de pozitív egyenleget mutatott. A tavaly is jelentős uniós tőkebeáramlásoknak köszönhetően *az ország külső finanszírozási többlete a GDP 2,1 százalékára rúgott.*

2021 második félévében a járvány visszaszorulásával bővülő beruházások és a felfutó fogyasztás miatt az import növekedése meghaladhatja az exportét. Az áruforgalom némiképp romló szaldóját – a folyó fizetési mérlegben annak hiányát – azonban az erősödő idegenforgalommal emelkedő szolgáltatási kiviteli többlet várhatóan ellentételezi. A gazdaság újraéledésével a jövedelemkiáramlás is fokozódik, ezért a folyó fizetési mérleg újra deficitessé lesz. Bár az új uniós költségvetési ciklus elején még viszonylag szerény transzferre számíthatunk, az európai helyreállítási alpból már az idén is beérkező pénz várhatóan fenntartja a tökemérleg masszív többletét. Ezzel együtt is *a külső finanszírozási képesség* mérséklődésére számíthatunk, a többlet várhatóan nem haladja meg a *GDP 1,7 százalékát.*

Államháztartás

A 2020. évi költségvetést 2019 nyarán fogadta el a parlament, a törvény 4 százalékos növekedéssel kalkulált és erős megszorításokat tartalmaz. Az államháztartás hiányát a GDP 1 százalékára kívánta leszorítani. A koronavírus-járvány azonban minden elképzelést felülírt. Az áprilisban Brüsszelnek benyújtott konvergenciaprogram még a GDP 3 százalékos esését és 3,8 százalékos GDP-arányos államháztartási hiányt jelzett előre, azonban ez a prognózis is csak néhány hónapot élt meg. Április elején kormányhatározattal létrehozták a járvány elleni védekezésre, illetve gazdaságvédelemre szánt alapot, 633 milliárd, illetve 1346 milliárd forintos előirányzattal. Ezek többnyire nem jelentettek pluszforrást, többnyire a költségvetési előirányzatok átcsoportosítása történt meg, ha pedig új forrásokat vontak be, azok elosztása közgazdasági megfontolások helyett politikai szempontokat követett. A kormány még a látszatára sem ügyelt, hogy az egyes tételek valamelyest emlékeztessenek hivatkozási címükre. Az év végén a Pénzügyminisztérium a járvány elleni alapon 383 milliárd, a gazdaságvédelminél 3064 milliárd forintos túlköltésről adott számot.

A központi kormányzat hiánycélját az év folyamán ötször módosították; az eredetileg elfogadott 367 milliárd forint az év végére 5549 milliárd forint lett (a GDP

11,7 százaléka). A rendkívül expanzív fiskális politikára a deficitkorlát brüsszeli felülgesztése adott módot. A hiány 40 százaléka decemberben keletkezett. A központi kormányzat túlköltekezése abból adódott, hogy a bevételek (előző évihez képest) 6,1 százalékos emelkedésével szemben a kiadások 25,3 százalékkal nőttek. Az önkormányzatok forrásait a járványon kívül a kormány is megcsapolta, miközben bevételeik növelését megtiltotta; a helyi testületeknél így mintegy 100 milliárd forintos hiány keletkezett. Ezzel együtt az államháztartás pénzforgalmi hiánya 5650 milliárd forintot tett ki, a GDP 11,9 százalékára rúgott. A Pénzügyminisztérium által megadott *ESA-híd figyelembevételével az államháztartás uniós elszámolású deficitje a GDP a 8,7 százalékra nőtt.*

A kormány eredeti elgondolása szerint az *államadósság* rátája 3,1 százalékponttal mérséklődött volna a 2019 végére várt mutatóhoz képest. Célként tűzték ki a devizaadósság részarányának mérséklését, a külföldi hitelezők visszaszorítását és a lejáratú idő meghosszabbítását is. Ezzel szemben 2020-ban az *adósságráta* 15,2 százalékponttal megugrott, elérte a *GDP 80,6 százalékát*, és nőtt a devizaadósság aránya.

A 2021. évi költségvetést 2020. május végén nyújtotta be a kormány a parlamentnek. Ezt 4,8 százalékos GDP-növekedésre építették olyan fiskális szigor mellett, amelynek eredményeként az államháztartási deficit a maastrichti 3 százalékos határérték alá süllyedne, az államadósság rátája pedig 3,3 százalékponttal csökkenne. A költségvetés minden korábbinál zavarosabb, áttekinthetlenebb lett. Részben azért, mert az egyes fejezeteken belül összevontak címekeket, és azok együttes előirányzatait közölték csupán. Részben mert felállították a Gazdaságvédelmi, valamint az Egészségbiztosítási és Járvány Elleni Védekezési Alapot, amelyekről nem derült ki, hogy melyik minisztériumhoz vagy melyik kormányzati fejezethez tartoznak. Az egészségbiztosítási alapba 2794 milliárd, az annak részeként feltüntetett, ám külön nevesített járvány elleni védekezésibe 141 milliárd forint kiadást terveztek. A Gazdaságvédelmi Alapot 2555 milliárd forint kiadást és 423,5 milliárd forint bevételt feltételezve állították fel, négy alrészre bontva, amit 2021 januárjában egy ötödikkal is kiegészítettek. Az elfogadást követően azonban olyan kormányzati döntések (lakáspolitikai, adózás, orvosi béremelés stb.) történtek, amelyek több ezermilliárd forintos kiadásokkal járnak. A Pénzügyminisztérium 2020 decemberében új költségvetés helyett új programmal állt elő 2021-re, amelyben a növekedési előirányzatot 4,8 százalékról 3,5 százalékra csökkentette, és megemelte a hiánypályát.

A 2021. évi növekedési pálya azonban ennél kedvezőbben alakulhat, a nagyobb növekedésből adódó bevételi többlettel a hiány a tervezett 6,5 százaléknál kisebb,

6,2 százalékos lehet – már amennyiben a kormány tartja magát a módosított kiadási előirányzatokhoz. A választások előtti évben azonban vélhetően nem fogja vissza a kiadásokat (a járvány harmadik hulláma is többletráfordításokat követel), ezért 3,8 százalékos GDP-növekedést feltételezve az ESA-elszámolás szerinti *államháztartási hiányt 7,7 százalékra, az államadósság rátáját pedig a GDP 80,2 százalékára prognosztizáljuk.*

Infláció

2020-ban a KSH által mért 3,3 százalékos hazai infláció a 0,7 százalékos átlagos drágulást felmutató Európai Unióban a második legnagyobb volt, aminek okai főként a magyar gazdaságpolitikában rejlenek. Egyrészt a kormány által 2019 végén felfűtött kereslet jelentős áthúzóó hatást gyakorolt a tavalyi árszintre. Ezt erősítette, hogy az év folyamán tovább lazult a monetáris és a fiskális politika, amit a gazdasági válság ellen vetettek be. A forint árfolyamromlása is kiemelkedően nagy (éves átlagban közel 8, éven belül több mint 10 százalékos) volt, és ennek áremelő hatását a korábbiaknál kevésbé fékezte az importált iparcikkek körében is lanyhuló verseny. A tavaszi lezárások során jövedelemvesztést elszenvedett cégek a nyári nyitások után emelték áraikat, annál is inkább, mert a fogyasztási cikkeknel megerősödött termelői árnyomás is erre ösztökölte őket. Megjegyezzük, hogy a KSH által 2020-ra kimutatott 3,3 százalékos infláció a tényleges drágulásnál jóval kisebb lehet. Egyrészt azért, mert a járvány okozta korlátozások mellett a szokásosnál is nehezebbé vált a fogyasztói kosárban szereplő termékek és szolgáltatások árának a megfigyelése, másrészt mivel a járvány alatt a fogyasztás szerkezete is megváltozott (megrőtt például a nagyobb drágulást elszenvedő élelmiszerek aránya és csökkent az olcsóbbá vált üzemanyagoké), amit nem tükröz a hivatalos mutató.

2021-ben az áthúzóó áremelkedés lényegesen kisebb az előző évinél, ám megnő a külső infláció, mivel az elhalasztott, ám a jegybankok, valamint a kormányok által is felfűtött kereslethez a szétzilálódott termelési és szállítási kapcsolatok miatt elégtelenek lesznek a kapacitások. Az olajárak meglódulása, valamint a tavalyi nagy árfolyamromlás késleltetett hatása is erősíti az inflációt. A karanténoldások nyomán fellendülő fogyasztás szintén fűti azt, ami elsősorban a szolgáltatásoknál vált ki érdemi hatást. A termelők is igyekeznek kiesett jövedelmeiket áremelések révén pótolni. Az esztendő átlagában *3,9 százalék körüli fogyasztói árszintnövekedést prognosztizálunk*, az éven belüli drágulást pedig 4,3 százalékra tesszük, de a vártnál erősebb külső drágulás, gyengébb forintárfolyam vagy a kínálati oldal erősebb áralkalmazkodása miatt ennél magasabb is lehet az infláció. A legnagyobb mértékben

az élvezeti cikkek árai nőnek, de az élelmiszerek körében is erősebb lesz az infláció az átlagosnál, a szolgáltatásoknál pedig nagy áringadozás várható. Mindazonáltal a hivatalos inflációs mutató az idén is kisebb lesz a valóságosnál, mivel a KSH által használt fogyasztói kosár az erősen dráguló üzemanyagokat a tavalyi fogyasztási szerkezet alapján veszi számba, márpedig akkor az üzemanyag-vásárlások a korlátozások miatt visszaestek.

Kamatok

Az előző évek gazdaságösztönző politikája miatt a Magyar Nemzeti Banknak kevés mozgástere maradt a *2020-ban* eszkalálódott járvány gazdasági hatásainak enyhítésére, sőt április elején a gyorsan romló árfolyam védelme érdekében kamat-emelésre kényszerült. A gazdaságot főként a már addig is kiterjedt állampapír-vásárlásainak, illetve hitel- és kötvényprogramjainak bővítésével próbálta élénkíteni. A járvány enyhülésekor, nyáron két lépésben 0,9-ről 0,6 százalékra mérsékelte az alapkamatot, de változatlanul mínusz 0,05 százalékon tartotta a bankokat orientáló egynapos betéti kamatát. Szeptemberben azonban az erősödő inflációs veszélyre tekintettel az egyhetes betéti rátát elmozdította az alapkamattal addig megegyező szintjétől, és 0,75 százalékra emelte. Ezzel gyakorlatilag *az egyhetes betéti kamat vette át az irányadó ráta szerepét.*

Az MNB *2021-ben* is főként unortodox módszerekkel serkenti a gazdaságot, és kevésbé kamatainak – a különösen sérülékeny forintárfolyamot megzavaró – módosításával. A Monetáris Tanács januárban tovább növelte vállalati kötvényvásárlási keretét, a kötvények futamidejét és megvásárolható összegét, márciusban pedig a közvállalatokra is kiterjesztette a programot, és növelte állampapír-vásárlási lehetőségét. Bár a jegybank törekszik arra, hogy tovább lazítsa politikáját, a 4 százalék körüli, időnként azt meghaladó fogyasztóiár-emelkedés – ami a maginfláció magasabb szintjével párosul – kamatemelésre is kényszerítheti. Ám feltehetően nem a politikai közbeszéd tárgyát képező alapkamatot növeli az MNB, hanem a bankoknak nyújtott egyhetes betéti kamata emelésével ad jelzést a piacoknak, hogy nem tolerálja a 4 százalék fölé emelkedő inflációt.

Árfolyam

Az MNB *2020-ban* is nagyon laza monetáris politikája a forint árfolyamát is gyengítette, amit a lanyha befektetői bizalom is táplált. A gyengülő árfolyam inflációs nyomását részben a külpiaci defláció, részben a hazai kereslethiányos állapot ellensúlyozta, ám a maginfláció így is csaknem kilépett a toleranciasávból. Az inf-

lációs veszély ellen az MNB alig tett valamit, így az év folyamán *a forint árfolyama soha nem látott mértékben, bő 10 százalékkal gyengült*, az euró értéke 330-ról 365 forintra emelkedett. Éves átlagban is közel 8 százalékkal gyengült a forint az euróhoz képest, annak átlagárfolyama ugyanis 325-ről 351 forintra nőtt. Mivel az év közepétől a dollár is gyengült az euróhoz viszonyítva, a dollár forintárfolyama kevésbé emelkedett.

A forint tavalyi nagyarányú gyengülésének erőteljes inflációs hatása volt. *2021-ben* az MNB már nem folytathatja a magyar valuta leértékeléséhez vezető politikáját, mivel a külső infláció is erősödik és a belső kereslet is élénkül. Devizapiaci intervenciókkal, esetleg kamatemeléssel próbálja kordában tartani a február végétől 370 forint közelébe araszoló euróárfolyamot. Az euró forintárfolyama *az év végén a tavalyi szint közelében marad* (367 forintot prognosztizálunk), de *éves átlagban tovább gyengül* (364 forint körül alakul). A dollár forintárfolyama az idén is kevéssel 300 forint alatt várható.

Az egyes ágazatok teljesítménye

Az ipari termelés 2020-ban 6,1 százalékkal csökkent. Ez előzetes várakozásainknál kisebb esés, meg sem közelíti a 2009-es válságév 18 százalékos negatív rekordját. Míg 11 évvel ezelőtt az export csökkenése jóval nagyobb volt, mint a belső eladásoké, most a két reláció az éves átlagot nézve fej-fej mellett haladt. A járványhelyzet eltérően érintette a termelés és a fogyasztás egyes szegmenseit. Tavaly az alágazatok kétharmada – köztük a járműipar – nem tudta elérni a megelőző év szintjét, míg a villamosenergia-ipar, a villamos berendezések és számítógépek gyártása mellett a gyógyszer- és az élelmiszeripar is dinamikusan nőtt.

2021-re feltételezzük, hogy a járványhelyzet fokozatosan javul, a fogyasztás emelkedik és a beszállítói láncok működése – esetenként a kapcsolatok átrendezésével – helyreáll, így a kereslet és a kínálat is támogathatja, hogy visszatérjen a növekedés. Erre utal, hogy a rendelésállomány augusztustól dinamikusan nőni kezdett, ám ez a folyamat decemberben megtört. Még nem világos, hogy ez egyszeri kisiklás, vagy tendenciaváltás kezdete. A járvány második, sőt harmadik hulláma, a nyomában járó elbizonytalanodás és néhány ismét felerősödő termelési nehézség (mint az autógyártásban 2021 elején bekövetkezett alkatrészellátási zavarok) arra utal, hogy az első félévben leginkább a bázishatás emelheti meg a mutatókat. Amennyiben nyártól helyrezőkken a gazdaságok normális működése, akkor az idén *5-6 százalékos ipari növekedésre számíthatunk*. Még fontosabb kérdés azonban, hogy a válság okozta sokk és az általa teremtett új lehetőségek mennyiben segítik a régóta szüksé-

ges struktúraváltást. A válságkezelés hazai módszerei egyelőre inkább a szerkezet konzerválása felé mutatnak.

Az *építőipar* három évig tartó, 20 százalék fölötti növekedésének lassulására a járványtól függetlenül is számítani lehetett, főként a parlamenti választásokhoz igazított központi-önkormányzati beruházások kifulladására miatt. Az ágazat kibocsátása *2020-ban* 9 százalékkal, az iparnál erőteljesebben csökkent. A korábbi időszakról eltérően az épületek építése kevésbé esett vissza, mint az egyéb építményeké, ami jórészt a kormány által is ösztökélt lakásépítéseknek köszönhető: az átadott lakások száma a válság ellenére több mint egyharmadával bővült. A 28 ezer új lakás 2010 óta példátlanul magas szám. Ugyanakkor bő tíz éve az is példátlan, hogy a tervezett lakások száma elmarad a felépített lakásokétól: a kiadott építési engedélyek száma tavaly – évek óta tartó, lassú ereszkedés után – több mint egyharmaddal esett.

Ennek ellenére úgy látjuk, hogy *2021-ben* az építőipar az előző év alacsony bázisán növekedésnek indulhat, mégpedig az épületek építésének erőteljesebb fellendülésével, amely tevékenység tavaly meghaladta az ágazat kibocsátásának felét. Ezen a területen a megrendelések novemberben és decemberben már 50-60 százalékos többletet mutattak az egy évvel korábbihoz viszonyítva, míg az egyéb építmények szerződésállománya az év végén is csak a 89 százalékos szinten állt. Az építkezések dinamikáját a termelési célú beruházások mellett főként a lakásépítések táplálhatják. Az építési engedélyek körének szűkülése átmeneti lehet; fellendülést valószínűsít az 5 százalékos áfakulcs visszaállítás, valamint a családi otthonteremtési támogatások további kiterjesztése. Összességében az idei év egészére az építőipar *4-5 százalékos növekedésére számítunk*.

A *mezőgazdaságban* az időjárás komoly károkat okozott *2020-ban*, holott a szektort a koronavírus-járvány más ágazatoknál kevésbé érintette. A mezőgazdasági termelés volumene mintegy 2,2 százalékkal esett vissza. A technológiai megújulást segítő fejlesztések jóvoltából a magyar mezőgazdaság kapacitása a mainál jóval nagyobb termékmennyiség előállítására is alkalmas. A koronavírus-járvány is felhívta a figyelmet az értékláncok hézagosságára, a termelés bővítésének lehetőségére, a hozzáadott érték növelésének szükségességére, a precíziós gazdálkodás alkalmazásának felértékelődésére.

2021-ben a szántóföldi növénytermelés volumene 10 százalékkal, a zöldségtermelés 1-2 százalékkal nőhet, a gyümölcstermelés akár meg is duplázódhat. A vágóállat-tartás 3-4, a tojás- és a tejtermelés 1-2 százalékkal nőhet. A teljes mezőgazdasági termelés 8-9 százalékkal bővíthet. Az élelmiszer-fogyasztás legfeljebb 2 százalékkal emelkedik, az import és az export egyaránt 3 százalékkal nőhet. Az

agrárágazat teljes külkereskedelmi szaldója újra megközelítheti a 3 milliárd eurós kiviteli többletet. A mezőgazdasági beruházások a nyertes uniós pályázati projekteknek köszönhetően továbbra is magas szinten maradnak.

Összegzés és következtetések

2020-ban a pandémia előidézte keresleti és kínálati sokkok a második világháború óta nem tapasztalt visszaesést okoztak, különösen a fejlett országokban. A járvány hatására megszakadtak a nemzetközi termelési láncok, 10 százalékkal zuhant az áruk és szolgáltatások globális kereskedelme. A nagymértékű visszaesésben a magyar gazdaság nyitottsága és a járműiparra koncentrálódó exportszerkezete mellett a nem kellően hatásos válságkezelés is szerepet játszott. A magyar kormány – a „munkaalapú” társadalom eszményére hivatkozva – nem pótolta elégséges mértékben a járvány miatt kieső jövedelmeket, és így nem ösztönözte kellően a gazdaság fő motorját jelentő fogyasztást. A hatásos válságkezelést az is gátolta, hogy a járvány okozta egészségügyi és gazdasági krízis leküzdésére létrehozott tetemes pénzalapok jelentős hányada valójában nem a kitűzött célokat szolgálta, hanem korábban eldöntött, illetve hatalmi vagy üzleti haszonszerzést szolgáló fejlesztéseket finanszírozott. A válságkezelés eredményességét a magyar kormánynak az a tévesnek bizonyult feltevése is rontotta, hogy átváltás volna az egészség és a gazdaság védelme között. A kormány mind a tavaly őszi lezárásokkal, mind az idén tavaszi szigorításokkal késlekedett, ami a Covid-halálázási ráta tragikus megugrásához vezetett – anélkül, hogy érzékelhető gazdasági haszonnal járt volna.

A magyar gazdaság hanyatlása a külső egyensúlyi helyzet javulásával járt együtt. A csökkenő fogyasztás és beruházás mérséklődő importigénye meghaladta az export (főleg a turizmushoz köthető) hanyatlását, a folyó fizetési mérleg pozícióját pedig a korábbinál kisebb jövedelemkiáramlás javította. A válságkezelés címén elköltött – bár valójában csak részben azt szolgáló – tetemes pénzek hatására jelentősen felduzzadt azonban az államháztartás folyó hiánya és az adósságráta. A pandémia miatt megrendült befektetői bizalom és a tovább lazuló jegybanki politika hatására tíz százalékkal gyengült a forint az euróhoz képest. Erősödött ugyanakkor háztartások megtakarítási hajlandósága és képessége, amit a korlátozott költési lehetőségek és az óvatossági megfontolások mellett a törlesztési moratórium is növelt. A megtakarítások szerkezetében a járvány időszakában végbement változások a társadalom vagyoni-jövedelmi polarizálódását tükrözik.

A munkaerőpiaci és az inflációs folyamatok a KSH adatai szerint csak mérsékelten romlottak. A válsággal előállt gondok egy részét azonban – metodikai okokból – nem tükrözi a hivatalos statisztika. A reálkeresetek a valóságban jóval kevésbé nőttek, mint amit a KSH kimutat, mivel ez nem öleli föl az ötnél kevesebb főt foglalkoztató cégeknél, valamint a részmunkaidőben dolgozókat, akiket a jelen válság az átlagosnál jobban sújt. Az álláskeresői nehézségei miatt a munkájukat elvesztők egy része sem a munkanélküliek táborát, hanem az inaktívakét gyarapítja a hivatalos statisztikában. A járvány okozta válságban megugró élelmiszer- és csökkenő üzemanyagárak miatt (aminek valós hatását nem tükrözi az előző évi fogyasztói kosár) az infláció mutatója is lefelé torzít.

A *makrogazdasági előrejelzés* készítését 2021 tavaszán megnehezíti, hogy országunkban és Európa más részein is felívelőben van a járvány harmadik hulláma, amelynek megfékezése újabb korlátozásokat tett szükségessé. Az idei évre szóló prognózisunk annak feltételezésére épít, hogy Magyarországon és a fontosabb gazdasági partnereinknél a vakcina széles körű elterjedése nyárra lehetőséget teremt a kiterjedt korlátozások feloldására, nagyjából rendeződik az ország külgazdasági helyzete, helyreállnak a beszállítói kapcsolatok. A háztartások fogyasztása a reáljövedelmek korábbinál szerényebb növekedése és a biztonsági tartalékképzés következtében csak lassan épül fel, de a beruházások nagyobb lendületet vehetnek. A GDP 3,8 százalékkal bővíülhet az idén, így reálértéke elmarad a 2019. évitől. A háztartások megtakarításai magas szinten maradnak, a törlesztési moratórium várható megszűnése azonban mind a lakossági és vállalati körben, mind a bankoknál gondokat okozhat.

A megélénkülő gazdaságban romlik a külső egyensúlyi helyzet: csökken a külkereskedelem többlete, a folyó fizetési mérleg újra deficites lesz, a külső finanszírozási többlet lepad. A jegybanki és a költségvetési politika egyaránt tovább lazul, a gazdaságpolitika prociklikussá válik. Az MNB mind a vállalati, mind az állami körben bővíti kötvényvásárlásait, a kamatemeléstől azonban a toleranciahárt átlépő infláció ellenére ódzkodik. A kormány a már tavaly erősen felduzzadt államháztartási hiány további növelésével élénkíti a külpiaci hatásokra egyébként is éledező gazdaságot. Mindezek következtében az év végére 4 százalék fölé emelkedik az infláció és tovább gyengül a forint.

Az erősödő állami aktivizmus, a kiterjedt jegybanki és kormányzati támogatások következtében megnő a gazdaság szereplőinek függősége az államtól, ami gyengíti innovációs képességüket és akadályozza a magyar gazdaság megújulását, versenyképességének javulását.

Századvég Gazdaságkutató Zrt.: Fokozatos kilábalás a korlátozások függvényében*

HORVÁTH DIÁNA – MOLNÁR DÁNIEL – REGŐS GÁBOR

A tavalyi év visszaesése és bizonytalansága a gazdaság ágazatait különbözőképpen érintette. Míg 2021 elejére egyesek már elérték vagy akár meg is haladták termelésük válság előtti szintjét, más ágazatok továbbra is korlátozásoktól szenvednek. Előrejelzésünk arra épül, hogy a korlátozásokat a második negyedévtől fokozatosan feloldják, azaz az érintett ágazatok is újrakezdehetik tevékenységüket. A becslés során ugyanakkor azt is figyelembe vettük, hogy sok vállalkozás már nem tud majd újrainyitni, így a magyar gazdaság teljesítménye csak 2022-ben éri el a 2019-es szintet. Előrejelzésünk szerint a magyar gazdaság teljesítménye 2021-ben 4,0, 2022-ben pedig 5,1 százalékkal bővíülhet, azaz a fokozatos kilábalás már az idén megkezdődhet. A vírushelyzet alakulása azonban továbbra is érdemi kockázatot jelent, a növekedés az itt jelzettnél több százalékponttal kisebb vagy nagyobb is lehet.

Bevezetés

A 2020-as évben a koronavírus-járvány mindenki számára nehéz helyzetet teremtett, amihez alkalmazkodniuk kellett. Sajnos jelen sorok írásakor még nem látható, hogy mikorra fog normalizálódni a helyzet, mikor térhetünk vissza korábbi életvitelünkhöz, ha egyáltalán vissza fogunk térni hozzá. A mostani gazdasági körülmények senki számára nem kedvezőek. A vállalatok nem tudnak kapacitásuknak megfelelően termelni, így a munkaerő iránti keresletük is csökken és beruházásaikat is visszafogják. Ugyanakkor a fogyasztók egy része a jövedelmi helyzetükben bekövetkezett változás miatt, egy másik részük pedig a korlátozások nyomán nem tud költeni, fékezve ezzel a gazdaság kilábalását.

* A kézirat 2021. március 31-én érkezett a szerkesztőségünkbe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2021.65.3-4.54>

Horváth Diána, a Századvég Gazdaságkutató Zrt. makrogazdasági elemzője, a Budapesti Corvinus Egyetem doktorandusza. E-mail: horvath.dia@szazadveg.hu

Molnár Dániel, a Századvég Gazdaságkutató Zrt. makrogazdasági elemzője, a Budapesti Corvinus Egyetem doktorandusza. E-mail: molnar.daniel@szazadveg.hu

Regős Gábor, a Századvég Gazdaságkutató Zrt. makrogazdasági üzletágvezetője.
E-mail: regos@szazadveg.hu

A közgazdászok feladata ugyanakkor nem változott, jelen körülmények között is a rendelkezésre álló adatok felhasználásával kell megalapozott előrejelzést adniuk a gazdaság várható pályáját illetően. A tavalyi év során minden ilyen prognózis ismeretése esetén hangsúlyoztuk a bizonytalansági tényezőket, felvázoltuk mindazokat a folyamatokat, amelyek befolyásolják az előrejelzést, ám nem tudunk előre számításba venni. Ez a 2021-es évben sem változott. Továbbra is bizonytalanságot okoz, hogy nem tudjuk, mikor oldják fel véglegesen a korlátozásokat, mikortól térhet vissza a gazdaság a megszokott mederbe. Az egyetlen, amit tehetünk, hogy áttekintjük a tavalyi év gazdasági folyamatait, és azok alapján próbálunk a legjobb tudásunk szerint a várható pályára következtetni.

Nemzetközi folyamatok

Az elemzést érdemes minden esetben a nemzetközi folyamatok áttekintésével kezdeni, mivel Magyarország kis, nyitott gazdaság, így a hazai gazdasági folyamatok erőteljesen ki vannak téve a nemzetközi trendeknek.

Az USA GDP-je 2020-ban 2,4 százalékkal csökkent, elsősorban a fogyasztás 2,6 százalékos visszaesése nyomán, ugyanakkor a beruházások éves alapon 3,5 százalékkal még növekedni is tudtak. Az Európai Unióban ezzel szemben 6,2 százalékos csökkenést regisztráltak. Ezen belül a háztartások fogyasztása 7,4 százalékkal, a beruházások 7,5 százalékkal mérséklődtek, ezzel 3,94, illetve 1,65 százalékpontot adtak a visszaesésből. Kedvezőtlenül alakult a külkereskedelmi forgalom is: amíg az export 8,8, addig az import 8,5 százalékkal csökkent, így a külkereskedelmi mérleg 0,48 százalékponttal járult hozzá a GDP zuhanásához. A főbb tételek közül egyedül a kormányzati kiadások növekedtek, 1,2 százalékkal, ami így 0,24 százalékponttal mérsékelte a visszaesést. A válság legfőképp a nagyobb tagországokat érintette: a spanyol gazdaság 11,0, az olasz 8,9, míg a francia 8,1 százalékkal zsugorodott, ugyanakkor legfontosabb exportpartnerünk, Németország gazdasága csupán 4,9 százalékkal.

Tavaly márciusban a Fed két soron kívüli ülésén a 0,00–0,25-os sávba vitte le az irányadó rátáját, valamint újraindította eszközvásárlási programját, illetve repoműveletek és dollár-swap tenderek segítségével kezelte a felmerülő piaci turbulenciákat. Továbbá augusztusban lazított inflációs célján: a korábbi fix 2 százalékos célt az átlagosan 2 százalékos cél váltotta fel. Ez rugalmasabb monetáris politikát tesz lehetővé, mivel ennek értelmében a Fed megengedheti, hogy az infláció ideiglenesen túllépje a kitűzött szintet, annak érdekében, hogy másik célja, a teljes foglalkozta-

tás megvalósulhasson. Az utóbbi időszakban ugyanakkor a Fednek már az inflációs várakozások növekedése miatt emelkedő hozamkörnyezettel kellett szembenéznie. A legutóbbi közleményben azonban a céltól elmaradó foglalkoztatásra tekintettel igyekezett elosztatni a kamatemelési várakozásokat.

Mivel a válságot megelőzően az Európai Központi Banknak nem volt lehetősége – szemben például a Feddel – kiépíteni a mozgásterét, így a tavalyi évben nem tudott a kamatok révén a monetáris kondíciókon enyhíteni. Ugyanakkor a meglévő eszközvásárlási program (asset purchase programme, APP) 120 milliárd eurós kibővítése, valamint az újonnan elindított pandémiás vészhelyzeti vásárlási programja (pandemic emergency purchase programme, PEPP) révén egy év alatt közel 1100 milliárd euróval növelte eszközállományát. Az EKB a márciusi kamatdöntéshez kapcsolódó előretekintő iránymutatás során bejelentette, hogy eszközvásárlási programjait tovább kívánja folytatni: a PEPP-t legalább 2022 márciusáig, míg az APP-t céldátum nélkül, továbbá a nulla közeli kamatok is hosszabb távon fennmaradhatnak. Erre szükség is van, mivel az EKB márciusi előrejelzése szerint az idei évben megjelenő, egyszeri tényezőktől eltekintve az eurózóna inflációja 2023-ig nem közelíti meg a jegybank 2 százalékos célját.

A régiós jegybankok közül a Lengyel Nemzeti Bank és a Cseh Nemzeti Bank már tavaly tavasszal nulla százalék közelébe (0,1, illetve 0,25 százalékra) csökkentette irányadó rátáját, hogy enyhítsen a koronavírus-járvány okozta gazdasági nehézségeken. Emellett likviditásnyújtó repoműveleteket hajtottak végre. A lengyel jegybank másodpiaci állampapír-vásárlásokba is kezdett, amitől viszont a cseh jegybank elzárkózott. Vagyis a régiós jegybankok a járványhelyzetre tekintettel gyorsan kiaknázták a konvencionális eszköztárakban meglévő mozgásteret, ugyanakkor a nem konvencionális eszközökben eltérő pályákat választottak. Legutóbbi közleményében az elhúzódó kilábalásra tekintettel mindkét jegybank a laza monetáris kondíciók tartós fennmaradását vetíti előre.

A benchmarkként alkalmazott Brent kőolaj világpiaci ára a tavalyi év elején még 60 dollár felett alakult, majd a koronavírus-járvány elterjedése és a gazdasági visszaesés nyomán csökkenő kereslet hatására március–áprilisra 30 dollár alá esett. Júniustól fokozatosan visszakorrigált az árfolyam, így az év hátralévő részében a nyersanyag világpiaci ára 40 és 50 dollár között alakult. Az idei év elején tovább emelkedett, márciusra már megközelítette a 70 dolláros szintet. Az EU-ban az infláció üteme a 2019-es 1,4 százalékról 0,7 százalékra lassult tavaly. E mögött az üzemanyagárak beszakadása állt (–11,1 százalék), ellenben az élelmiszerek ára 2,8, az ipari termékeké 0,6, míg a szolgáltatásoké 1,6 százalékkal emelkedett. Az

infláció üteme az USA-ban is csökkent, 1,8 százalékról 1,2 százalékra, szintén az energiaárak mérséklődése nyomán, míg az élelmiszerárak ott is érdemi növekedést mutattak. Vagyis a tavalyi év során a koronavírus-járvány hatására, elsősorban az üzemanyagárakon keresztül, a jegybankok monetáris lazítása ellenére is érdemben mérséklődött az infláció.

Az EKB márciusi előrejelzése szerint az eurózóna gazdasága csak 2022 második negyedévében érheti el a válság előtti kibocsátási szintjét. Az övezet az idén 4,0, jövőre 4,1 százalékkal növekedhet, amit a korlátozások feloldása után a fogyasztás és a beruházások hajthatnak. Ennek ellenére a foglalkoztatás idén még minimálisan csökkenhet, és a munkanélküliségi ráta is csak 2023-ban érheti el a válság előtti szintjét (7,6 százalék). A magyar gazdaság és a hazai monetáris politika szempontjából kiemelkedően fontos az EKB várható monetáris politikája, amelyre vonatkozóan az inflációs előrejelzés jelent indikációt. E szerint idén az eurózónában a pénzromlás üteme egyszeri tényezők miatt 1,5 százalékra ugorhat, majd jövőre 1,2 százalékra mérséklődhet, 2023-ban pedig 1,4 százalékra emelkedhet. Vagyis az infláció közép-távon várhatóan nem közelít majd az EKB 2 százalékos céljához, ami a laza monetáris kondíciók tartós fennmaradását vetíti előre.

A magyar gazdaság jelenlegi helyzete

2020-ban a koronavírus-járvány nyomán kialakult gazdasági válság miatt a magyar gazdaság teljesítménye 5,0 százalékkal csökkent. Ez kedvezőbb teljesítmény annál, mint amit az év közepén közzétett elemzői várakozások mutattak. Vagyis a magyar gazdaságot a válság az uniós átlagnál kevésbé érintette, ami mögött a korábbi kedvező gazdasági folyamatok állhattak: az elmúlt évek magas GDP-növekedése, a foglalkoztatás és a bérek emelkedése, amelyek kedvezően hatottak a jövedelmi helyzetre.¹ A vártnál kedvezőbb 2020-as adat megfelelő alapot jelenthet egy a 2008-as válsághoz képest gyorsabb kilábalási pályára, ugyanakkor az ezzel kapcsolatos bizonytalanságok továbbra sem múltak el.

A visszaeséshez tavaly a korábbi években a növekedés motorját jelentő szolgáltatások járultak hozzá leginkább, 2,7 százalékponttal, mivel a bevezetett korlátozások legnagyobb mértékben és legtartósabban e szektort érintették. Ezen belül a

¹ Regös, G., Horváth, D. & Molnár, D. (2021). Hajózás válságok között: a magyar gazdaság krízis-álló képessége. In: Barthel-Rúzsá, Zs., Fűrész, G., Pillók, P. & Stefkovics, Á. (szerk.): *Magyarország 2021 – Társadalom, gazdaság és politika napjainkban*. Századvég Kiadó, Budapest, pp. 101–132.

szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás ágazat teljesítménye közel harmadával zuhant be, ugyanakkor a kereskedelem, az információ, kommunikáció ágazat vagy a pénzügyi szektor még növekedni is tudott. Az ipari termelés éves szinten 4,8 százalékkal csökkent, így 1,0 százalékpontot adott a visszaeséséből, azonban egyes iparágak az év végére már megközelítették vagy meg is haladták a válság előtti kibocsátási szintjüket. A visszafogott beruházások nyomán az építőipar teljesítménye a tízéves csúcsra emelkedő lakásépítésszám ellenére 9,4 százalékos csökkenést mutatott, és 6,7 százalékkal mérséklődött a mezőgazdaság teljesítménye.

Felhasználási oldalról nézve a háztartások fogyasztási kiadása 2,5 százalékkal, a bruttó állóeszköz-felhalmozás pedig 7,3 százalékponttal csökkent, így ez a két tétel a visszaesésből 1,2, illetve 2,0 százalékpontot adott. A beruházások mérséklődése a járvány miatti bizonytalan gazdasági környezettel, míg a fogyasztás csökkenése a romló jövedelmi helyzettel, valamint a korlátozások miatt ellehetetlenült szolgáltatásokkal magyarázható. A közösségi fogyasztás 2,0 százalékkal emelkedett ugyan, azonban ez csak minimálisan tudta mérsékelni a visszaesést. Kedvezőtlenül alakult a külkereskedelmi mérleg is: az export volumene 6,7 százalékkal csökkent. Ebben elsősorban a nemzetközi turizmus leállásának volt szerepe, mivel a szolgáltatásexport visszaesése 23,5 százalékot tett ki. Az import ellenben csupán 3,9 százalékkal mérséklődött. Ennek fő oka a belső kereslet csökkenése, amit az egészségügyi eszközök nagyarányú beszerzése némiképp ellensúlyozott. Ebből adódóan a külkereskedelmi mérleg alakulása a tavalyi éves visszaesésből 2,4 százalékpontot magyarázott.

A válság csak korlátozottan hatott a munkaerőpiacra, a foglalkoztatottak száma mindössze 41 ezer fővel csökkent, vagyis széles körű elbocsátásokra nem került sor. Ugyanakkor ágazatonként jelentős eltérések mutatkoznak, illetve sokan kénytelenek rövidebb munkaidőben dolgozni, ami a jövedelmi helyzetre gyakorol kedvezőtlen hatást. A munkanélküliek száma így csupán kismértékben, közel 39 ezer fővel emelkedett egy év alatt, ami 4,1 százalékos munkanélküliségi rátát eredményezett. Ez még mindig jóval elmarad az uniós átlagtól (7,1 százalék). Ezzel kapcsolatban megemlítendő, hogy hazánkban csak az első hullámban jelent meg az a jelenség, amely több uniós országban is torzítja a statisztikát; nevezetesen az, hogy az állásvesztettek egy jelentős része a járványhelyzet miatt ideiglenesen kilép a munkaerőpiacról és nem keres azonnal állást.

A bruttó átlagkereset 2020-ban 9,7 százalékkal 403,6 ezer forintra, míg a medián kereset szintén 9,7 százalékkal 320,6 ezer forintra emelkedett. A bérnövekedés mögött a minimálbér és a garantált bérminimum év eleji 8-8 százalékos emelése, az év elején a munkaerőhiány bérfelhajtó hatása, valamint egyedi, a járványhelyzethez

köthető tényezők álltak. Utóbbiak közül kiemelendő az egészségügyi dolgozóknak nyújtott egyszeri juttatás, valamint az összetételhatás szerepe. Utóbbi abból adódik, hogy a járványhelyzet elsősorban az alacsony átlagkeresetű ágazatokat – például a szálláshely-szolgáltatást, vendéglátást – érintette, ahol az elbocsátások megemelték az átlagkereset értékét. Emiatt a tavalyi évben a keresetstatisztika nem volt a jövedelmi változások mérésének pontos indikátora. A nettó átlagkereset 9,7 százalékkal 268,4 ezer forintra, míg a különböző kedvezményeket is figyelembe véve 277,2 ezer forintra emelkedett. Ez 6,2 százalékos reálbér-növekedést jelent, szemben a megelőző évi 7,7 százalékkal. A nettó reálkereset így az elmúlt 10 év során összesen 61,3 százalékkal nőtt, míg a megelőző évtizedben csupán 37,4 százalékkal.

A koronavírus-járvány nyomán a Magyar Nemzeti Bank átalakította monetáris politikai eszköztárát. Április elején aktiválta egyhetes betéti eszközét, majd a 0,9 százalékos alapkamat körül visszaállította a szimmetrikus kamatfolyosót. Ezt követően júniusban és júliusban egyaránt 15 bázisponttal csökkentette az alapkamatot. Emellett jelentős nem konvencionális lazítást is végrehajtott: állampapír-vásárlási programot indított, amelynek volumene 2021 márciusának közepére meghaladta az 1500 milliárd forintot, az NHP Hajrá keretében több mint 1800 milliárd forint hitel kihelyezéséhez járult hozzá, továbbá a Növekedési Kötvényprogram keretében több mint 400 milliárd forintért vásárolt vállalati kötvényeket. Az infláció az év egészét tekintve a jegybanki cél fölött, 3,3 százalékon alakult az üzemanyagárak visszaesése ellenére is, míg az alapfolyamatokat leíró maginflációs mutató tartósan a célsáv fölött mozgott, 2020 egészét tekintve 4,1 százalékon állt.

Az állampapírpiacra a tavalyi év során a hozamgörbe laposabbá vált: míg 2019 végén 1 éves lejáratig 0 százalék körül alakultak a másodpiaci hozamok, addig 2020 végén már 0,3–0,4 százalék között. Ezzel szemben a hosszabb lejáratok esetében stagnáltak vagy még csökkentek is a hozamok: a tízéves másodpiaci hozam a 2019 végi 2,01 százalékkal szemben 2020 végén 2,08 százalékon állt, míg a 15 éves hozam 2,80 százalékról 2,25 százalékra mérséklődött. Utóbbiban a jegybank állampapír-vásárlásainak lehetett kiemelkedő szerepe.

Az államháztartás központi alrendszere a 2020. évre vonatkozó előzetes pénzforgalmi mérleg alapján 5548,6 milliárd forintos hiánnyal zárt, amely 4420,7 milliárd forinttal haladta meg a 2019. évi adatot. A központi költségvetés 4953,5, a társadalombiztosítási alapok 641,8 milliárd forintos deficitet, az elkülönített állami pénzalapok pedig 46,7 milliárd forint többletet értek el. A tavalyi év egészére jelzett előzetes pénzforgalmi hiány több mint tizenötszöröse az előirányzatban foglalt 367,0 milliárd forintos célértéknek, így az uniós módszertan szerint számí-

tott ESA-deficit a GDP 8,1 százalékát érte el. A pénzforgalmi hiány mögött főleg a költségvetési szervek és egyéb szakmai fejezeti kezelésű előirányzatok kiadásai, az uniós programok előfinanszírozása, valamint a koronavírus-járványhoz köthető egészségügyi és gazdaságvédelmi kiadások álltak.

A központi költségvetés bevételeit 2020-ban a koronavírus-járvány okozta gazdasági sokk és a védekezés jegyében hozott intézkedések alakították. A tavalyi évben folytatódott a Családvédelmi Akcióterv: a négygyermekes anyák mentesültek a személyi jövedelemadó megfizetése alól, továbbá bevezették a nagyszülői gyermekgondozási díjat. Érdemben változtak egyes adótételek is. A kisvállalati adó kulcsa 13 százalékról 12 százalékra mérséklődött, a fejlesztési adókedvezmény értékhatárai szintén csökkentek. A szálláshelyadást a kedvezményes áfakörbe sorolták, így e tevékenység áfakulcsa 5 százalékra csökkent, azonban a 4 százalékos turisztikai fejlesztési hozzájárulást erre a szegmensre is kiterjesztették. Áprilistól az adóhatóság a kis- és középvállalkozások esetében rövidebb kiutalási határidőt alkalmaz a visszaigényelhető áfa esetében (normál adózóknál 75-ről 30-ra, megbízható adózóknál 30-ról 20 napra csökkentve azt). Az év elejével megszűnt az egyszerűsített vállalkozói adó. A csekkes átutalások 20 ezer forintig mentesültek a tranzakciós illeték alól. A jövedéki adó azonban két lépcsőben emelkedett. A nyugdíj mellett munkát vállalók kizárólag személyi jövedelemadó megfizetésére kötelezettek. 2019 decemberében eltörölték az adóelőleg-feltöltési kötelezettséget, amely érdemben befolyásolta a 2020-as társaságiadó-bevételek alakulását. A koronavírus-járvány elleni védekezés jegyében a kiskereskedelmi és a pénzügyi szervezetekre különadó került bevezetésre, míg a járvány által leginkább sújtott ágazatoknál elengedték a fizetendő járulékokat. Július 1-jével a szociális hozzájárulási adó kulcsa 17,5 százalékról 15,5 százalékra mérséklődött. A fenti intézkedések ellenére a központi költségvetés halmozott adóbevételei 1047,9 milliárd forinttal meghaladták az előző évi teljesülést.

A személyi jövedelemadóból származó bevételek 4,3 százalékkal nőttek, míg a szociális hozzájárulási adóból származó bevételek 2,7 százalékkal elmaradtak a 2019. évitől. Általános forgalmi adóból 3,0 százalékkal több bevétele keletkezett az államháztartásnak, mint a megelőző évben, az előirányzatban foglalt értéktől ellenben 6,1 százalékkal elmaradt a teljesülés. A gazdálkodó szervezetek befizetései 13,9 százalékkal haladták meg 2019-es szintjüket, amit elsősorban az adóelőleg-feltöltési kötelezettség eltörlése miatti magasabb társaságiadó-befizetések magyaráztak.

A központi költségvetés kiadásai 2020-ban 5743,9 milliárd forinttal (25,3 százalékkal) haladták meg a 2019-es értéket. Ehhez főleg a költségvetési szervek

kiadásainak, valamint az egyéb szakmai fejezeti kezelésű előirányzatok kiadásainak 18,5, illetve 51,5 százalékos emelkedése járult hozzá, amit a koronavírus-járvány elleni védekezés, mint például az egészségügyi eszközök beszerzése magyarázott.

A központi költségvetés adóssága a tavalyi év utolsó napján 36 684,3 milliárd forintot tett ki. Ezen belül a devizaadósság aránya – a devizakötvény-kibocsátások nyomán – a 2019 végi 17,3 százalékról 20,0 százalékra emelkedett. Ez azonban továbbra is alacsony részarányt képvisel, így az adósságfinanszírozás kockázata változatlanul mérsékelt. A GDP-arányos államadósság a KSH által közölt adatok alapján 80,4 százalékot tett ki 2020-ban, ami 15,0 százalékpontos emelkedés a megelőző évi adathoz képest.

Az államháztartás központi alrendszere az idei év második hónapjában 539,7 milliárd forint hiánnyal zárt. A társaságiadó-bevételek jelentősen nőttek, és emelkedett az általános forgalmi adóból, a jövedéki adóból, illetve a személyi jövedelemadóból származó bevétel is. Kiadási oldalon az uniós programok előfinanszírozása megközelítette a 481,0 milliárd forintot, továbbá a 13. havi nyugdíj első részletét is februárban fizették ki. A koronavírus-járvány következtében meghosszabbították és kiterjesztették a bértámogatási programokat, érvényben maradtak a járulék-elengedések, továbbá elindult az orvosok többéves béremelési programja is.

A magyar gazdaság várható fejlődési pályája

Az előrejelző dolga idén sem sokkal könnyebb, mint tavaly volt. Előrejelzésünk március közepi készítésekor még szigorú korlátozások akadályozták a gazdasági szereplők életét és a gazdaság működését. A vírushelyzet az egy évvel ezelőtt vártnál jóval tovább tart és hosszabb ideig okoz gazdasági problémákat. A korlátozásoknak az előrejelzésre két szempontból van érdemi hatásuk – és mindkét hatást nehéz megjósolni. Az első a közvetlen hatás, hogy a kieső szolgáltatásokkal mekkora gazdasági károk keletkeznek – itt leginkább az a kérdés, hogy meddig tartanak a korlátozások. A másik a hosszú távú hatás, vagyis hogy a bezárásra ítélt vállalkozások mekkora hányada nem lesz képes kinyitni akkor sem, amikor erre már lehetősége lenne, illetve mennyi időbe telik, amíg új vállalkozások lépnek a helyükre.

Az újabb és újabb vírushullámok megjelenésével a várt V alakú kilábalás elmaradt, az sokkal inkább W alakú (az új vírushullám ismét visszaesést hoz, bár nem akkorát, mint az első) vagy K alakú (egyes ágazatok gyorsan elérték a vírus megjelenése előtti kibocsátási szintet, míg más ágazatok termelése tartósan alacsony maradt).

Az előrejelzéshez kapcsolódó bizonytalanság tehát jelentős. Mi olyan makrogazdasági pálya képét vázoltuk fel, amelyben a korlátozásokat fokozatosan feloldják, ám azok elhúzódása miatt nem várható, hogy minden vállalkozás újra tud indulni. Ugyanakkor a rendelkezésre álló források bősége segíti a beruházások magas szinten tartását, ami később a termelésben is megjelenik. Segítheti az is a kilábalást, hogy a foglalkoztatás viszonylag kis mértékben esett vissza, és hogy az egyes szolgáltatások elérhetetlenné válásával, valamint az egyre elterjedtebb óvatossági motívum miatt megnöttek a megtakarítások. Így amikor az érintett szolgáltatásokat ismét igénybe lehet venni, jelentős kereslet jelenhet meg.

Mindezen tényezőket figyelembe véve 2021-ben a gazdaság a várakozásaink szerint 4,0 százalékkal, 2022-ben pedig 5,1 százalékkal bővíülhet. Az idei teljesítmény kapcsán fontos megjegyezni, hogy az nem lesz egyenletes az egyes negyedévek között: az első negyedévet még éves alapon csökkenés jellemezheti, míg a második negyedévben az éves alapú bővülés a bázisidőszaki visszaesés miatt két számjegyű lehet. Az előrejelzés alapján az is látható, hogy várakozásaink szerint csak 2022-ben éri el a gazdaság a 2019-es szintjét.

A háztartások fogyasztási kiadásai 2021-ben 3,2, 2022-ben pedig 4,7 százalékkal növekedhetnek. Ebben részben a gyenge bázisidőszaki adatnak, részben pedig annak lesz szerepe, hogy a gazdaság kilábalása is fokozatosan megy végbe, így a jövedelmi helyzet is ismét javulásnak indul. A fogyasztás esetében a tavalyi adatok alapján látható, hogy az gyorsan képes regenerálódni, de a korlátozásokra és a jövedelmi helyzet alakulására is érzékenyen reagál. A háztartási kiadásokat emellett nagyban befolyásolhatja az óvatossági motívum. A növekedés a GDP-hez hasonlóan itt sem lesz egyenletes az egyes negyedévek között: az első negyedévet a korlátozások miatt visszaesés jellemezheti, míg a második negyedévben 8 százalékot is meghaladó növekedés következhet be a gyenge bázis miatt.

A beruházások volumene becslésünk szerint idén 7,5, jövőre pedig 5,8 százalékkal emelkedhet; alakulására mindkét évben több ellentétes irányú tényező hat. A beruházások volumenét növelik a kedvezményes hitellehetőségek és a fokozatosan megnyíló európai uniós források – gondolhatunk itt az új, hétéves költségvetés kohéziós forrásaira vagy a közös uniós hitelfelvételre. Ugyanakkor a bizonytalan gazdasági helyzet, illetve az önkormányzatok esetében fennálló forráshiány visszafogja a beruházásokat.

A külkereskedelemben a válság megjelenése előtt a kivitelben bár arányában kisebb, de az egyenleg szempontjából fontosabb szerepe volt a szolgáltatások exportjának. A vírushelyzet kialakulása azonban éppen a szolgáltatások területén és azon

belül is a turizmusban okozta a legnagyobb károkat. Itt csak lassú visszarendeződés várható, amelynek csupán az első lépése a korlátozások feloldása. A termékek exportját az egyedi problémáktól (ilyen például a járműipari chiphiány) eltekintve a külső kereslet határozza meg, azaz lényeges szempont, hogy fontosabb külkereskedelmi partnereinknél milyen ütemben történik meg a gazdaság újraindítása. Becslésünk szerint az export volumennövekedése 2021-ben 8,7, 2022-ben pedig 8,1 százalék lehet. Ehhez az alacsony bázis és a gazdaságok újraindulása mellett a magas beruházási volumen is hozzájárul. Az import mértéke ennél kevésbé, 7,8, illetve 7,0 százalékkal emelkedhet, azaz a nettó export mindkét évben hozzájárulhat a gazdasági növekedéshez. Az import exportnál kisebb emelkedésében szerepe lehet annak is, hogy várakozásaink szerint idén már nem lesz szükség az egészségügyi eszközök tavalyihoz hasonló volumenű beszerzésére.

A korlátozások feloldását követően megkezdődhet a visszarendeződés a munkaerőpiacon is. Bár tavaly az üres álláshelyek magas száma miatt csak mérsékelten csökkent a foglalkoztatás, a munkanélküliségi ráta 2021 elejére elérte az 5,0 százalékot. Becslésünk szerint az idei év első felében a mutató még 4,5 százalék körül alakulhat, majd 4 százalék alá csökkenhet, és így az év átlagában 4,2 százalékot tehet ki, majd 2022-ben 3,6 százalékig mérséklődhet. Ez tehát azt jelenti, hogy a visszaállás gyors lesz, de nem azonnali. Ennek magyarázata, hogy a korlátozások feloldásakor várhatóan sok munkahely nem tud újraindítani, de a beruházások révén más álláshelyek jöhetnek létre helyettük.

Az átlagbér emelkedését nemcsak a bizonytalan gazdasági helyzet miatt nehéz előrejelezni. Bár tavaly az átlagbér növekedése dinamikus maradt, ebben részben az összetételhatásnak volt nagy szerepe, részben pedig annak, hogy a béremelési döntések még a vírus megjelenése előtt megszülettek. A gazdaság újraindulásával az alacsonyabb átlagbérű ágazatok munkavállalói létszáma ismét növekedésnek indul, azaz az összetételhatás a következő két évben várhatóan visszafogja az átlagbér emelkedésének ütemét. Az idei évben a vállalkozások vélhetően óvatosabb bérpolitikát folytatnak, bár ebben jelentősebb különbségek mutatkozhatnak: azon ágazatokban, amelyek működni tudnak, és amelyekben a munkaerőhiány megmarad, a bérek érdemben emelkedhetnek, míg lehetnek olyan ágazatok, ahol egyáltalán nem lesz lehetőség béremelésre. Ezzel szemben az orvosok béremelései felfelé húzzák az átlagbért. Így becslésünk szerint az átlagbér idén 4,7, jövőre pedig 8,1 százalékkal emelkedhet.

Az infláció 2021-ben és 2022-ben is a jegybanki cél fölött, de a jegybanki célsávon belül alakulhat: idén 3,5, jövőre pedig 3,2 százalék lehet. Eközben a maginfláció

ennél magasabb, 4,0, illetve 3,7 százalék lehet. Az idei magasabb inflációt az olajár tavaly tavaszi zuhanása magyarázza, amely a bázisidőszakban néhány hónapon keresztül lefelé nyomta a fogyasztóiár-indexet. Az infláció alakulását egymással ellentétes folyamatok befolyásolják. A gyenge forintárfolyam, a már említett bázis-hatások, a világszerte tapasztalható élelmiszerár-növekedés, illetve a korlátozások feloldása után várható keresletnövekedés és kínálatcsökkenés az árakat felfelé, az alacsony importált infláció pedig lefelé hajtja.

A monetáris politika várhatóan továbbra is laza marad, ezt az EKB és a Fed szintén laza monetáris politikája támogatja. Ugyanakkor az inflációs kockázatok erősödése és a forintárfolyam gyengülése esetén a jegybanknak szüksége lehet kisebb szigorító lépések megtételére, ám ezek mértéke várakozásaink szerint nem lesz akkora, hogy a monetáris politika irányultságát alapvetően megváltoztassa. A gyenge forintárfolyam ellenére a jegybank várhatóan továbbra is feladatának tekinti majd a gazdasági növekedés támogatását. Erre a kamatpolitikában nem nagyon van tere, részben az eddig is alacsony kamatkondíciók, részben pedig az árfolyam és az infláció alakulása miatt. Ugyanakkor arra számítani lehet, hogy nem konvencionális programjai (például az NHP Hajrá) továbbra is meghatározóak maradhatnak.

A GDP növekedésére vonatkozó előrejelzésünket természetesen most is számtalan kockázat övezi, ezek közül a legfontosabb a koronavírussal kapcsolatos helyzet, illetve a korlátozások alakulása. Ezek nyomán a GDP meglehetősen tág tartományban mozoghat: a bővülés akár több százalékponttal magasabb vagy alacsonyabb is lehet az alappályán vártnál. Emellett a kockázatok között megjelenik a külső kereslet alakulása is. Ez egyebek mellett azon is múlik, hogy más országokban hogyan boldogulnak a koronavírus megfékezésével, a gazdaság újraindításával, illetve megjelenhetnek geopolitikai kockázatok (az USA és Kína, az USA és Oroszország viszonya), valamint számolni kell a brexit hatásaival is.

A kockázatok között fontos megemlíteni az inflációhoz kapcsolódó bizonytalanságokat. Ezek között a forint árfolyamának további gyengülése, illetve az olajár emelkedése jelenik meg. A magasabb infláció csökkentené a bérek vásárlóerejét, ezzel lassítaná a kilábalást. Mivel jelen sorok írásakor rengeteg szolgáltatás nem elérhető, így amikor ezeket újra igénybe lehet venni, felmerül a jelentősebb áremelések kockázata; részben a csődök következtében mérséklődő kínálat miatt, részben pedig azért, mert a vállalkozásoknak a zárás alatt összegyűlt adósságaikat valamiből törleszteniük kell. A forint esetleges további gyengülése ugyanakkor nem csak az infláció miatt jelent kockázatot: mert bár az exportáló cégeket (jellemzően nagyvállalatokat) segítheti, de az inkább importáló kis- és középvállalatok számára nehéz

helyzetet teremt. A korlátozásokkal sújtott kereskedelmi ágazatban ez különösen nagy probléma lehet, hiszen a bérleti díjakat gyakran euróban állapítják meg.

A járvány negatív hatásai következtében a költségvetés kiadásai érdemben meghaladhatják azt a mértéket, amelyet a Pénzügyminisztérium 2020. decemberi makrogazdasági prognózisa felvázolt. A harmadik hullám elindulásával már látható, hogy a pandémia megfékezése és a gazdaság újraindítása is magasabb ráfordításokat igényel majd, mint azt a tárca decemberben várta. Bevételi oldalon azonban – amennyiben a fokozatos nyitás megvalósul – minimális felülteljesülés is elképzelhető a Pénzügyminisztérium prognózisában foglaltakhoz képest. A költségvetési bevételeket egyrészt az befolyásolja, hogy a korlátozások elhúzódása miatt a nyitást követően számos vállalat nem tud majd kinyitni, ami érdemi visszaesést eredményez a gazdálkodó szervezetektől származó adóbevételekben. Másrészt viszont a nyitást követően az eddig elhalasztott fogyasztás valamekkora hányadát bepótolják a háztartások, illetőleg a foglalkoztatás növekedésével a lakosság rendelkezésre álló jövedelme is emelkedni fog. A fentiek nagyságrendjét az határozza meg, hogy a jelenleg érvényben lévő intézkedések meddig állnak fenn, illetőleg milyen új lépések megvalósítása történik még meg.

2021-ben a koronavírus-járvány elleni küzdelem és a gazdaság újraindítása következtében a pénzügyi tárca 2020 végi prognózisában foglalt 6,5 százalékos GDP-arányos deficit helyett az alappályán 7,1 százalékos hiányt várunk. A GDP-arányos államadósság a továbbra is jelentős mértékű hiány következtében az idei évben még kismértékben emelkedhet (80,8 százalékra). A járványügyi helyzetre való tekintettel a kormányzat eltérhet az Alaptörvényben meghatározott adósságszabályoktól, továbbá a pandémiára tekintettel az Európai Unió is enyhített az adósságszabályain.

A jövő évi költségvetési törvény még nem ismert, azonban az idei évben hozott intézkedések, illetve a koronavírus-járvány okozta gazdasági sokk tovagyűrűző hatásai következtében 2022-re vonatkozóan 5,0 százalékos GDP-arányos hiánnyal és 78,7 százalékos GDP-arányos államadóssággal számolunk. Vagyis a pandémia sikeres leküzdését és a gazdaság újraindítását követően elindulhat a fiskális konszolidáció. Fontos azonban kiemelni: az egyenleg alakulását érdemben meghatározza majd, hogy cikkünk megírását követően milyen intézkedések foganatosítása történik még meg.

Összefoglalás

A magyar gazdaságot a koronavírus okozta válsághelyzet erős növekedési ciklusban érte, így a válság reményeink szerint nem okoz olyan mértékű és tartósságú károkat, mint az a 2008-as válság esetében történt. Bár a vírushelyzet alakulása még a 2021-es évet is nagyban befolyásolja, de a kilábalás már az idén megkezdődhet. Várakozásaink szerint a gazdasági teljesítmény idén 4,0, jövőre pedig 5,1 százalékkal növekedhet. Ennek pontos mértékét azonban meghatározza majd a korlátozások alakulása, illetve hogy a korlátozást elszenvedő ágazatokban a vállalkozások mekkora része nem vészeli át a válságot. Reményeink szerint a vírushelyzet javulását követően a magyar gazdaság visszaállhat a korábbi növekedési pályájára, amely a koronavírus okozta gazdasági és társadalmi károk orvoslásához elengedhetetlen.

Makrogazdasági mutatók és előrejelzések

Megnevezés	2020	GKI	Kopint-Tárki	Magyar Nemzeti	Pénzügykutató	Századvég
	Tény	Gazdaságkutató Zrt.	Zrt.	Bank	Zrt.	Gazdaságkutató Zrt.
GDP (előző év = 100)	95	104,3	104,5	104,0–106,0	103,8	104
GDP belföldi felhasználása (előző év = 100)	97	105	104,5	103,0–104,8	104,2	103,8
Háztartások végső fogyasztása (előző év = 100)	97,5	103,5	103,7	102,6–104,5	102,6	103,2
Bruttó állóeszköz-felhalmozás (előző év = 100)	92,7	106	108	105,0–107,2	106	107,5
Export (áru + szolgáltatás) (előző év = 100)	93,2	107,5	106,7	108,1–109,7	107	108,7
Import (áru + szolgáltatás) (előző év = 100)	95,6	108,5	106,7	106,8–108,3	109	107,8
Fogyasztóiár-index éves átlaga (előző év = 100)	103,3	103,9	103,7	103,8–103,9	103,9	103,5
Fogyasztóiár-index az év végén (előző év december = 100)	102,7	103,7	104	nem publikáljuk	104,3	103,2
Folyó fizetési mérleg egyenlege (a GDP százalékában)	0,1	-0,3	0,5	0,5–0,6	-0,2	-0,3
Folyó fizetési és a tőkémerleg együttes egyenlege (a GDP százalékában)	2,1	1,7	2,5	3,1–3,2	1,7	2,8
Külforgalmi áruforgalom egyenlege (milliárd euró)	5,795	4,5	6,0	nem publikáljuk	5,2	6,3

Megnevezés	2020	GKI	Kopint-Tárki	Magyar Nemzeti	Pénzügykutató	Századvég
	Tény	Gazdaságkutató Zrt.	Zrt.	Bank	Zrt.	Gazdaságkutató Zrt.
Államháztartás egyenlege a GDP százalékában (ESA-2010)	-8,1	(-6,5) – (-7,5)	2021 -6,5	2021 (-7,0) – (-6,5)	2021 -7,7	2021 -7,1
Rövid távú kamatok (3 hó), időszak vége (%)	0,28	n. a.	0,7	nem publikáljuk	1,0	0,75
Hosszú távú kamatok (10 év), időszak vége (%)	2,08	n. a.	2,6	nem publikáljuk	2,5	2,3
MNB jegybanki alapkamat az év végén (%)	0,6	0,6	0,6	nem publikáljuk	0,6	0,6
A forint/euró árfolyama (éves átlag)	351	365	365	nem publikáljuk	364	365
Bruttó átlagkereset változása ¹ (%)	9,7	6	7,5	6,4-7,1	5,0	4,7
Reálkereset változása (%)	6,2	2	3,7	2,6-3,2	1,1	1,2
Foglalkoztatási arány (15-74 éves korosztály) (%) éves átlag ²	62,1	62,1	62,8	61,8-62,3	62	62,4
Alkalmazottak számának változása (%), éves átlag ³	-3,4	0	1,0	nem publikáljuk	-1,1	0,6
Munkanélküliség rátája (%), éves átlag ²	4,1	4,1	4,0	4,2-5,0	3,8	4,2

Megjegyzések a táblázat adataihoz:

¹ Teljes munkaidős alkalmazottakra vonatkozóan.

² A KSH Munkaerő-felmérés szerint.

³ A KSH adminisztratív forrásokból történő adatátvétele szerint.

TUDOMÁNYOS TÁJÉKOZTATÓ

Újabb megaregionális szabadkereskedelmi egyezmény: az Átfogó Regionális Gazdasági Partnerség (RCEP)*

CSÁKI GYÖRGY

A tanulmány célja a közelmúltban aláírt Regionális Átfogó Gazdasági Partnerség (Regional Comprehensive Economic Partnership – RCEP) egyezmény bemutatása és elemzése. A tágan értelmezett előzmények között röviden ismerteti a Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség (Transatlantic Trade and Investment Partnership – TTIP), a Transz-csendes-óceáni Partnerség (Trans-Pacific Partnership – TPP) és az Átfogó és Előremutató Csendes-óceáni Partnerség (Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership – CPTPP) létrejöttének körülményeit is. Ezek a törekvések elválaszthatatlanok attól a ténytől, hogy a Kereskedelmi Világszervezet (World Trade Organization – WTO) 1995. évi megalapítása óta képtelen volt bármilyen fontos sokoldalú megállapodás elérésére, a Vitarendezési Testület tagjainak elmaradt jelölése következtében immár teljesen működésképtelenné vált. Az RCEP (a CPTPP-vel együtt) Ázsia és a csendes-óceáni térség további felértékelődését, ugyanakkor az USA befolyásának gyengülését jelzi a régióban.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: F10, F13, F15.

Kulcsszavak: szabadkereskedelem, WTO, megaregionális szabadkereskedelmi megállapodások

* A kézirat első változata 2020. december 13-án érkezett szerkesztőségünkbe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2021.65.3-4.69>

Csáki György E-mail: gyorgy.csaki@gmail.com.

**A new mega-regional trade agreement:
Regional Comprehensive Economic Partnership**

GYÖRGY CSÁKI

The objective of this paper is to provide a comparative evaluation of the recently signed mega-regional trade agreement, the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP). From among the broadly defined antecedents, the report gives an overview on the circumstances of the emergence of the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP), the Trans-Pacific Partnership (TPP) and the Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP). These initiatives are closely associated with the fact that since its foundation in 1995, the World Trade Organisation (WTO) has been unable to strike any important multilateral agreement. The failure to nominate new members to the Appellate Body has, by now, paralysed the WTO. However, the signing of the RCEP, together with CPTPP, represents the rise of Asia and the Pacific region and, at the same time, the diminishing influence of the United States in the region.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: F10, F13, F15.

Keywords: free trade, WTO, mega-regional free trade agreements.

*„Global liberalisation may be best, but regional liberalisation is very likely to be good.”
(Summers, 1991:296)*

A világkereskedelem a 2008. évi válság óta a GDP-vel párhuzamosan bővül: 2018-ban 26 százalékkal haladta meg a tíz évvel korábbi szintet (WTO, 2019). Ez nem túl pozitív tendencia, mivel a második világháborút követően 2009-ben csökkent a legnagyobb mértékben a nemzetközi kereskedelem. A 2010-es évek végén azonban a *multilaterális kereskedelemszabályozás összeomlása és a kiszámíthatatlanul erősödő protekcionizmus* vált a világkereskedelem legnagyobb problémájává.

Megaregionális szabadkereskedelmi tárgyalások 2012-től napjainkig

A Kereskedelmi Világszervezet (WTO) már korábban is működésképtelenné vált: a 2006 óta a mai napig „felfüggesztett” Doha-forduló, a sokoldalú kereskedelmi megállapodások létrehozására való teljes képtelenség,¹ a szolgáltatáskereskedelem

¹ Az egyetlen s nem alapvető fontosságú, alapvetően technikai jellegű megállapodás, amelyet 2017-ben ratifikáltak a tagállamok, a Kereskedelemkönnyítési Megállapodás (*Trade Facilitation Agreement*). Ez az egyetlen sokoldalú megállapodás, amelyet a tagállamok minősített többsége 25 év alatt elfogadott.

1995 óta tervezett szabályozásának teljes sikertelensége, stb. a jelei ennek. A WTO egyetlen működő intézménye s így egyetlen valóban hasznos tevékenysége a vitarendezés volt: 1995. január 1. és 2020. november 20. között 597 tagállamok közötti kereskedelmi vita került a Vitarendezési Testület elé, ahol több mint 350 határozat született meg és 256 eset zárult le teljes mértékben.² 2019. december 19. óta azonban a Vitarendezési Testület is csaknem teljesen működésképtelenné vált, miután nem sikerül új tagokat jelölni (nemhogy megválasztani!) a Vitarendezési Testület Fellebbviteli Testületébe (Appellate Body) az USA vétői következtében.³

A WTO működésképtelensége következtében egyre több regionális kereskedelmi megállapodás (*Regional Trade Agreement – RTA*) jött létre, amelyeket, amennyiben azok megfelelnek a szervezet és a sokoldalú szerződések szabályainak,⁴ a WTO elismer. A WTO jelenleg 305 regionális szabadkereskedelmi megállapodást ismer el, amelyek közül 271 vonatkozik áruk kereskedelmére, 164 terjed ki a szolgáltatáskezeskedelmre és 61 tartalmaz engedélyező záradékot.⁵

2012–2013-ban úgy tűnt, hogy az ún. *megaregionális szabadkereskedelmi tárgyalások/megállapodások* lendíthetik előre a nemzetközi kereskedelmet. Azt a szabadkereskedelmi tárgyalást/megállapodást nevezzük megaregionálisnak, amelynek legalább az egyik oldalán egy nagyobb országcsoporthat áll, s ahol mindkét fél világ-gazdasági szempontból jelentős szereplő.⁶

A legkiterjedtebb megaregionális kereskedelmi tárgyalás az EU és az USA között 2013-ban megkezdett Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerségi

² https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_current_status_e.htm

³ A Fellebbviteli Testületnek jelenleg egyetlen (!) tagja van, a 2016-ban megválasztott elnök, Hong Zhao. A folyamatban lévő ügyek folytatódhatnak, miután a korábbi tagok folytathatják a már megkezdett ügyeket mandátumuk lejártá után is. Ugyanakkor Thomas Graham, akit az USA jelölt a testületbe 2011-ben, már bejelentette, hogy nem hajlandó folytatni a munkát (Pannatier & Hunter, 2019).

⁴ A WTO, amely az ENSZ kapcsolódó szervezete (*related organization*) ugyanakkor 27 sokoldalú, valamennyi tagország által elfogadott egyezményt is tartalmaz, így a WTO-hoz csatlakozott országok egyszerre tagok és részes országok.

⁵ Az egyezmények egyszerre több területre is kiterjedhetnek. A számok a 2020. november 20-i állapotokat tükrözik. Forrás: <http://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx> Letöltés ideje: 2020. 11. 21.

⁶ Munkahipotézisként kiindulhatunk a következő definícióból: „A megaregionális megállapodások olyan országok vagy régiók között jönnek létre, amelyek meghatározó szerepet játszanak a világkereskedelemben és a közvetlen külföldi beruházások terén. Ezeknek a megállapodásoknak a célja – a kereskedelmi kapcsolatok egyszerű bővítésén túl – a szabályozási megfelelés erősítése és szabályalapú keretek biztosítása a befektetési és üzleti környezet különbségeinek kiegyenlítésére” (Hirst, 2014). Ennek megfelelően nem tekintünk megaregionális szabadkereskedelmi egyezménynek az EU 44 regionális megállapodásából 42-t – ugyanakkor az EU–Kanada és főként az EU–Japán szabadkereskedelmi megállapodások nyilvánvalóan megaregionálisnak tekinthetők.

Megállapodás (TTIP) létrehozására irányuló tárgyalássorozat volt, ez azonban 2016 decemberében csöndben kimúlt.⁷ A TTIP-tárgyalások hét nagy témakört öleltek fel: áruk kereskedelme, szolgáltatáskereskedelem, beruházások, gazdasági és technikai együttműködés, szellemi tulajdon, versenyszabályozás és vitarendezés. Az EU és az USA közötti kereskedelmi forgalom a világ legnagyobb „kétoldalú” forgalma. 2019-ben az EU 28 tagállamából az USA-ba irányuló export meghaladta a 347 milliárd eurót (ezzel szemben 213,6 milliárd euró értékű import érkezett Európába, csaknem 135 milliárd eurós kereskedelmi többletet eredményezve).⁸ Folyamatosak ugyanakkor a kereskedelmi viták: a WTO-ban ez a két fél a két legnagyobb panasztevő és a két legnagyobb bepanaszolt – panaszai túlnyomó részét egymás ellen tették/teszik. A TTIP legfontosabb elemét a nem vámjellegű korlátozások enyhítése jelenthette volna, hiszen a vámok kölcsönösen alacsonyak, ugyanakkor a műszaki szabályozás, a szabványok és engedélyezési rendszerek különbözőségei komoly kereskedelmi korlátokat jelentenek az áruk és a szolgáltatások áramlásában egyaránt. A tárgyalásokat a kezdetektől az óceán mindkét partján sok gyanakvós és nagy bizonytalanság fogadta: *legtöbbször a tárgyalások „titkosságát” kárhóztatták.*⁹ Számos ismert társadalomtudós és sok civil szervezet környezeti és fenntarthatósági problémákra hivatkozva bírálta az egész tárgyalási folyamatot. Így a TTIP diszkrét elhalása nem kelt különösebb hiányérzetet az Atlanti-óceán egyik partján sem.

A TTIP csendes-óceáni „párja”, az ázsiai–csendes-óceáni térség kereskedelmi kapcsolatainak bővítésére irányuló Csendes-óceáni Partnerség (TPP) előkészítésére irányuló tárgyalásokon 12 ország vett részt: Ausztrália, Brunei, Chile, az Egyesült Államok, Japán, Kanada, Malajzia, Mexikó, Peru, Szingapúr, Új-Zéland és Vietnám. A TPP célja a részes országok közötti kereskedelmi forgalom és a beruházási tevékenység bővítése, az innováció és a gazdasági növekedés élénkítése volt. A TTP-megállapodást 2015. október 5-én aláírták. Az egyezmény ratifikálására nem került sor, s *2017 januárjában Donald Trump elnök visszavonta az USA aláírását.* A szerződésben maradt 11 ország 14 hónap elteltével megújította s némileg átalakította az eredeti egyezményt, amelyet 2018. március 8-án Átfogó és Előremutató

⁷ A TTIP tárgyalások 2016 decemberében „megállapodás nélkül véget értek”, miután az Európai Tanács 2019. április 15-én megállapította: „A TTIP-direktívák idejétmúltak és többé nem relevánsak” (<https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/>). Az csak igen felületes – politikailag erősen motivált – látszat, hogy Trump elnök lépett vissza a TTIP-től, ugyanis Donald Trump másfél hónappal a tárgyalások eredménytelen lezárása után indított PR-akciót a TTIP ellen.

⁸ Lásd: Eurostat: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ext_lt_mainez&lang=en Letöltés ideje: 2020. 11. 21.

⁹ Erre reagált az Európai Bizottság 2015-től, mióta minden korábbinál több konkrét információt tett közzé a tárgyalásokról. Lásd: <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/>

Csendes-óceáni Partnerség (CPTPP) néven írtak alá Santiago de Chilében. *Az aláírás és a hatálybalépés időpontjában ez volt minden idők legnagyobb regionális kereskedelmi egyezménye.*¹⁰

Komoly fordulatot jelentett 2013-ban, hogy Japán is bekapcsolódott a TPP-tárgyalásokba, miután Abe Shinzo (akkori) miniszterelnök megpróbált életet lehelni az 1990 óta stagnáló japán gazdaságba, és az általános liberalizálásban kulcsszerepet szánt a TPP-nek (Koike, 2015). Az USA a TPP-vel elérni látszott valamennyi fontos kereskedelempolitikai célját a csendes-óceáni térségben: az agrárprotekciónizmus jelentős csökkentését, a szellemi tulajdon fokozott védelmét és a néhány feldolgozóipari ágazatban (például a járműgyártásban) alkalmazott korlátozások enyhítését. Erre mondták: „az USA kis csalival nagy halat fogott” (Hamada, 2015). Az USA-nak a szellemi tulajdonjogokkal kapcsolatos, a szabadalmak és a szerzői jogok megerősítését célzó javaslatok körül komoly viták bontakoztak ki, csakúgy mint a befektetők és az államok közötti vitarendezés mikéntjéről.

2017 novemberében azután Vietnámban a szerződéshez ragaszkodó 11 ország miniszteri értekezletén megerősítették a módosított TPP-hez kapcsolódó elkötelezettségüket, s négy hónap múltán megszületett a CPTPP, amely nagyrészt érintetlenül tartalmazza a TPP eredeti szövegét, a szerződés¹¹ 30 fejezetéből 20 változatlan maradt, összesen 22 rendelkezés változott meg vagy került ki a szerződésből (amelyek közül 11 a szellemi tulajdonjogok védelméhez kapcsolódó amerikai javaslat volt) (Goodman, 2018). A változások értelemszerűen elsősorban azokat a rendelkezéseket érintették, amelyek különösen fontosak voltak az USA számára, amelyeknek a szerződésbe foglalását az USA szorgalmazta: a legfontosabb változtatások a beruházások szabályozásával és a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó fejezetekben találhatók. A CPTPP beruházási fejezete szerint például sokkal korlátozottabb lesz a befektetők azon képessége, hogy a befektetési megállapodások és a befektetési engedélyek alapján folytassák le az esetleges vitarendezést. Hasonlóképpen lerövidül az innovatív gyógyszerek szabadalmi védettségének ideje, leszűkült a technológia

¹⁰ A TPP a világ összes GDP-jének 37,4, a globális kereskedelmi forgalomnak pedig 25,9 százalékát képviselte volna. A CPTPP részesedése ennél szerényebb: a világ GDP-jének 14, a világkereskedelemnek 15 százalékát reprezentálja (Helble & Xue, 2017). A hatálybalépésre 6 ország ratifikálását követő 60. naptári napon került sor. A szerződő felek annak érdekében rendelkeztek így, hogy a hatálybalépést ne akadályozhassák egyes országok (adott esetben elsősorban Japán) bizonytalan kimenetelű parlamenti döntései.

¹¹ A CPTPP szövege megtalálható csaknem valamennyi részes ország kormányzati honlapján. Lásd például a kanadai kormány honlapját: <http://international.gc.ca/trade-commerce/trade-agreements-accords-commerciaux/agr-acc/cptpp-ptpgp/text-texte/cptpp-ptpgp.aspx?lang=eng> Letöltés ideje: 2020. 11. 22.

és az információ védelme és az írott szövegek szerzői jogvédelmének ideje is rövidebb lett, mint ahogyan a TPP rendelkezett. „Ezen rendelkezések felfüggesztése ellenére a CPTPP szellemi tulajdon védelmére vonatkozó fejezete a legfejlettebb és legérzékenyebb szellemi tulajdonjog-védelmi sztenderdeket jelenti bármely napjainkig megkötött kereskedelmi egyezményben. Jelentős védelmet nyújt a külföldön tevékenykedő vállalatok számára innovációik ellopása ellen” (Goodman, 2018). Nem változtak az állami vállalatokra, az e-kereskedelemre és a közbeszerzésre vonatkozó rendelkezések – ezek az elemek nemcsak a CPTPP 11 részes országa számára, hanem a globális kereskedelmi rendszer szempontjából is pozitív fejleményt jelentenek – és, legalábbis a külső elemző számára, erősen összhangban állnának az USA érdekeivel is.

Kelet-Ázsia és a csendes-óceáni térség: az új erőközpont regionális kereskedelmi megállapodása?

2012 novemberében az ASEAN és annak tagországai¹² tárgyalásokat kezdeményeztek az ASEAN-nal szabadkereskedelmi megállapodással rendelkező hat állammal (Ausztrália, Dél-Korea, India, Japán, Kína és Új-Zéland) az Átfogó Regionális Gazdasági Partnerség- (RCEP) megállapodásról. Az ASEAN (a csoporton kívüli országokba irányuló) áruexportja 2017 és 2019 között 1000 és 1100 milliárd dollár között mozgott, amelynek 50-60 százaléka irányult az ázsiai–csendes-óceáni térség államaiba.¹³ Az RCEP célja – a legegyszerűbben megfogalmazva – az ASEAN hat szabadkereskedelmi megállapodásának egységes rendszerbe foglalása volt, éppen ezért az RCEP látszott a „legegyszerűbb” megaregionális megállapodásnak. Az ASEAN a tárgyalások kezdetekor már rendelkezett szabadkereskedelmi megállapodással mind a hat potenciális partnerrel, azoknak azonban nem feltétlenül volt egymással is ilyen kétoldalú megállapodásuk. Az RCEP-megegyezés magától értetődően létrehozta a Japán és Kína, Új-Zéland, valamint Dél-Korea közötti szabadkereskedelmi megállapodásokat.¹⁴

¹² Brunei, Fülöp-szigetek, Indonézia, Kambodzsa, Laosz, Malajzia, Mianmar, Szingapúr, Thaiföld és Vietnam.

¹³ <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx?ReportId=24397>

¹⁴ <https://www.cnbc.com/2019/11/12/what-is-rcep-asia-pacific-trade-deal-slated-to-be-worlds-largest-fta.html> Letöltés ideje: 2020. 01. 05.

Az RCEP-országok külkereskedelmi forgalma, 2019, milliárd USA dollár

	Export	Import
Brunei	7,210	4,999
Kambodzsa	14,987	22,150
Indonézia	168,455	164,945
Laosz	5,764	6,252
Malajzia	205,947	167,083
Mianmar	10,276	13,140
Fülöp-szigetek	52,225	99,848
Szingapúr	440,799	342,806
Thaiföld	246,623	209,546
Vietnám	243,697	253,508
ASEAN	1 395,983	1 284,277
Kína	2 399,018	1 974,747
India	331,328	485,292
Ausztrália	271,411	223,660
Új-Zéland	35,549	42,047
Japán	697,238	693,743
Dél-Korea	361,963	485,107
Világ összesen	18 615,688	18 044,908
RCEP16	5 492,490	4 703 581
RCEP15	5 161,162	5 188 873
RCEP15/Világ (%)	27,72	26,07
RCEP16/Világ (%)	29,50	28,75

Forrás: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx> Letöltés ideje: 2020. 11. 22.

A különböző szabadkereskedelmi megállapodások egységes szerkezetbe integrálása nem egyszerűen (jog)technikai kérdés: az egyre nagyobb számú szabadkereskedelmi megállapodás bonyolult és egymástól eltérő szabályai riasztók a vállalatok (különösen a kis- és közepes vállalatok) számára, ezért igen gyakran nem is veszik

igénybe az egyes szabadkereskedelmi egyezmények által nyújtott elvben kedvezményes lehetőségeket (Wilson, 2015).

Az RCEP(15)-országok 2019-ben a világexport 22,7, míg a világimport 26,1 százalékát realizálták, Indiával – RCEP(16) – ezek az arányok 29,5 és 28,8 százalékra nőttek volna. (Lásd *I. táblázat*)

Az RCEP-tárgyalások a TPP-tárgyalásokkal párhuzamosan indultak, s az elemzők a kezdetektől bizonyos rivalizálást láttak a két elérni remélt szabadkereskedelmi megállapodás között:¹⁵ ennek egyik természetes oka az volt, hogy Kína az RCEP-t egy későbbi Csendes-óceáni Szabadkereskedelmi Övezet felé vezető alternatív útnak tartotta, s végig kezdeményező szerepet töltött be a tárgyalásokon (Gantz, 2016). 2013-ban komolyan felmerült Kína csatlakozása a TPP-tárgyalásokhoz, miután azonban az USA egyre gyakrabban hangsúlyozta: a TPP egyik célja, hogy ne Kína írja a jövőbeni kereskedelmi szabályait (hanem értelemszerűen az USA vagy egy országocsoport az USA irányításával), illetve Japán is csatlakozott a TPP-hez, Kína diplomatikusan visszavonult¹⁶ és figyelmét az RCEP-re összpontosította (Ye, 2015). Japán számára a CPTPP és az RCEP egyaránt a gazdaságpolitika általános liberalizációja (az „abenomics”)¹⁷ részeként volt fontos, ezért a japán kormány komoly áldozatokat hozott az átfogó kereskedelem-liberalizáció érdekében. A TPP-ben és az RCEP-ben egyaránt az agrár vámok jelentős csökkentése szerepelt, ami a hagyományos japán protekcionizmus egyik legfontosabb elemét rendíti meg. Az Abe-kormány azonban az ipari és szolgáltatás-export növelésének érdekében lemondott a kirívóan magas agrár vámok fenntartásáról: a CPTPP becslések szerint a japán rizstermelés 13 százalékos csökkenését eredményezi és az RCEP is hasonló hatásokkal járhat (Lee & Hakura, 2014).

A tárgyalások megkezdésekor a felek az alábbi célok elérését remélték:

- a vámok 95 százalékának felszámolása,
- egy közös piac eléréséhez vezető menetrend elfogadása,
- a szellemi tulajdonjog, a beruházások, a környezetvédelem, a pénzügyi szolgáltatások és a munkajogi előírások szabályozásának összehangolása,
- a hazai szerkezeti reformok támogatása,
- az utak, kikötők, erőművek és egyéb infrastrukturális létesítmények fejlesztése,

¹⁵ Ausztrália, Új-Zéland és Japán, valamint Brunei, Malajzia, Szingapúr és Vietnám (az ASEAN tagjai) mindkét megállapodás részesei.

¹⁶ Hivatalosan Kína sohasem csatlakozott a TPP-tárgyalásokhoz.

¹⁷ Az „abenomics” lényegéről lásd Muraközy, 2016.

- kereskedelemkönnyítés – különös tekintettel a vámigazgatási szolgáltatások javítására (Gantz, 2016).

2011 novemberében, az ASEAN 19. csúcstalálkozóján jelentették be a kereskedelmi egyezményre irányuló tárgyalássorozat megkezdését, amelyet hivatalosan a 21. ASEAN-csúcstalálkozón, 2012 novemberében indítottak útjára. A tárgyalássorozat lezárására, az RCEP-egyezmény aláírására 2020. november 15-én, a részes országok állam- és kormányfőinek videókonferenciáján került sor. A tárgyalássorozat a többoldalú nemzetközi kereskedelmi tárgyalások során megszokott nehézségekkel, de folyamatosan halad. Az egyetlen, ám annál nagyobb törést India – nem minden előzmény nélküli – visszalépése jelentette. Az RCEP-tárgyalásokról való távozás hivatalos bejelentésére a 2019. október 30. és november 4. között Bangkokban tartott 35. ASEAN-csúcstalálkozón került sor. Az indiai delegáció – és maga Modi miniszterelnök – a döntést a megállapodásnak *a piaca jutással, az eredetmegjelölési szabályokkal, a vámengedményekkel és a nem vámjellegű korlátozásokkal kapcsolatos előírásaira* vonatkozó, a tárgyalássorozat folyamán mindig hangoztatott indiai fenntartásokkal magyarázta.¹⁸ Az RCEP India számára három új szabadkereskedelmi megállapodást jelentett volna: Kínával, Ausztráliával és Új-Zélanddal szemben kellett volna vámokat csökkentenie. Ezekben a relációkban főként a Kínából származó import növekedésében érzékel veszélyeket a Modi-kormány. India nem érzi képesnek magát arra, hogy – jelentős piacnyitás esetén – eredményesen szállhasson szembe a kínai áruk versenyével.

Az Átfogó Regionális Gazdasági Partnerség- (RCEP) megállapodás

Az RCEP-megállapodás¹⁹ az alábbi 20 fejezetből áll:

1. Bevezető rendelkezések és általános meghatározások.
2. Áruk kereskedelme.
3. Származási szabályok. (3/A melléklet: Áruspecifikus szabályok. 3/B melléklet: Minimális információk követelmények.)

¹⁸ Indiának az RCEP-tárgyalásokról való visszalépésével kapcsolatban lásd Csáki, 2020.

¹⁹ A megállapodás teljes szövege megtalálható az RCEP-titkárság honlapján: <https://rcepsec.org/legal-text/>. Az ASEAN honlapján található egy tízoldalas összefoglaló (<https://asean.org/storage/2020/11/Summary-of-the-RCEP-Agreement.pdf>), ugyanígy a 15 állam- és kormányfőnek az RCEP aláírása alkalmából kiadott közös közleménye (<https://asean.org/joint-leaders-statement-regional-comprehensive-economic-partnership-rcep-2/>).

4. Vámeljárás és kereskedelemkönnyítés. (4/A melléklet: A kötelezettségek végrehajtásának időszaka.)
5. Egészségügyi és növényegészségügyi intézkedések.
6. Szabványok, műszaki előírások és megfelelésértékelési eljárások.
7. Kereskedelmi jogorvoslatok. (7/A melléklet: az antidömping- és kiegyenlítő vámeljárásokhoz kapcsolódó gyakorlatok.)
8. Szolgáltatáskereskedelem. (8/A melléklet: Pénzügyi szolgáltatások. 8/B melléklet: Távközlési szolgáltatások. 8/C melléklet: Szakmai szolgáltatások.)
9. Természetes személyek ideiglenes mozgása.
10. Beruházások. (10/A melléklet: Nemzetközi szokásjog. 10/B melléklet: Kisajátítás.)
11. Szellemi tulajdon. (11/A melléklet: Részesország-specifikus átmeneti időszak. 11/B melléklet: Technika segítségnyújtási kérelmek listája.)
12. Elektronikus kereskedelem.
13. Verseny. (13/A–B–C–D mellékletek: A 13.3. cikk – a versenyellenes tevékenységgel szembeni megfelelő eszközök és 13.4. cikk – Együttműködés Brunei Darussalammal, Kambodzsával, a Laoszi Népi Demokratikus Köztársasággal és Mianmarral.)
14. Kis- és közepes vállalatok.
15. Gazdasági és technikai együttműködés.
16. Kormányzati beszerzések. (16/A melléklet: A részes országokban átláthatóságra vonatkozó információk publikálására használt elektronikus eszközökről.)
17. Általános előírások és kivételek.
18. Intézményi rendelkezések. (18/A melléklet: Az RCEP Közös Bizottság szubszidiaritási testületeinek feladatai.)
19. Vitarendezés.
20. Záró rendelkezések.

A megállapodáshoz négy csoportban további 75 melléklet csatlakozik.

A mellékletek tartalmazzák az országonkénti engedményeket/haladékokat. Ezek alapján az RCEP-megállapodás számos kritikusa véli úgy, hogy a vámok 90 százalékának felszámolására vonatkozó általános kijelentések erősen túlzók. Az első melléklet Brunei Darussalam kötelezettségvállalásainak időrendjét tartalmazza.²⁰ A 262 oldalon, oldalanként átlagosan 40 sorban felsorolt termékek között 2390 (!) darab, termékfajtánként eltérő hosszúságú *kivételi lista* található. A dél-koreai kivé-

²⁰ <https://rcepsec.org/wp-content/uploads/2020/11/Brunei-Darussalam-Schedule-of-Tariff-Commitments.pdf> Letöltés ideje: 2020. 12. 05.

telek felsorolása 2742 (!), a kínaiaké 1665 (!) oldalt tesz ki, míg Japán kivételi listáját az egyezmény egy 1334 oldalas táblázatban tartalmazza.²¹ Noha az RCEP szolgáltatásokkal kapcsolatos fejezetei nem tartalmazznak sem túl mély, sem túl kiterjedt szolgáltatáskereskedelmi liberalizációt, ehhez is hét ország (hat ASEAN-tagország, valamint Kína) fűzött (lényegében korlátozó jellegű) kiegészítő megjegyzéseket. A „Fenntartások és nem megfelelő intézkedések időrendje a szolgáltatások és a beruházások terén”, valamint a „Természetes személyek ideiglenes mozgására vonatkozó különleges kötelezettségvállalások időrendje” részekhez valamennyi részes ország kiterjedt kivételi listákat csatolt.²²

A ratifikációhoz hat ASEAN-tag és három ASEAN-on kívüli RCEP-tag ratifikációja kell, ez nem tűnik problémának.²³ Az egyezmény nyitott a további csatlakozásokra. Két éven belül azonban nem fogadnak új csatlakozókat, kivéve Indiát, az ország bármikor csatlakozhat az egyezményhez.

Kétségtelen, hogy az RCEP kevésbé ambiciózus megaregionális megállapodás, mint a CPTPP: csak a vámok 90 százalékát számolja fel a CPTPP 100 százalékaival szemben; a mezőgazdasági termékek kereskedelme gyakorlatilag hiányzik a megállapodásból és a különböző szolgáltatások kezelése is meglehetősen eltérő minőségű; továbbá az RCEP – szemben a CPTPP-vel – csak igen kevésbé foglalkozik a termékminőségi előírásokkal. *Az RCEP egyszerűbb, kevésbé mély és kevésbé átfogó megállapodás, mint a CPTPP.* Ennek alighanem az a legfontosabb magyarázata, hogy a 15 részes ország között egymástól nagyon különböző méretű és fejlettségű, ezért eltérő érdekekkel rendelkező országok találhatók. Az elfogadott szabályok túlságosan is általánosak ahhoz, hogy figyelemmel lehessenek ezekre az eltérő érdekekre. Mindez azonban azért sem lehet meglepő, mert a kiindulás is igen „egyszerű” és szerény volt: az ASEAN korábban kötött hat szabadkereskedelmi megállapodásának (az ún. „ASEAN + 1” megállapodásoknak) egységes szerkezetbe foglalása volt. Nem véletlen, hogy a tárgyalássorozat, és így a létrejött tizenöt oldalú megállapodás legnagyobb kudarca, India visszalépése nem az ASEAN-csoporthoz, hanem mindekelőtt a kínai–indiai viszonyhoz kapcsolódik.

²¹ <https://rcepsec.org/wp-content/uploads/2020/11/Japan-Schedule-of-Tariff-Commitments.pdf>
Letöltés ideje: 2020. 12. 05.

²² Az előbbi témakörben Indonézia külön időrendet jelentett be a szolgáltatásokra és a beruházásokra vonatkozóan. Csak a beruházásokkal kapcsolatban kért – és kapott – derogációt Kambodzsa, Laosz, Mianmar, a Fülöp-szigetek, Thaiföld és Vietnám, illetve Kína és Új-Zéland. A többi 6 részes ország közös dokumentumban terjesztette be a szolgáltatásokra és a beruházásokra vonatkozó derogációs igényeit.

²³ A ratifikálás módja a CPTPP hasonló eljárását követi – abban az esetben a japán kormány nem kívánta parlament elé vinni a ratifikálást – erre az RCEP esetében is lehetősége van.

Az RCEP, noha jelentős mértékben segítheti a piacra jutást olyan országokban, amelyekben jelentős kereskedelmi korlátozásokat tartanak fenn, nem megy olyan messzire, mint a CPTPP a vámok felszámolása és az áruk és szolgáltatások kereskedelme terén. A CPTPP és az RCEP nem zárják ki kölcsönösen egymást, a mindkét egyezményben részes országok²⁴ kihasználhatják e két egyezmény együttes létezésének előnyeit, mivel egyaránt hozzájuthatnak az észak-amerikai (Kanada és Mexikó) és az ázsiai piacokhoz. Egy szingapúri elemzés szerint „Szingapúr egyidejű részvétele a TPP11-ben és az RCEP-ben a reál GDP 2,07 százalékos növekedését eredményezi, míg a CPTPP önmagában valamivel több mint 1 százalékos GDP-növekedéshez vezetne, az RCEP pedig 1,63 százalékos többletnövekedést eredményezne. Mindez érvényes Ausztráliára, Bruneira, Japánra, Malajziára, Új-Zélandra és Vietnámra is” (Ji et al., 2018).

Eltérő érdekek, eltérő törekvések

Az RECP-megállapodásnak voltaképpen hat szereplője volt: az ASEAN és a másik öt ország. Ez annak ellenére igaz, hogy az ASEAN-hoz nagyon eltérő fejlettségű, nagyságú és szerkezetű államok tartoznak.

Az ASEAN és az ASEAN-tagországok elégedettek lehetnek az elért megállapodással. Miként a *The Financial Times* részletes beszámolója hangsúlyozza, a különböző egyezmények egyesítése révén az RCEP „egy lépéssel közelebb hozza Ázsiát ahhoz, hogy olyan egységes kereskedelmi zónává váljon, mint az EU vagy Észak-Amerika, annak ellenére, hogy az egyezménytől nem várhatók nagy vámcsökkenések” (Harding & Reed, 2020). A tárgyalásokat az ASEAN kezdeményezte, és végig annak irányítása alatt zajlottak, Kína csatlakozása után is. Az RCEP nagyban hozzájárulhat ahhoz, hogy Európához és Észak-Amerikához hasonlóan Ázsia koherens kereskedelmi övezetté váljon. Ázsia integrálódott, de alapvető kereskedelmi célja más piacok árukkal való ellátása volt. Az RCEP megváltoztathatja mindezt, különös tekintettel a Kína, Japán és Dél-Korea között létrejött szabadkereskedelmi megállapodás várható hatásaira.

Japán szokatlanul aktív és kezdeményező szerepet vállalt a CPTPP gyors kialakításában. Soha nem volt korábban példa, hogy Japán vezető szerepet játsszon egy többoldalú gazdasági-kereskedelmi megállapodás létrehozásában, s hamarosan lezárult az EU–Japán szabadkereskedelmi megállapodás is. Noha India visszalépé-

²⁴ Ausztrália, Brunei, Japán, Malajzia, Szingapúr, Új-Zéland és Vietnám.

se érzékenyen érintette a felkelő nap országát,²⁵ végig igen aktív maradt az RCEP tárgyalásokon is. Japán számára – tekintettel arra, hogy az egyezmény kereskedelem-liberalizációs rendelkezései jóval kevésbé ambiciózusak, mint a CPTPP hasonló rendelkezései – az RCEP elsődleges fontosságát a nagyszámú régióbéli ország összefogásának keretei adják. A javasolt, Japán–Kína–Dél-Korea közötti szabadkereskedelmi megállapodás valahol a CPTPP és az RCEP között helyezhető el, Japán ezért mindent elkövetett egy „agresszívabb” RCEP elérése érdekében, ami Japán javára módosíthatna volna az említett háromoldalú szabadkereskedelmi megállapodást. A megállapodás révén elért kereskedelem-liberalizáció kevesebb, mint amire Japán törekedett különösen azért, mert az Indiára egyáltalán nem terjed ki (annak visszalépése következtében). Japánt mindezekon túl az is zavarta, hogy India visszalépésével Kína szerepe felértékelődött, szemben azzal a korábbi japán reménnyel, hogy Japán, Dél-Korea és India valamelyes kereskedelmi/kereskedelempolitikai ellensúlyt tud képezni Kínával szemben.

Japán számára az RCEP különösen fontos a régióban kialakult japán vezetésű értékláncok további kiterjesztése és elmélyítése szempontjából. Nem véletlen a Japán Autógyártók Szövetsége²⁶ elnökének lelkes nyilatkozata: „A globális szinten tevékenykedő japán autóipar számára az RCEP-egyezmény az ázsiai–csendes-óceáni térségben létrehozandó fejlettebb értékláncok támogatását jelenti. Hasonlóan nagy jelentőségűek a kereskedelem liberalizációjára és a beruházásokra vonatkozó közös szabályok, valamint a szellemi tulajdonjogok és a beruházások védelme a 15 részes országban. Ez az első alkalom, hogy Japán olyan szabadkereskedelmi megállapodást köt, melyben Kína és Dél-Korea is részt vesz, és reméljük, hogy a megállapodás az értékláncok bővülését és erősödését segíti a régióban, beleértve a jövőben Indiát is. Reméljük továbbá, hogy a globális kereskedelem és beruházások folyamatban lévő liberalizációja hozzájárul a gazdasági és társadalmi fejlődéshez a világ különböző régióiban” (JAMA, 2020).

Az egyezmény egyik leggyakoribb bírálatának tárgya Kína domináns nagysága és jelentős gazdasági-kereskedelmi fölénye a részes országok között. Kína az RCEP révén kétségtelenül további befolyást szerez az ázsiai kereskedelem normáinak meghatározásában, ami jelentősen megnövelheti a hatalmas ország puha hatalmi befolyását. Kína ugyanakkor soha nem irányította az RCEP-tárgyalásokat, ám ha egy-

²⁵ Sok japán szakértő éppen ezért az RCEP-ből való kivonulást javasolta a japán kormánynak. Az időközben lemondott Abe miniszterelnök liberalizációs politikájának azonban meghatározó része volt a kereskedelmi kapcsolatok liberalizációja, így az Abe-kormány az eredetileg remélnél szűkebb körű és kevésbé mély kereskedelem-liberalizációt is elfogadta, támogatta.

²⁶ Japan Automobile Manufacturers Association = JAMA.

szer az egyezmény hatályba lép, az ASEAN nehezen maradhat a kormánykeréknél. Ennek ellenére nem meglepő és nyilvánvalóan nem is teljesen megalapozatlan az az értékelés, mely szerint „amíg az USA aludt, Kína megszervezte a saját ázsiai–csendes-óceáni kereskedelmi blokkját” (Frankel, 2020).

Kína számára az RCEP-ben való részvétel az ASEAN-országokkal létrejött gazdasági integrálódás megerősítését, konszolidálását is jelenti. Kína – rövid habozás után – nem csatlakozott a TPP-tárgyalásokhoz, s így nem lett részese a CPTPP-nek. Kína számára elfogadhatatlan volt a CPTPP által megkívánt gyors piacnyitás (mert az szemben állt volna Kína fokozatos reformokra épülő gazdaságpolitikájával), ellemezte az állami vállalatok semleges kezelését egy olyan időszakban, amikor Kínában lényegesen nőtt (és nő) az állami tulajdonú cégek gazdasági súlya, amelyek jelentős közvetlen állami támogatást élveznek, s haszonélvezői az őket célzó iparpolitikának is (Wong, 2020). Kínát erőteljesen taszította a TPP-tárgyalások során az USA kezdeményező szerepe is, az amerikai visszavonulás után pedig alig 13 hónappal létrejött a CPTPP, ami kész helyzetet teremtett Kína számára.

A CPTPP-től való távolmaradás versenyképességi és kereskedelmi hátrányokat okozhat Kínának. Számítania kell a kereskedelemelterelő hatásokra és magasabb vámmokkal kell szembenéznie a CPTPP részes országaiban. Miután az USA visszalépett a TPP-ből, az RCEP fontossá vált Kína számára az USA Pekinggel szemben folytatott protekcionista erőfeszítéseinek ellensúlyozására is. Az RCEP ugyanakkor – részben nyilvánvalóan a résztvevők méretkülönbségei következtében is – kétszer olyan nagy pozitív jövedelemhatást eredményezhet 2030-ra, mint a CPTPP: az RCEP a részes országok együttes GDP-jét 286 milliárd dollárral növelheti, szemben a CPTPP-től várt mintegy 157 milliárd dolláros jövedelemnövekedéssel (Wong, 2020).

Az ausztrál álláspont szerint az RCEP az alábbi előnyöket nyújtja a részes országoknak:

- egységes szabály- és eljárási rendszer az ausztrál áruexportőrök számára, valamint az RCEP preferenciális tarifáinak felhasználására az egész régióban, növekvő lehetőségek az ausztrál üzleti szférának a regionális értékláncokhoz való hozzájárása terén, mert lehetővé teszi a régió más országaiban az értékláncaikba iktatott ausztrál termékek számára a kedvezményes RCEP-vámokat a harmadik RCEP részes országba irányuló export esetében;
- a nem vámjellegű akadályok leküzdésének lehetőségei, beleértve az olyan területeket is, mint a karanténok és a műszaki sztetenderdek, a WTO-szabályoknak való megfelelés, az átláthatóság és az együttműködés előmozdításával;

- új piaci hozzáférési kötelezettségvállalások a szolgáltatók és a befektetők számára Kínában és az ASEAN olyan piacain, mint Malajzia, a Fülöp-szigetek és Thaiföld (Australian Government, 2020).

Az ausztrál külügy- és külgazdasági minisztérium állásfoglalása szerint „az RCEP a kereskedelem liberalizációja és a szabályalapú kereskedelmi megállapodások támogatásának üzenetét is küldi a világnak egy olyan időben, amikor jelentősek a kereskedelmi feszültségek és a WTI nagy kihívásokkal néz szembe. Az olyan megállapodások, mint az RCEP kritikus szerepet játszhatnak a protekcionizmussal szembeni ellenállásban és a betartható szabályok által támogatott nyitott globális gazdaság támogatásának megerősítésében (Australian Government, 2020). Az ausztrál elégedettség nem meglepő: a többi 14 részes országból 9 Ausztrália 15 legnagyobb kereskedelmi partnere közé sorolható és az ausztrál kivitel 67 százalékát képviseli (Australian Government, 2020).

Az ausztrál miniszterelnök szerint „mivel Ausztráliában minden ötödik munkahely az exporttól függ, az RCEP alapvető fontosságú lesz, amikor Ausztrália és a többi részes ország hozzákezd a Covid-19 utáni újjáépítéshez. Az egyezmény a világ leggyorsabban fejlődő régiójára vonatkozik, s ahogy az RCEP-országok tovább növekednek és erősödik a középosztályuk, új lehetőségek nyílnak meg az ausztrál farmerek, üzletemberek és befektetők előtt.”²⁷

Dél-Koreában vita folyt arról, hogy a TPP-hez vagy az RCEP-hez érdemesebb-e csatlakozni. Dél-Korea számára az RCEP hozzájárul az országnak a gazdasági kapcsolatok diverzifikálására és bővítésére irányuló törekvéséhez, ugyanakkor Szöulban az RCEP-t a kezdetektől nem tekintették Kína kezdeményezte és irányította egyezménynek, így nem tartottak növekvő kínai befolyástól sem. A jelenlegi dél-koreai kormány világosan Délkelet-Ázsiát tekinti diverzifikációs stratégiája kulcsterületének, ezért az RCEP aláírását nem pusztán gazdasági, de diplomáciai kapcsolatainak kiterjesztésére is fel kívánja használni (Korea Chair, 2020).

A dél-koreai kereskedelmi, ipari és energetikai miniszter kiemelte, hogy amíg 2007-ben az országnak az ASEAN-országokba irányuló kivitele 38,7 milliárd dollár volt, addig 2019-ben már meghaladta a 95 milliárd dollárt, ami jelentős mértékben az ASEAN és Dél-Korea közötti szabadkereskedelmi megállapodás eredménye volt. Az RCEP a dél-koreai kormány meggyőződése szerint további segítséget nyújt az ország délkelet-ázsiai gazdasági helyzetének erősítéséhez. Az RCEP „ahhoz is hoz-

zájáru, hogy Dél-Korea könnyebben megbirkózzon a multilateralizmus meggyöngyülésével és a globális értékláncok lokálissá válásával” (Yonhap, 2020).

Dél-Korea számára különösen fontos az RCEP révén létrejött szabadkereskedelmi megállapodás Japánnal. Bár az elmúlt évtizedekben Dél-Korea és Japán között meglehetősen sok, történelmi vitáikból származó politikai nézeteltérés merült fel, ez nem terjedt át a gazdasági kapcsolatokra. Az RCEP multilaterális jellege valószínűleg kulcsfontosságú tényező volt ebben, s a mélyebb gazdasági integráció lehetősége mindkét fővárost arra ösztönzi, hogy kétszer is meggondolhatja, mielőtt kereskedelmi büntetőintézkedésekkel válaszolna az esetleges politikai feszültségekre (Ferrier, 2020). Nem mellékes, hogy Dél-Koreát és Japánt általában az RCEP legnagyobb nyerteseinek tekintik: az RCEP következtében a Dél-Korea és Japán közötti árukereskedelem 83 százaléka vámmentes lesz, s 2030-ra mindkét ország GDP-je 1 százalékponttal nő, ami többletnövekedést jelent a 15 részes országban is (Petri–Plummer, 2020).

RCEP: a világgazdasági erőviszonyok további áttrendeződése

A 2010-es évek elején a három megaregionális kereskedelmi tárgyalássorozat csaknem egyidejű megindulása egyértelműen a WTO kudarcaira, a vitarendezésen túli *de facto* működésképtelenségére, az érdemi sokoldalú megállapodások elérésének ellehetetlenülésére adott válasz volt (Csáki, 2016). Az EU és az USA közötti tárgyalássorozat 2016 végén eredménytelenül megszakadt, a Trump-adminisztráció 2017 elején visszavonta aláírását a TPP-megállapodásból (a megállapodásban maradt többi 11 részes ország egy kissé kevésbé nagyratörő megállapodást hozott tető alá). A legegyszerűbb feladatnak látszó RCEP sem az eredeti terveknek megfelelően zárult, mert India visszalépése miatt ASEAN+6 helyett ASEAN+5 megállapodás jött létre.

Az RCEP ugyanakkor megvalósította az alapvető kiinduló célkitűzést, az ASEAN-országok fejlett(ebb) regionális partnereivel már korábban is létező szabadkereskedelmi megállapodások egységes keretbe foglalását. A megállapodást lehet bírálni, lehet hiányolni az agrárkereskedelmi és a szolgáltatáskereskedelmi megállapodásokat, ennek ellenére nem tűnik helyesnek alábecsülni annak jelentőségét. „[...] az RCEP a gyakorlatban nem sokat változtat a térségbeli gazdasági szabályokon. A résztvevők között két kivétellel régóta hatályban vannak már kereskedelmi megállapodások, amelyek egy része eleve az RCEP-nél jelentősebb piacnyitást írt elő. A kínai befolyásról szóló narratívával szemben az RCEP nem egy új kereskedelmi

blokk létrehozását célozta, hanem a létező megállapodások egységesítését, és ezt is csak részben sikerült elérnie. Ettől függetlenül a megállapodásnak vannak fontos hozadékai, és minden bizonnyal hozzájárul majd a kelet-ázsiai integráció óvatos mélyüléséhez. Az ázsiai központú világgazdasági rend eljövételéhez azonban fel kell még oldani az abban rejlő ellentmondást, hogy a térségbe olyan országok próbálnak integrálódni, amelyek szinte mindegyike exportorientált, merkantilista külgazdasági stratégiát folytat” (Mészáros, 2020 – kiemelés az eredetiben!). Az RCEP-t kezdeményező ASEAN elérte a kitűzött célt: az öt fontos kereskedelmi egyezmény egységes keretbe foglalásával jelentős kereskedelemkönnyítést ért el, s a szabályozók egységesítése révén javította vállalatainak a hatékony bekapcsolódását a régió értékláncaiba.

A részes országok mélyebb integrációjával kapcsolatban ki kell hangsúlyozni, hogy az RCEP az első szabadkereskedelmi megállapodás Kína, Japán és Dél-Korea között, s mivel mindhárom ország feldolgozóipari és technológiai erőközpont, a közöttük létrejött megállapodás a globális kereskedelem jelentős bővülését is eredményezheti. Az RCEP nagyban hozzájárulhat ahhoz, hogy Európához és Észak-Amerikához hasonlóan Ázsia koherens kereskedelmi övezetté váljon. Ázsia integrálódott, de alapvető kereskedelmi célja más piacok árukkal való ellátása volt. Az RCEP megváltoztathatja mindezt, különös tekintettel a Kína, Japán és Dél-Korea között – is – létrejött szabadkereskedelmi megállapodás várható hatásaira: amint Mészáros M. Tamás is hangsúlyozza, „a kölcsönös piacnyitás jelentősen csökkentheti majd a kereskedelem tranzakciós költségeit és növelheti a három ország közötti kereskedelmi forgalmat – már ha a politika nem akadályozza ezt” (Mészáros, 2020). Másrészt a három ország végtermékexportjának zöme ugyan kétségtelenül a régió kívülré irányul, de az RCEP változtathat ezen, különösen a Kína, Japán és Dél-Korea között – is – létrejött szabadkereskedelmi megállapodás várható hatásai révén. Ugyanakkor a globális értékláncokban rendkívül erős a három ország feldolgozóiparának integráltsága, s az RCEP egyik kiemelt célja éppen az értékláncok megerősítése a régióban. Az RCEP a szabályozás egységesítése (elsősorban a feldolgozóipar területén) és a származási szabályok egységesítése révén fokozhatja a régió értékláncainak hatékonyságát.

Az USA (a Trump-adminisztrációnak a TPP-ből való visszalépése nyomán) mindkét nagy ázsiai szabadkereskedelmi megállapodáson kívül áll, ami azt jelenti, hogy sem az EU, sem az USA – a világ hagyományos kereskedelmi szuperhatalmai – nem rendelkezik beleszólással abba, hogy Ázsia és a csendes-óceáni térség miként határozza meg a maga kereskedelmi normáit. Az RCEP-megállapodás min-

denképpen tovább csökkenti az Egyesült Államok befolyását a térségben. Politikai és geostratégiai szempontból is rendkívül fontos, hogy az USA több fontos szövetségese is szabadkereskedelmi egyezményt kötött Kínával, miközben a világ az USA és Kína közti kereskedelmi háború eszkalálódásától tartott.²⁸

Kína számára az RCEP egyszerre jelent szabadkereskedelmi megállapodást a régió legerősebb gazdaságaival és az ASEAN-országokkal korábban kialakult gazdasági integrálódás erősítését. Kína az RCEP-tárgyalások során egyáltalán nem játszott vezető szerepet. Peking eredetileg ASEAN + Kína, Japán, Dél-Korea formációban képzelte el az RCEP-t, Japán azonban ragaszkodott Ausztrália, Új-Zéland és India bevonásához (nyilván részben politikai okok miatt kívántak demokratikus országokat a megegyezésbe bevonni, részben tartottak a kínai erőfölénytől). „A szerződés összetétele szintén nem feltétlenül Kína, hanem az ASEAN elveit tükrözi. Szemben az EU-val vagy a NAFTA-val, az ASEAN a tagállamai közötti fejlettségbeli különbségek és az egyes államok eltérő szektorális érzékenységei (továbbá az eltérő kulturális és politikai háttér) miatt nem szereti a szigorú, átfogó és gyors piacnyitást előíró, a vámcsökkenésen túl a belpiaci viszonyokba is erősebben belenyúló szerződéseket. *A cél emiatt végig a legkisebb közös nevező elérése volt, amelyre minden érintett ország rá tud bólintani.*” (Mészáros, 2020 – kiemelés az eredetiben!) Ettől függetlenül Kína gazdasági erőfölénye nyilvánvaló, s az RCEP tovább erősítheti Kína pozícióit a világgazdasági erőviszonyok rendszerében.

Igazolódik Jaimovich és Baldwin immár évtizedes megállapítása a szabadkereskedelmi megállapodások közötti dominóhatás érvényesüléséről: „Miközben a WTO-tárgyalások egyre erőtlenebbek, mi hajtja előre a regionális kereskedelmi megállapodások bővülését? Cikkünk azt állítja, hogy a regionalizmust nagyrészt a dominóhatás lendíti előre, amelyben a létező kereskedelmi megállapodásból kizárt nemzetek tárgyalásokat kezdenek a meglévő megállapodások kereskedelemeltérítő hatásainak orvoslására. Ez a jelenség inkább kihívás, mint fenyegetés a WTO számára, de nem hagyható figyelmen kívül” (Jaimovich & Baldwin, 2010). Az elmúlt évtizedben azonban tovább erősödött a WTO működésképtelenségre, így az RCEP létrejötté is további szabadkereskedelmi egyezmények felé tolja a világgazdaságot.

A 2010-es években lezajlott megaregionális kereskedelmi tárgyalások közül sikerrel zárul le a CPTPP és az RCEP, az a kettő, amely elsősorban Ázsia és a csendes-óceáni térség országait érinti. Emellett létrejött az EU–Kanada és az EU–Japán

²⁸ 2020 decemberében még korai a 2021 januárjában hivatalba lépő Biden-adminisztráció Kínápolitikájának, és főként a Kínával kapcsolatos kereskedelempolitikájának előjelezése.

szabadkereskedelmi megállapodás.²⁹ Ezentúl 23 WTO-tagország részvételével zajlik a *Trade in Services Agreement (TiSA)* tárgyalássorozata is. Úgy tűnik, a WTO cselekvőképtelensége tartósan lehetetlenné teszi a lényegi sokoldalú (multilaterális, a WTO égisze alatt, mind a 164 tagállam részvételével) kereskedelmi megállapodások létrejöttét. Érdeemes megbarátkozni a többoldalú (*plurilateral*) kereskedelmi tárgyalások/megállapodások kategóriájával: a jövőben olyan további szabadkereskedelmi megállapodások létrejötte várható, amelyekben kettőnél több, de 164-nél jóval kevesebb részes ország állapodik meg. Így talán csökkenhetnek a nemzetközi kereskedelem olyan akadályai, mint a nem vámjellegű korlátozások és a szolgáltatás-kereskedelmi protekcionizmus, aminek elérésére a WTO az elmúlt negyedszázadban egyáltalán nem volt képes.

Hivatkozások

- Australian Government (2020). *Overview: The Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP)*. 15 November. Forrás: <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/rcep-overview.pdf> Letöltés ideje: 2020. 11. 28.
- Csáki, Gy. (2016). Megaregionális szabadkereskedelmi tárgyalások. *Külgazdaság*, 60(3–4), 79–100.
- Csáki, Gy. (2020). Az Átfogó Regionális Gazdasági Partnerség (RCE+P) és India. *Köz-gazdaság*, 15(1), 172–184. Forrás: http://old.uni-corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/kozgazdasagtudomanyi_kar/files/Koz_gazdasag/online_tanulmanyok/Koz-gazdasag_2020-1_17cikk.pdf letöltés ideje: 2020. 12. 13.
- Ferrier, K. (2020). Could RCEP Help Improve South Korea-Japan Relations? As a by-product of the mega-deal, Seoul and Tokyo are now bound by their first ever shared free trade agreement. *The Diplomat*. 24 November. Forrás: <https://thediplomat.com/2020/11/could-rcep-help-improve-south-korea-japan-relations/> Letöltés ideje: 2020. 12. 06.
- Frankel, J. (2020). Biden's Modest Multilateralism. *Project Syndicate*, 27 November. Forrás: <https://www.project-syndicate.org/commentary/joe-biden-america-modest-multilateralism-by-jeffrey-frankel-2020-11> Letöltés ideje: 2020. 11. 28.
- Gantz, D. A. (2016). The TPP and RCEP: Mega-Trade Agreements for the Pacific Rim. *Arizona Journal of International & Comparative Law*, 33(1). Forrás: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/ajicl33&div=9&id=&page=> Letöltés ideje: 2020. 01. 27.
- Goodman, M. P. (2018). *From TPP to CPTPP*. Center for Strategic & International Studies. 8 March. Forrás: <https://www.csis.org/analysis/tpp-cptpp> Letöltés ideje: 2020. 11. 22.
- Jaimovich, D & Baldwin, R. (2010). *Contagious FTAs: New evidence on the domino theory of regionalism*. VoxEu, 2 September. Forrás: <https://voxeu.org/article/contagious-ftas-new-evidence-domino-theory-regionalism> Letöltés ideje: 2020. 11. 29.

²⁹ Az Európai Unió – a 2020. június 30-i állapotok szerint – egymaga 43 szabadkereskedelmi megállapodás részese. Lásd: https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/rtafactfig_e.pdf Letöltés ideje: 2020. 12. 12.

- Hamada, K. (2015). *The Fraught Politics of the TPP*. Project Syndicate, 30 October. Forrás: <http://www.project-syndicate.org/commentary/tpp-economic-gains-political-obstacles-by-koichi-hamada-2015-10> Letöltés ideje: 2020. 11. 22.
- Harding, R. & Reed, J. (2020). Asia-Pacific countries sign one of the largest free trade deals in history. Pan-Asia trade pact covers a third of the world's population and economic output. *The Financial Times*, 15 November.
- Helble, M. & Xie, Y. (2017). *Is the CPTPP a risky gamble?* East Asia Forum, 23 December. Forrás: <http://www.eastasiaforum.org/2017/12/23/is-the-cptpp-a-risky-gamble/> Letöltés ideje: 2020. 11. 22.
- Hirst, T. (2014). *What are mega-regional trade agreements?* WeForum, 9 July. Forrás: <https://www.weforum.org/agenda/2014/07/trade-what-are-megaregionals/> Letöltés ideje: 2021. 03. 11.
- JAMA (2020). Chairman's comment on the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) November 16. Forrás: <https://www.automotiveworld.com/news-releases/jama-chairmans-comment-on-the-regional-comprehensive-economic-partnership-rcep/> Letöltés ideje: 2020. 12. 06.
- Ji, X., Rada, P., Mun, C. W. & Li, C. (2018). *Trade Policy Options for ASEAN countries and their Regional Dialogue Partners*. S. Rajaratnam School of International Studies, WP 309, 19 March. Forrás: https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2018/03/WP308_180424.pdf Letöltés ideje: 2020. 11. 30.
- Koike, Y. (2015). *Japan's TPP Transformation*. Project Syndicate, 30 October. Forrás: <http://www.project-syndicate.org/commentary/tpp-help-japanese-economic-reforms-by-yuriko-koike-2015-10> Letöltés ideje: 2020. 11. 22.
- Korea Chair (2020). *South Korea and the RCEP*. 16 November. Forrás: <https://mailchi.mp/cebda5a3b33d/kf-vub-korea-chair-policy-brief-candlelight-moonlight-olympics-korea-in-transition-1335178?e=0f61ca5d68> Letöltés ideje: 2020. 12. 06.
- Lee, H. & Hakura, K. (2014). *TPP, RCEP, and Japan's Agricultural Policy Reforms*. OSIPP Discussion Paper: DP-2014-E-003. 31 March. Forrás: <http://www.osipp.osaka-u.ac.jp/archives/DP/2014/DP2014E003.pdf> Letöltés ideje: 2020. 01. 27.
- Mészáros, R. T. (2020). *A kínai dominancia megalapozójának harangozták be, mégis gyengére sikerült a világ legnagyobb gazdasági paktuma*. G7, november 23. Forrás: https://g7.hu/vilag/20201123/a-kinai-dominancia-megalapozojanak-harangoztak-be-megis-gyengere-sikerulta-vilag-legnagyobb-gazdasagi-paktuma/?fbclid=IwAR0sUvtMi8dJvTb4FDmzcmfyi2qvden6R_cVluSsxzUhEKHq17hY1XEKCM Letöltés ideje: 2020. 11. 29.
- Muraközy, L. (2016). Quo vadis Japán? Megtörheti-e a Great Stagnation korszakát az abenomics? *Külgazdaság*, 60(5–6), 27–60.
- Pannatier, S. & Hunter, R. (2019). *Deadlock at the WTO Appellate Body: No Consensual Way Out in Sight*. 10 December, Baker McKenzie. Forrás: <https://www.bakermckenzie.com/en/insight/publications/2019/12/deadlock-at-wto-appellate-body> Letöltés ideje: 2020. 11. 21.
- Petri, P. A. & Plummer, M. G. (2020). *Regional trade agreements will reorient East Asian economies away from the US*. Peterson Institute for International Economics. June 16. Forrás: <https://www.piie.com/research/piie-charts/regional-trade-agreements-will-reorient-east-asian-economies-away-us> Letöltés ideje: 2020. 12. 07.
- Summers, L. (1991). *Regionalism and the world trading system*. Economic Policy Symposium, Jackson Hole. Forrás: <https://www.kansascityfed.org/publicat/sympos/1991/S91summe.pdf> Letöltés ideje: 2020. 11. 30.
- Wilson, J. D. (2015). Mega-Regional Trade Deals in the Asia-Pacific: Choosing between TPP and RCEP? *Journal of Contemporary Asia*, 45(2) Forrás: <https://www.tandfonline.com/doi/10.1080/0472336.2014.956138> Letöltve: 2020. 01. 27.

- Wong, F. K.-H. (2020). *What the CPTPP and RCEP Mean for China and the Asia-Pacific Trade*. China Briefing, 10 December. Forrás: <https://www.china-briefing.com/news/cptpp-rcep-impact-china-asia-pacific-trade/> Letöltés ideje: 2020. 11. 30.
- WTO (2019). *World Trade Statistical Review 2019*. Forrás: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2019_e/wts2019chapter02_e.pdf Letöltés ideje: 2020. 11. 21.
- Ye, M. (2015). China and Competing Cooperation in Asia-Pacific: TPP, RCEP, and the New Silk Road. *Asian Security*, 11(3), 206–224. Forrás: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14799855.2015.1109509> Letöltve: 2020. 01. 27.
- Yonhap (2020). RCEP another impetus for export-reliant S. Korea. *The Korea Herald*. 15 November. Forrás: <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20201115000177> Letöltés ideje: 2020. 11. 06.

Az EU és a COVID-19: Intézkedésfigyelő adatbázis a Eurofound és a KOPINT-Tárki Konjunktúrakutató Intézet Zrt. együttműködésében

2020. március óta működik a Eurofound európai uniós koronavírus-intézkedés-figyelője, a COVID-19 EU Policy Watch. Az adatbázis fenntartói Európa-szerte gyűjtik a kormányok, a szociális partnerek és a vállalatok koronavírus-járvánnyal kapcsolatos reagálásait. A magyarországi példákat a Kopint-Tárki Konjunktúrakutató Intézet Zrt. intézetünk szolgáltatta. A folyamatosan frissülő adatbázis nyilvánosan elérhető és kereshető, különböző szűrőfeltételekkel. Az adatbázis jelenleg Magyarország 20 „intézkedését” tartalmazza. Ezek különböző kategóriákba csoportosítva jelennek meg. Nyers adatként (csv és json formátumban) is hozzáférhetők, elemezhetők, más országok intézkedéseivel is összevetve. Az összesen több mint ezer intézkedést, beavatkozást és vállalati reakciót tartalmazó adatbázis a koronavírus-járvány gazdasági és társadalmi hatásaira koncentrált, különböző jól behatárolható célcsoportokra elkülönítve, mint például részmunkaidős munkavállalók, fiatal (15–24 éves) munkanélküliek vagy kisvállalkozók. A további szűrőfeltételek között megtalálható a földrajzi régió, a gazdasági szektor, a foglalkozás és az intézkedés pénzügyi forrása. Az adatbázisra támaszkodva több jelentés és tanulmány is készült a Eurofoundnál, ezek egyike az ‘COVID-19: Policy responses across Europe’ (A COVID-19: szakpolitikai válaszok Európában).

A teljes adatbázis az alábbi linken érhető el:

‘COVID 19 EU PolicyWatch’:

<https://www.eurofound.europa.eu/data/covid-19-eu-policywatch>

ÚJ KÖNYVEK

Az Európai Unió elmélyítésének kulcskérdései*

Ismertetés és reflexiók

Halmai Péter: Mélyintegráció. A Gazdasági és Monetáris Unió ökonómiája

(Akadémiai Kiadó, 2020, Budapest, 538 oldal)

című könyvére

KŐRÖSI ISTVÁN

Halmai Péter könyvében az európai integráció elméleti, gazdaságstratégiai és gazdaságpolitikai szempontjait összekapcsolva tárgyalja. A gazdasági és monetáris unió gazdaságtanának új, átfogó elemzését nyújtja. Rámutat, hogy az európai integráció a regionális gazdasági együttműködés mély és széles formája. Feltárja és bizonyítja, hogy a mélység az európai integrációban döntő jelentőségű. Újdonság az elmélyítés fő jellemzőinek elemzése, a mélyintegrációt megalapozó gazdasági mechanizmusok, meghatározó tényezők és az intézményrendszer komplex bemutatása.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: F15, F36.

Kulcsszavak: integrációelmélet, Európai Unió, Gazdasági és Monetáris Unió, EU elmélyítése, konvergencia, reziliencia

* A kézirat első változata 2021. február 17-én érkezett szerkesztőségünkbe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2021.65.3-4.90>

Kőrösi István, ny. tudományos főmunkatárs, KRTK Világ gazdasági Intézet, ny. egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, JÁK, Heller Farkas Közgazdaságtudományi Intézet. E-mail: drikorosi@gmail.com

Abstract

Key issues for deepening the European Union

Description and reflections on the book

**Péter Halmai: Deep integration. Economics of Economic and Monetary Union
(Akadémiai Kiadó, 2020, Budapest, 538 pages, in Hungarian)**

ISTVÁN KÖRÖSI

In his book, Péter Halmai discusses the theoretical, economic strategic and economic policy aspects of European integration. It provides a new, comprehensive analysis of the economics of the economic and monetary union. He points out that European integration is a deep and broad form of regional economic cooperation. It explores and demonstrates that depth is crucial to the European integration. A novelty is the analysis of the main features of deepening, the complex presentation of the economic mechanisms, determining factors and the institutional system facilitating deep integration

Journal of Economic Literature (JEL) codes: F15, F36.

Keywords: integration theory, European Union, Economic and Monetary Union, deepening of the EU, convergence, resilience

---

Halmai Péter professzor munkásságában központi helyet foglal el az európai integráció közgazdaság-tudományi kutatása. Jelentős hatást kiváltó művei közül kiemelést igényel például a „Krisis és növekedés az Európai Unióban” c. könyve (Halmai, 2014), valamint az európai integráció és a szuverenitás összefonódásáról, a „teljes” gazdasági és monetáris unióról, az európai növekedési modell kifulladásáról és a konvergencia kríziséről írt magyar és nemzetközi publikációi is (Halmai, 2013, 2014, 2017 és Halmai & Vásáry, 2012).

Új, friss műve a „Mélyintegráció. A Gazdasági és Monetáris Unió ökonómiája”, amelyben a GMU rendszerének anatómiáját adja, többéves mély kutatási eredményeit prezentálva. Az európai integráció elméleti, gazdaságstratégiai, gazdaságpolitikai szempontjait tárgyalja igen átfogó, alapos és nemzetközi dimenzióban is rendkívüli, új eredményeket tartalmazó könyvében. A kifejtés 502 oldal, amelyhez 36 oldalnyi, több száz feldolgozott szakirodalmat tartalmazó irodalomjegyzék társul. A tartalomjegyzék logikus, világos felépítése és jó tagolása felkelti az érdeklődést és a figyelmet a könyv iránt. A 12 fejezetből álló mű igen jól olvasható témakörönként, sőt a résztémák szerint is, amelyeket világos kifejtésben tár elénk a szerző. (Egy-egy fejezet 21–50 oldal, az alpontok rendszerint 2–5 oldalt tesznek ki.) A jó tagolás megkönnyíti a mű elolvasását.

Halmi Péter könyvében a gazdasági és monetáris unió gazdaságtanát rendkívül átfogóan és mélyen dolgozta ki, teljesen saját, új szempontokat követő megközelítésben, de egyúttal a releváns nemzetközi szakirodalom integrációelméleti és gazdaságstratégiai elemzéseinek gyakorlatilag teljes feldolgozását és értékelő bemutatását nyújtja.

A kereskedelemelmélet a hagyományos regionális konstrukciók meghaladásaként mély kereskedelmi integrációnak tekinti az újgenerációs regionális megállapodásokat, amelyek fontos szabályozási és további mély elemeket is tartalmaznak. Ennek átfogó elemzése után Halmi Péter a regionális integráció elmélyülésével létrejövő mélyintegráció rendszerként való elemzését adja, ez jelenti a mű nemzetközi síkon is alapvetően új jellegét. Haladjunk tovább a könyv által feltárt úton! Az út a magasba visz, de megéri bejárni.

Az 1. fejezet a gazdasági integráció elméleti alapjait mutatja be. A témakör rendszerezésén túlmenően áttekinti a gazdasági integráció statikus és dinamikus pozitív hatásait. A gazdasági integráció kereskedelmi, jövedelmi, fizetésimérleg-hatásokkal és a gazdasági növekedésre gyakorolt hatásokkal jár. A kereskedelemteremtő, méretgazdaságosságot javító, növekedést indukáló, jólétnövelő hatások az integráció elmélyítésével általában nőnek, ami „ex ante” előrejelzésekben és „ex post” modellekben kimutatható. Az európai integráció a gazdasági növekedést a fizikai, a humán és a tudástőke akkumulációja révén befolyásolja, emellett növeli a gazdaság hatékonyságát, pozitív allokációs hatást eredményez és tőkeképződést indukál. Már Ballasa Béla rámutatott 1961-ben a beruházások által vezérelt növekedésre, amelyet a későbbi elméletek igazoltak és elmélyítettek.

A neoklasszikus megközelítést meghaladva az endogén növekedési modellek újabb dimenziókat tártak fel az integráció hosszú távú növekedési hatásait elemezve. A nagyobb K+F-tevékenység révén gyorsul a technológiai innováció, annak bevezetése pedig növeli a termelékenységet. Új gondolatokra, új felfedezésekre és azok nemzetközi áramlására van szükség. A termelékenységet meghatározó fontos tényezők a nyitottság és a kereskedelem. A kereskedelem azonban nem önmagában, hanem indukált hatásai révén növeli a termelékenységet (technológiaexport, K+F szellemi eredményeinek exportja, szabadalmak és termelési eljárások kivitele, az FDI hatásai). A kötet meggyőző módon rendszerezi az integráció, illetve a termelékenység, a jövedelmek és a jólét magasabb növekedésének összefüggéseit. E témakőről lásd Elekes & Halmi, 2013, 2019; Halmi, 2011, 2014, 2015, 2018a.

Az európai integráció elmélyülését és az ágazaton belüli kereskedelem növekvő szerepét a mű átfogóan elemzi. Az integráció a korábban feltételezettekkel ellentétben

nem az ágazatok közötti, hanem az ágazaton belüli kereskedelem fellendülését eredményezte. Az új kereskedelmi elméletek (Helpman, Krugman) és leágazásaik a globális értékláncokba való bekapcsolódás előnyeire, az állandó helyett a növekvő skáláhozadéokra helyezik a hangsúlyt, a komparatív előnyök elméletének változása nyomán pedig a közbülső (intermedier) termékek kereskedelmének fellendülését mutatják ki. Az ágazaton belüli kereskedelemben az alkalmazkodás költségei kisebbek, a vertikális és horizontális termékdifferenciálás eltérő alkalmazkodási költségekkel jár. Az előbbiek általában jóval nagyobb ráfordítást igényelnek, viszont a minőség előtérbe kerülése jelentős előnyt eredményez.

A 2. fejezetben a szerző a mélyintegráció koncepcióját, kereteit, elemzésének módszertanát fejti ki. Az új típusú kereskedelmi megállapodások az EU mélyülő és bővülő nemzetközi kapcsolatrendszerében fontos szerepet töltenek be. Ezek fő tartalmi elemeiről és hatásmechanizmusairól a kötet részletes képet rajzol fel.

Az EU-tagság előnyeit a brit példa elemzésével szemléletesen és tárgyyszerűen bizonyítja. Az EU-integrációban való részvétel a brit GDP-t jelentősen növelte, a globális értékláncokba való bekapcsolódást javította, a brit pénzügyi szektor növekedéséhez és európai expanziójához jelentősen hozzájárult, az FDI-beáramlást megnövelte, a brit telephelyelőnyök kiaknázását javította, a versenyre és az innovációra is nagymérvű pozitív hatást gyakorolt. A brexit¹ ellenben mindezen területeken súlyos veszteségeket okozhat és okoz a jövőben is. Egyértelműen az Egyesült Királyság veszít többet, de károkat szenvednek az EU27-ek is. A 11. fejezet e terhek (a kötet kategóriarendszerében: dezintegrációs *damnum*) részletes, konkrét, adatokkal alátámasztott elemzését tartalmazza.

A kötet újszerű értelmezési keretrendszerének kiindulópontja a kereskedelmi integráció. A kereskedelemelmélet a hagyományos (a konvencionális határintézkedésekre irányuló) regionális konstrukciók meghaladásaként „mély” (kereskedelmi) integrációnak tekinti a szabályozási konvergenciát (s esetleg további „mély” elemeket) is tartalmazó újgenerációs regionális megállapodásokat.

A mélység az európai integráció tekintetében is döntő jelentőségű dimenzió. Egyrészt kifejezi a leginkább előrehaladott regionális integráció elért szintjét (állapotát). Másrészt jelzi a folyamat irányát: a mélyülő, egyre szorosabb integrációt mint fejlődési irányzatot. A mély (regionális) integráció (a kötetben: mélyintegráció) rendszerként, konceptuális keretként történő értelmezése lényeges hozzájárulást ígér az

¹ A szerző számos művében behatóan vizsgálta a brexit, illetve a dezintegráció problémakörét. Lásd Halmi (2018b, 2020b, 2020c, 2020e).

átfogó elméletalkotáshoz. Lényeges e rendszer két alapvető értelmezési dimenziója: a mélység és a homogenitás.

A kötet összefoglalja a mélyintegráció fejlett, komplex rendszere, modellje fő jellemzőit. A mélyintegráció egyaránt eredményez statikus és dinamikus növekedési hatásokat. Az akkumulációs hatás a fizikai, a humán és a tudástőke felhalmozása. A mélyintegráció pozitív allokációs hatással is jár. A bizonytalanságok csökkenhetnek és kisebb lehet a beruházási kockázat. A technológiák és az innováció diffúziója a termelékenységet növeli. Az integráció mélyülése – megfelelő alkalmazkodási és fejlesztési politikák esetén – a reálkonvergencia előrehaladását eredményezi. Ez nem automatikus folyamat, hanem a ciklikus és strukturális konvergencia, valamint a reziliencia, azaz a sokkokkal szembeni ellenálló képesség és a pozitív reagálás erősítését igényli. A mélyintegráció növekvő gazdaságpolitikai koordinációs igényt támaszt, s a közös, illetve párhuzamos gazdasági reformok szinergikus hatást eredményezhetnek. A monetáris integrációban az egységes valuta közös monetáris politikát és jelentős mértékű gazdaságpolitikai koordinációt igényelne. A divergáló gazdaságpolitikák nagymértékben felelősek az euróövezet jelenlegi válságproblémáiért. A neofunkcionalisták újabb irányzata (a neo-neofunkcionalisták) szerint „az integráció előrelendülése politikai akarat és jellemzően a meghatározó aktorokat döntéskényszerbe szorító válsághelyzet eredményeképpen lehetséges” (151. o.).

A mélyintegráció fejlett, komplex rendszerében többszintű kormányzás működhet. Ez a szupranacionális, a nemzeti, a regionális és a helyi szereplők közötti interakciók szervezett rendszerét jelenti, amely többszintű hálózatok kiépítésével és működtetésével jár. A különböző dimenziók egymásba kapcsolódásának minőségétől nagyban függ az integráció sikeressége. A szuverenitás egyes elemeinek átruházása, illetve közös gyakorlása nyomán annak „új geometriája” alakulhat ki (153. o.).

A mélyintegráció létfontosságú érdekeken alapuló kölcsönös függőségek rendszere. Az érintett résztvevők vitális érdekeit szolgálja, illetve kell szolgálnia. Mindezek rendszerezett, jól megalapozott kifejtésével a kötet hozzájárulhat a gazdasági integráció elméletének újraértelmezéséhez és fejlődéséhez.

A 3. fejezet az optimális valutaövezet (OCA) elméletével foglalkozik. A GMU létrejötte és működése, az euróövezet léte és a közös pénz; az euró funkcionálása az európai integráció egyik kulcskérdése. A kötet az OCA valamennyi elméleti, monetáris politikai, koncepcionális, stratégiai és működési kérdését mélyen végigtárgyalja. Mundellt követve felteszi az alapkérdést: meddig racionális az adott ország számára a nemzeti valuta fenntartása? Milyen költségekkel, előnyökkel és áldozatokkal jár a közös valuta bevezetése és fenntartása? Alapvető fontosságúak a valuta

kibocsátásának, a pénztömeg bővítésének feltételrendszere, az infláció, a kamatok és az árfolyam összefüggései, különösen a nyitott, külkereskedelem-érzékeny gazdaságokban. A monetáris unióban az ún. „lehetetlen hármasság” elve szerint a teljes tőkemobilitás, a rögzített árfolyam és az autonóm monetáris politika három kritériuma közül egyszerre csak kettő teljesülhet. Az egységes valutaövezet előnyei jól ismertek. A fő probléma viszont az önálló nemzeti monetáris politika feladásából (átruházásából) fakadóan az önálló árfolyam-politika megszűnése. Az aszimmetrikus sokkok esetén a teher igen nagy lehet, mivel nincs saját monetáris politika, nincs saját valuta és önálló árfolyam sem, amellyel reagálni lehetne.

A kötet részletesen elemzi, vajon optimális valutaövezet-e az euróövezet. Bemutatja a munkaerő mobilitásának korlátait, a termelési és kereskedelmi struktúrák diverzifikációjának hatását és a nyitottság következményeit. A Kenen-kritérium szerint az aszimmetrikus sokkok kevésbé érintik a diverzifikáltabb kereskedelmi struktúrával rendelkező országokat. A nagymérvű nyitottság fontos hatása pedig az, hogy az ilyen országokban kisebb az önálló árfolyam hasznossága. Az EU-ban és az euróövezetben 2011 előtt nem létezett stabilizációs célú transzferrendszer. Az EFSF (European Financial Stabilisation Facility), majd utána az ESM (Európai Stabilizációs Mechanizmus) meghatározott kritériumok szerinti stabilizációs transfereket nyújt, de a fiskális transferek terén az euróövezet egyértelműen még nem optimális valutaövezet. Megvan azonban az esély, hogy a jövőben fokozatosan azzá váljon. Ezzel kapcsolatban a hazai és a nemzetközi szakirodalomban igen különböző, sőt ellentétes véleményekkel találkozunk.

A kereskedelem elmélyülése az integráció elmélyülésének irányába hat. A munkaerő-mobilitás Európában – az USA-val összehasonlítva – jelenleg igen korlátozott, és növelése objektív korlátokba, akadályokba ütközik. (Lakóhelyi és családi kapcsolatok, a munkahelyi kötődések, nyelvismeret és megfelelő szakképzettség hiánya miatt.) A fiskális transferek növelése nemcsak politikai kérdés, hanem mozgástér kérdése is. A nettó befizetők nem hajlandók a jelenlegi válsághelyzetben az EU központi költségvetésének érdemi növelésére, de a járványügyi újjáépítés finanszírozására viszont mégis sikerült külön, nagy volumenű alapot elfogadtatni.

A 4. fejezet a GMU rendszerének létrejöttével és a monetáris politika fő kérdéseivel foglalkozik, elméleti, stratégiai, intézményi és működési szempontok szerint. A GMU egyik pillére a monetáris unió, amely a közös monetáris politikát, a közös jegybankot és az egységes valutát jelenti. A másik pillér a gazdasági unió lenne, amely közös gazdaságpolitikát és annak részeként közös fiskális politikát igényelne, ez viszont nem valósult meg, noha jelentős előrelépések történtek a gazdaságpolitikai

koordináció elmélyítésében. E téren azonban hosszú és rögös úton kell előrehaladni. A monetáris politika integráltsága és a fiskális politika döntően tagállami jellege között jelentős feszültség áll fenn.

Halmi Péter bemutatja és mélyen elemzi a GMU 1.0-nak nevezett rendszert. E rendszer a bevezetése (1999) után a 2008–2009-es gazdasági és pénzügyi válságig viszonylag jól működött, de számos feszültség halmozódott fel benne. Sok GMU-tagállam esetében az euróövezetbe lépést megelőzően nominális konvergencia érvényesült, utána viszont divergencia lépett fel. A dél-európai országok, különösen Olaszország korábban igen magas inflációja az euró bevezetése után nagymértékben csökkent, de az inflációs különbségek az euróövezetben fennmaradtak, negatív hatásaikkal együtt. Az országok között a gazdasági növekedés ütemében lényeges különbségek voltak és vannak ma is. A mediterrán országok állandósult, nagymértékű költségvetési, kereskedelmi és fizetésimérleg-deficittel küzdenek, Görögország pedig a 2008–2009-es válságban az államcsőd szélére került.

A pénzügyi válság a reálgazdasági és a pénzügyi szféra együttes súlyos krízisét tükrözi, és nem is kezelhető a reálgazdaság állapotának és fejlődési folyamatainak rendbetétele nélkül. Az EKB eszközvásárlásai (döntően állampapírok és egyéb értékpapírok) a válságkezelés nélkülözhetetlen eszközei. Ugyanakkor több tekintetben vitatottak jogilag és hatásukat tekintve egyaránt. A monetáris politika rákényszerült és jelenleg is rákényszerül a nem konvencionális eszközök alkalmazására. A laza pénzpolitika, a pénztömeg gyors bővítése nagymértékben növeli a likviditást. A rendkívül alacsony, nulla közeli, sőt időnként negatív betéti kamatok súlyos problémát okoznak a megtakarítók számára. Az egyének mellett különösen a nyugdíjalapok, a biztosítók és a tőkegaranciát nyújtó megtakarításokkal rendelkezők aggódnak a negatív hozam veszélye, kára miatt. Halmi kiemeli, hogy „az euróövezet számára napjainkban döntő fontosságú kérdés: megvalósulhat-e a pénzügyi integráció elmélyülésével egyidejűleg a folyamatok következtében a térségben kialakult divergenciák és egyenlőtlenségek mérséklése.” (229. o.).

Az 5. fejezet fajsúlyos témaköre: „Gazdaságpolitikai koordináció. Fiskális politika és Stabilitási Paktum.” A GMU monetáris részével ellentétben a gazdasági unió máig nem valósult meg. Ennek megvalósítása mélyülő koordinációt és egyre inkább közössé váló gazdaságpolitikát igényel. A divergenciák csökkentése, a reálkonvergencia terén történő előrehaladás érdekében a nemzetállamok saját hatáskörükben a fiskális politika széles eszköztárát alkalmazhatják. Ez alapvető szerepet játszik a sokkok kezelésében és a gazdasági növekedés, a beruházások és a foglalkoztatás ösztönzésében. Ha anticiklikus fiskális politikát alkalmaznának, akkor az

fontos válságellenes, válság leküzdő tényező lehetne. Az ún. automatikus stabilizátorok révén a fiskális politika anticiklikus, stabilizáló irányba hat. Fellendülés idején sem érnek el általában megfelelő többletet, ez ritka, mint a fehér holló. Ha szufficit keletkezik, abból sem képeznek rendszerint válság idején elkölthető kiegyenlítő alapokat. „A gazdaság lassulása a költségvetési egyensúly romlásával jár. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai szerint a növekedési ütem 1 százalékpontnyi mérséklődése a költségvetési egyensúlynak a GDP 0,5 százalékát kitevő romlásához vezet. Ez viszont automatikus fiskális expanziót jelent” – mutat rá igen helyesen Halmi (203. o.). Igen fontosnak tartom a szerző elemzését a fiskális politikai externáliák hatásairól. Rámutat arra, hogy az országok fiskális politikai cselekvései segíthetnek más országoknak, de károkat is okozhatnak. A fiskális fegyelem nagy mértékű hiánya súlyos problémákhoz vezet az euróövezetben és az EU egészében is. A 2011-ben bevezetett európai szemeszter célja a tagországok költségvetési tervezésének szinkronizálása, mederbe terelése és az észszerű makroökonómiai koordináció előmozdítása.

Halmi Péter rámutat a Stabilitási és Növekedési Paktum ellentmondásaira és korlátaira. A fő korlát, hogy az lényegében közvetlenül a jelenlegi költségvetési deficitek és államadósságok kezelésére irányul, azokra is mérsékelt sikerrel. A válságok idején a GMU-ban és az EU-ban egyaránt rendre megnő a költségvetési hiány és az államadósság, mert a reálgazdaság válsága nyomán visszaesik a GDP, csökkennek a költségvetési bevételek, a kiadások viszont megnőnek. A fiskális politika elemei, az adópolitika, a járulékok, a fiskális ösztönzők, a pénzügyi támogatások a nemzetállamok fontos eszközét jelentik a nemzetközi versenyben telephelyelőnyek védelmében vagy növelésében. A nemzeti gazdasági pozíciók és preferenciák eltérései miatt az országok ragaszkodnak a fiskális politikai eszközök kézben tartásához, mivel ezek a nemzetek gazdaságpolitikai versenyében fontos ütőkártyát jelentenek.

A következő két fejezet a GMU rendszerével és a konvergenciamechanizmus működésével² foglalkozik. A GMU nominális konvergenciakritériumai jól ismertek. Ezek alkalmazásától azt remélték, hogy ezek egyben a stabilitásorientált gazdaságpolitika elveinek elfogadását is jelentik. Halmi Péter indokoltan hangsúlyozza, hogy lényegesek az implicit konvergenciakritériumok is, vagyis a reálgazdasági homogenitás irányába történő előrehaladás. Fontos megállapítása, hogy meg kellene valósítani a strukturális konvergenciát. Ezt már korábban is elemezte (Halmi, 2017). A stabilitás erősítését az országoknak döntően saját költségvetési eszközökből kell finanszírozniuk, mert ilyen célú fiskális transzferek az EU-költségvetésben nem

² Utóbbi problémakörrel lásd például Halmi (2019a, 2019b), Halmi & Vásáry (2012).

állnak rendelkezésre. Véleményem szerint ugyanakkor az EU meglévő támogatási alapjai – jó felhasználásuk esetén – hozzájárulhatnak a nemzeti, a regionális és a strukturális fejlesztéshez és ennek révén a kohézióhoz.

A szabályalapú magatartás, a nemzetállami fiskális fegyelem megvalósítása a fiskális szuverenitás mellett is jelentős eredményeket hozhatna. Jól mutat rá a szerző, hogy az általa vizsgált időszakban (1999 és 2015 között) „sem az előírt szabályok, sem a pénzücok fegyelmező ereje nem érvényesült” (256. o.). Hadd tegyük hozzá, hogy utána sem. A kötet szerint különösen aggasztó a strukturális divergencia növekedése a magországok és a periféria között. Az eladósodás növekedése súlyosan kielezi a makrogazdasági sebezhetőséget is. Halmai azt is elemzi és bizonyítja, hogy „a válság gyökerét nem egyszerűen az államháztartás eladósodása, hanem az euróvezeti tagállamok egymással szemben fennálló tartós jövedelemáramlási egyensúlytalansága képezi” (273. o.).

A GMU-ban a laza pénzpolitika nyomán tartós likviditásbőség keletkezett, ami megkönnyítette az adós országok hitelfelvételét, megnőtt a kölcsöntöke-beáramlás (fordított Balassa–Samuelson-hatás). A külföldről beáramló hitel nyomán a mediterrán országokban megnőtt a belföldi kereslet, a hazai bérek termelékenységjavulás nélkül is nőttek (egy ideig), ami a versenyképességet tovább rontotta.

Halmai elemzi a konvergenciamechanizmus hatásait, összefüggésrendszerét. Kimutatja, hogy a fenntartható konvergencia elérése és tartós biztosítása sokdimenziós folyamat. Különböző dimenziói léteznek: nominális, reál-, ciklikus, strukturális és társadalmi konvergencia. Ezek tartalmát és hatásait részletes körképben mutatja be a mű. A társadalmi konvergencia a felemelkedés lehetőségével függ össze, amely az újraelosztási rendszerek mozdíthatnak elő. Eredményük a jövedelmi egyenlőtlenségek és a szegénységi arány csökkenése. A reálkonvergencia szociális aspektusa az EU-szerződésben is szerepel (szociális kohézió).

A reál- és a szociális konvergencia között szoros kapcsolat áll fenn. Az utóbbi erodálódásával lefelé menő spirál alakulhat ki. (Növekvő egyenlőtlenség, csökkenő életszínvonal, romló oktatási részvétel, a munkaerő minőségének romlása, növekvő szegénységi arány, az erőforrás-allokáció kedvezőtlen alakulása, a termelékenységi probléma kiéleződése). Halmai rámutat, hogy a mélyintegráció rendszerének a fejlődéséhez, benne a homogenitás erősítéséhez alapvetően szükséges a fenntartható konvergencia.

A 8. fejezetben is integrációelméleti nívumot nyújt a kötet a gazdasági reziliencia, sokkelyelés, kilábalás összefüggésrendszerének feltárásával és újszerű értékelésével. A reziliencia általános értelemben rugalmas ellenálló képesség, amelynek ré-

vén valamely rendszer megőrizheti kohézióját és reagálóképesség, amely azt jelenti, hogy a személyek, szervezetek, az ökoszisztémák, gazdasági szereplők sikeresen válaszolnak a külső hatásokra, kihívásokra, sokkokra. A reziliencia kategóriája ismert és széleskörűen alkalmazzák különböző területeken. A kötet a sebezhetőség, a sokkelnyelő kapacitás és a helyreállítási képesség összefüggésrendszerének a GMU-ra történő alkalmazásával újszerű gondolatmenetet tartalmaz. A nemzetközi integrációs szakirodalom eredményeit elméletileg szintetizálja és új elemzésben alkalmazza a GMU gazdaságpolitikájára, különös tekintettel a tőkepiaci unióra. Frappánsan és helytállóan fogalmazza meg: „A reziliencia a kihívásokhoz történő pozitív alkalmazkodás, a megbirkózás képessége” (305. o.). A gazdasági reziliencia fő elemei: a gazdaság rugalmassága és a sokkokkal szembeni ellenálló képesség, valamint recesszió után a potenciális kibocsátás szintjére történő visszatérés képessége, ami aktív, eredményes reagálást kíván. A szerző kiemeli, hogy lényeges az adaptív dimenzió és a proaktív reagálás. „A reziliencia a mélyintegráció fundamentális jelentőségű jellemzője. A mélyintegráció rendszerének kölcsönhatásai, szinergiái hatásfokát a konvergencia és a reziliencia egymással is összefonódó hatásmechanizmusai határozzák meg” (309. o.). A verseny az erőforrások hatékonyabb allokációjának előmozdításával erősíti a gazdasági rezilienciát. A sokkelnyelő kapacitás az egységes belső piac elmélyülésével nőhet, a diverzifikáció, az allokációs hatékonyság, a termelési hatékonyság és az innováció ösztönzése nyomán létrejövő dinamikus hatékonyság növelésével. Az integráltabb bank- és tőkepiacok erősebb védelmet nyújtanak a sokkokkal szemben. A jól működő tőkepiaci unió megerősíti az egységes monetáris politika hatékonyságát. A kiszámítható, hatékony jogi és intézményi rendszerek szintén előmozdíthatják a pénzpiacok zavartalanabb működését. A jól működő szakpolitikáknak és az üzleti környezetnek is fontos szerepük van a sebezhetőség csökkentésében, a konvergencia előmozdításában.

A 9. fejezet „A GMU reformja: GMU 2.0? Reziliens euróvezet felé” címet viseli. A könyv sok értékes fejezete közül ezt tartom az egyik legfontosabbnak, mivel korunk egyik kulcskérdését, a GMU reformjának tartalmát és megvalósításának kilátásait elemzi a tényezők összefüggés- és hatásrendszerében.³ A mélyintegráció fejlődésével a GMU-ban új intézményrendszer jött létre, és az EU-ban is az eredeti szabályozást jóval meghaladó gazdasági kormányzás (economic governance) valósult meg. A 2008–2009. évi válság nyomán átfogó, rendszerszintű reformok igényét fogalmazták meg. A GMU-ban a hatos csomag, a kettes csomag és a fiskális paktum

³ E témaköröket behatóan vizsgálta – egyebek mellett – a következő műveiben: Halmai (2017, 2018c, 2020d).

elfogadásával megerősödött a gazdaságirányítási koordináció. Jelentősen kibővült a GMU eszköztára. Az európai szemeszter bevezetése és az euró plusz paktum további előrelépést jelentettek.

A GMU reformja, a GMU 2.0 tervezete a mélyintegráció továbbfejlesztését célozza. A további elmélyülést az integráció magországi valósíthatják meg először, bár köztük is egyelőre jelentős különbségek vannak a követendő konkrét stratégiát és lépéseket illetően.

A 10. fejezet a differenciált integrációt tárgyalja és a gazdasági integrációs modelleket elemzi. A kötet kiindulópontja: „A differenciált (eltérő mértékű) integráció folyamat, amelyben a tagállamok specifikus csoportja nincs alárendelve a többiekkel azonos uniós szabályoknak. A viszonyítás kontextusa a mindenkori magintegráció” (414. o.). A differenciált integrációban a tagállamok meghatározott csoportja nem teljes mértékben veszi át a közösségi vívmányokat, illetve vállal részt a közös cselekvésből, vagy kimarad meghatározott együttműködési formákból. Halmai lényeges meglátása, hogy „a differenciált integráció az EU mélyülése és bővülése körülményei között a konszolidációt szolgálhatja” (414. o.). Emellett szükség esetén a szelektivitás eszköze is lehet.

A mélyintegráció rendszere egyszerre tartalmazza a magintegrációt és az EU-tagállamok differenciált integrációját (perifériaintegráció). A legelterjedtebb koncepciók és tényleges variációk: a „*többsebességes Európa*”, a „*mag-Európa*”, a „*változó geometriák Európája*”. Az európai integráció ma *de facto* és *de jure* is többsebességű. A mag-Európa viszont a mélyintegráció legfejlettebb formáját képviselő országokat tömöríti elméletileg, nagyfokú homogenitással, közös cselekvési stratégiával rendelkezik és annak alapján működik. Véleményem szerint jelenleg súlyos probléma, hogy az alapítók között is mély fejlettségi árkok, koncepcionális és cselekvési különbségek találhatók, a vezető országok közötti integrációpolitikai divergenciák szintén számottevőek.

A magintegráció az integrációelméletben rendkívül fontos, hiszen a differenciált integrációt ehhez viszonyítva lehet és kell mérni. A megerősített együttműködés az abban részt vevők csoportjában erősíti a kohéziót és a konvergenciát. Halmai rámutat arra is, hogy a differenciált integráció az integráció pragmatikus struktúrája alkalmazását elősegítő módszer. A vertikális differenciálódás a centralizációs szintektől függ, a horizontális pedig területi kiterjedés szerinti. Az 1990-es évektől az EU differenciált integrációs rendszerre fejlődött, amelyben a vertikális és horizontális differenciálódás párhuzamosan jelenik meg. A differenciált integráció magyarázatát a szerző átfogóan mutatja be a kölcsönös függések és az átpolitizáltság hatásai

alapján. A különböző integrációelméletek (kormányköziség, neofunkcionalizmus, posztfunkcionalizmus) a válság eredetét, mechanizmusát és a kilábalást eltérően magyarázzák. A neofunkcionalizmus a pályafüggőségre, a posztfunkcionalizmus pedig az átpolitizáltságra helyezi a hangsúlyt. A kötet tanulságosan elemzi az exogén sokkok és az endogén rendszerhibák következményeit.

Az integrációval ellentétes folyamat, azaz dezintegráció is létezhet, és sajnos, amint azt a brexit megmutatta, a valóságban is végbement. Ennek kárait a mű nagyon alaposan és az ok-okozati viszonyok szerint elemzi. A differenciált dezintegráció három típusáról is képet kapunk: 1. valamely ország kevésbé mély, azaz lazább integrációra törekszik (belső differenciálás), 2. adott ország ki akar lépni az EU-ból (belső differenciálás helyett külsőt valósít meg), 3. EU-n kívüli állam, amely selektív módon kapcsolódik az EU-hoz, lazább, sekélyebb kapcsolatot kíván. A külső országok azonban nem akadályozhatják meg az EU-integráció előrehaladását.

Az „Új integrációs paradigma felé” című zárófejezetben Halmai Péter összefoglalja a kötetben szereplő elemzések átfogó összefüggéseit, eredményeit, következtetéseit. Érdemes az elemzése által igazolt eredményekből idézni: „Az integráció lépcsőfokai a teljes integrációhoz közeledve egyre inkább nemzetek feletti döntéseket és tagállami szuverenitásátraszert feltételeznek. A gazdasági integráció megcélzott szintje a gazdaság oldaláról determinált, ám döntően politikai megfontolások alapján alakul ki. Az európai integráció egyre bővülő szabályai, intézményei (vívmányai) az egyre szorosabb integráció logikáját tükrözik. Az adott időpontban legmélyebb integrációt képviselő vívmányok teljessége a magintegráció. Az attól történő esetleges eltérések nem az integrációs vívmányok, a magintegráció, hanem a differenciált (periféria-) integráció körébe tartoznak. Ha a legmélyebb integrációt kifejező vívmányok még nem részei az EU-jognak, akkor is részét képezik a közgazdaságtani, illetve szélesebb integrációelméleti értelemben vett magintegrációnak” (495. o.). Az integráció magasabb lépcsőfokain a mélyintegráció egyre több jellemzője, vívmánya jelenik meg. (Közös politikák, közös valuta, gazdaságpolitikai koordináció, bankunió és tőkepiaci unió.)

Halmai Péter a mélyintegrációt a gazdasági integráció vívmányainak teljes, egyre mélyülő rendszereként határozza meg. E kategóriát az integrációelméletben rendkívüli mélységgel, sokdimenziójú összefüggésben elemzi. Ezzel hozzájárulhat az integrációelmélet hazai és nemzetközi fejlődéséhez. A közgazdaság-tudományi, integrációelméleti, fejlődéstörténeti, gazdaságpolitikai elvi és stratégiai kérdések összekapcsolt tárgyalása a mű kiemelkedő értékét jelenti. Következtetéseivel közül kiemelendőnek tartom azt is, hogy bizonyítja: „A mélyintegráció gazdasági alapokon

nyugszik. Ám politikai akarat nélkül nem lehet reális cél” (496. o.). A mélyintegrációt nemcsak jövőbeli célállapotnak, hanem a fejlett integráció működő, fejlődő rendszerének, azaz folyamatnak is tekinti. Elemzését mély, konceptuális keretbe foglalja. Műve végén a mélyintegráció paradigmáját és fő hatásmechanizmusát kvalitatív modellbe foglalva összegzi.

Végkövetkeztetése: „Az új paradigma kulcsa az egyre mélyebb magintegráció. A mélyintegráció rendszerében a magintegráció a meghatározó tényező, a rendszer dinamikájának hordozója. A mélyintegrációban a magintegráció számít” (502. o.).

Halmi Péter professzor könyve a mélyintegráció paradigmáját nemzetközi dimenzióban, rendkívüli mélységben elemzi. Elméleti megállapításait a történelmi fejlődés mérlegén is igazolja. Az integrációs paradigma egyes hatásairól kvantitatíve igazolható ökonometriai modellösszefüggéseket tár fel, az ok-okozati kapcsolatokat új kvalitatív modellekben és táblázatokban mutatja be. Saját, alapvetően új eredményeit összeveti és beilleszti a nemzetközi integrációelméleti szakirodalomba.

A mű az európai integráció elméleti és stratégiai szakirodalmában kiemelkedő alkotás. Impulzust nyújthat elméleti kutatásokhoz és a doktori képzéshez is. Szakirodalmi értéke mellett kiemelendőnek tartom szép irodalmi stílusát. Értékes olvasnivaló és továbbgondolkodásra készítő alkotás. Remélhetőleg a könyv mielőbb angolul is megjelenik, hogy nemzetközi síkon is meg- és elismerhessék.

Hivatkozások

- Elekes, A. & Halmai, P. (2013). Growth Model of the New Member States: Challenges and Prospects. *Intereconomics: Review of European Economic Policy*, 48(2), 124–130.
- Elekes, A. & Halmai, P. (2019). How to overcome the crisis of the European growth potential? The role of the government. *European Journal of Comparative Economics*, 16(2), 313–334.
- Halmai, P. (2011): Válság és potenciális növekedés az Európai Unióban, *Közgazdasági Szemle*, 58(12), 1059–1081.
- Halmai, P. (2013). Európai integráció és szuverenitás. A gazdasági kormányzás új dimenziói. *Magyar Tudomány*, 174(4), 411–421. <http://www.matud.iif.hu/2013/04/06.htm>
- Halmai, P. (2014). *Krisis és növekedés az Európai Unióban. Európai modell, strukturális reformok.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Halmai, P. (2015). Az európai növekedési potenciál erőzítője és válsága, *Közgazdasági Szemle*, 62(4), 379–414.
- Halmai, P. (2017). Új geometria: „teljes” gazdasági és monetáris unió? A gazdasági kormányzás új dimenziói az Európai Unióban. *Magyar Tudomány*, 178(1), 6–17. <http://www.matud.iif.hu/2017/01/02.htm>
- Halmai, P. (2018a). Az európai növekedési modell kifulladására. *Közgazdasági Szemle*, 65(2), 122–160. <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2018.2.122>

- Halmai, P. (2018b). A Brexit lehetséges gazdasági hatásai. *Gazdaságtani alapok, módszertani lehetőségek. Európai Tükör*, 21(2), 7–32. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/eumirror/article/view/1177/497>
- Halmai, P. (2018c). Európai reformok: Többsebességű Európa? Differenciált gazdasági integráció versus átfogó reform. *Európai Tükör*, 21(3), 21–44. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/eumirror/article/view/1137/461>
- Halmai, P. (2019a). Konvergencia és felzárkózás az euróövezetben. *Közgazdasági Szemle*, 66(6), 687–712. <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2019.6.687>
- Halmai, P. (2019b). Felzárkózás és konvergencia az európai integráció rendszerében. In: *Közel Európa távol*. Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 189–230.
- Halmai, P. (2020a). *Európai gazdasági integráció*. Dialóg Campus, Budapest.
- Halmai, P. (2020b). *A brexit gazdaságtana*. In: Halmai, P. (szerk.). *A BREXIT forgatókönyvei és hatásai*. Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest. 85–212.
- Halmai, P. (2020c). A dezintegráció gazdaságtana. A brexit esete. *Közgazdasági Szemle*, 67(9), 837–877. <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2020.9.837>
- Halmai, P. (2020d). GMU 2.0: felelősség versus szolidaritás? *Külgazdaság*, 64(9–10), 3–34.
- Halmai, P. (2020e). A populizmus ára: a Brexit adó. *Magyar Tudomány*, 181(12), 1621–1635. https://mersz.hu/hivatkozas/matud202012_f52091#matud202012_f520
- Halmai, P. & Vásáry V. (2011). Crisis and economic growth in the EU: Medium and long-term trends. *Acta Oeconomica*, 61(4), 465–485. <https://doi.org/10.1556/aoecon.61.2011.4.4>
- Halmai P. & Vásáry V. (2012): Convergence crisis: economic crisis and convergence in the European Union, *International Economics and Economic Policy*, 9(3), 297–322.

Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány

FELHÍVÁS 1%

A KOPINT Konjunktúra Kutatási Alapítvány az alábbi kéréssel fordul a honlap látogatóihoz illetve olvasóihoz: Éves személyi jövedelemadójuknak 1%-át fordítsák a közgazdasági kutatás, illetve a Külgazdaság folyóirat támogatására. Adóbevallásuknál kedvezményezettként jelölik meg a:

KOPINT Konjunktúra Kutatási Alapítványt
Adószámunk: 19659963-2-42

A felajánlásokat a közhasznú szervezetként működő Alapítvány alapcéljainak ellátására kívánja fordítani, s a törvényben előírt kötelezettségénél fogva az adományokkal a nyilvánosság előtt el fog számolni.

Minden további kérdésére szívesen válaszolunk:

Nagy Katalin

ügyvezető igazgató

E-mail: katalin.nagy@found.datanet.hu,
katalin.nagy@kopint-tarki.hu

Jogi melléklet

Külgazdaság, LXV. évf., 2021. március–április (104–122. o.)

Plurilaterális nemzetközi szerződések a Kereskedelmi Világszervezet rendszerében*

TAKÓ DALMA

A dohai forduló során a Kereskedelmi Világszervezet multilaterális szerződési rendszere működésképtelennek bizonyult. A kialakult válsághelyzet és az ebből adódó feszültségek miatt új megoldások keresése vált szükségessé. A lehetséges megoldások között a nemzetközi kereskedelmi jogban egyre hangsúlyosabban vetődik fel a plurilaterális szerződések témaköre, e megállapodásokkal kapcsolatban ugyanakkor korántsem létezik egységes álláspont. A kérdéskör egyre növekvő aktualitása okán a tanulmány a Kereskedelmi Világszervezet szerződési rendszerén belül a plurilaterális megállapodások meghatározásával, státuszával, szerepével és jelentőségével foglalkozik. A témakört azonban nem kizárólag a világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény fényében tárgyalja, hanem kitér a plurilaterális megállapodásokkal összefüggésben felmerülő nemzetközi közjogi, valamint nemzetközi kereskedelmi jogi szakirodalmi álláspontok ismertetésére is. Mindezzel a tanulmány célja a szóban forgó szerződésekkel kapcsolatos homályos, tisztázandó kérdések felvetése, valamint azok lehetséges megválaszolása.

Journal of Economic Literature (JEL) kód: K33

Kulcsszavak: Kereskedelmi Világszervezet, Marrakesh-i Egyezmény, nemzetközi szerződés, plurilaterális megállapodás, szerződéses kötelezettségek egységes rendszere, konszenzus.

* Készült az Igazságügyi Minisztérium által finanszírozott, a „Jogászképzés színvonalának emelését célzó programok” keretében.

A kézirat első változata 2021. március 8-án érkezett szerkesztőségünkbe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2021.65.3-4.104>

Takó Dalma, PhD-hallgató, Széchenyi István Egyetem, Győr, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi és Európai Jogi Tanszék. E-mail: tako.dalma@ga.sze.hu.

Abstract

Plurilateral international treaties in the system of the World Trade Organization

DALMA TAKÓ

The Doha Round made it clear that the multilateral treaty system of the World Trade Organization is not operable. The consequences caused by this fact – a long-continued crisis and serious tensions – need to be solved. Among the possible solutions, plurilateral treaties get more and more attention in international trade law. However, there are several different opinions on these agreements. Due to the increasing actuality of this issue, this paper deals with the definition, status, role and significance of plurilateral treaties within the treaty system of the WTO. These aspects are examined not only on the basis of the Marrakesh Agreement, but also from the perspective of sources available in public international law and international trade law. The purpose of the paper is to expose the current problems in connection with plurilateral treaties and also, to possibly answer emerging issues.

Journal of Economic Literature (JEL) code: K33

Keywords: World Trade Organization, Marrakesh Agreement, international treaty, plurilateral treaty, single undertaking approach, consensus.

Bevezetés

A nemzetközi szerződések általános fogalma szerint e megállapodásokat a nemzetközi közösség szerződéskötési képességgel rendelkező alanyai – főként államok és nemzetközi szervezetek – kötik abból a célból, hogy egymás közötti viszonyaikat szabályozzák (Foulke, 1918:423), egymással szemben jogokat és kötelezettségeket hozzanak létre, módosítsanak vagy szüntessenek meg (Szalai, 2018:9). Annak fényében, hogy a szerződés hány fél között jön létre, a szakirodalom leggyakrabban a kétoldalú, azaz bilaterális és a többoldalú – három vagy több fél részvételével létrejövő –, azaz multilaterális szerződések között tesz különbséget.¹

Létezik azonban egy harmadik kategória is, a plurilaterális szerződések köre. E megállapodások a bi- és multilaterális szerződésekhez képest igen speciálisak, emiatt kiemelt figyelmet érdemelnek. A plurilaterális egyezmények körének meghatározása, valamint más nemzetközi szerződésektől való elhatárolásuk korántsem egyszerű feladat, ugyanis a szakirodalomban igen sokféle, egymással sok esetben el-

¹ Treaty Handbook prepared by the Treaty Section of the Office of Legal Affairs. United Nations Publication, 2012. 33.

lentétes vélemény és szóhasználat olvasható. E nehézségek nagyban megnehezítik a témakörben való eligazodást, ezért a plurilaterális megállapodások vizsgálata, a velük kapcsolatos problémás kérdések tisztázása különösen indokolt. Az egyezmények elemzését mindezekon felül az is indokolja, hogy a plurilaterális szerződések egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert a nemzetközi jogban, s különösen a nemzetközi kereskedelmi jog területén.

Jelen tanulmány célja annak feltárása, hogy a plurilaterális szerződések miként vannak jelen és milyen szerepet töltenek be a Kereskedelmi Világszervezet (a továbbiakban: WTO) szerződési rendszerében. E kérdések elemzéséhez a tanulmány először a plurilaterális szerződések nemzetközi közjogban és nemzetközi kereskedelmi jogban fellelhető meghatározásait, valamint a megállapodások sajátosságait tekinti át. Ezt követően a WTO szerződési rendszerének bemutatására és ezen belül a plurilaterális szerződések státuszával kapcsolatos kérdések elemzésére kerül sor. Végezetül a megállapodások jelentősége, valamint jelenlegi és jövőbeli lehetséges szerepe kerül bemutatásra.

Plurilaterális szerződések a nemzetközi közjogban²

A nemzetközi jogi szakirodalomban a plurilaterális szerződéseknek nincs egységes definíciójuk, a megállapodások fogalmát több szerző többféleképpen határozza meg. James F. Hogg szerint például a plurilaterális kifejezés olyan szerződést takar, amely meghatározott számú szerződő fél számára áll nyitva, és amelynek rendelkezései olyan ügyekkel foglalkoznak, amelyekben csak ezek a felek érdekeltek (Hogg, 1965:10). Anthony Aust szintén rögzíti, hogy a plurilaterális szerződések – a multilaterális megállapodások speciális fajtájaként – limitált számú, azonos érdekeltégű fél között jönnek létre (Aust, 2000:112). Oliver Dörr, valamint Kirsten Schmalenbach megfogalmazása alapján a plurilaterális megállapodás olyan szerződés, amelynek témája vagy területi hatálya speciális (Schmalenbach, 2012:31), míg Egedy Gergely fogalma szerint az ilyen megállapodás meghatározott, mindössze néhány szerződő fél között jön létre (Egedy, 2007:9–10). Molnár Tamás plurilaterális kifejezésen olyan szerződéseket ért, amelyek kettőnél több, de mindenképpen kevés állam között jönnek létre, azaz mindig kevesebb szerződő felet tömörítenek, mint a multilaterális megállapodások (Molnár, 2019:11). Sükösd Péter pedig a multilaterális

² A továbbiakban a nemzetközi közjogra utalva a nemzetközi jog kifejezést használom.

kifejezést a világméretű vagy interregionális szavak, a plurilaterális kifejezést pedig a többoldalú szó szinonimájaként használja.³

A fenti definíciókat áttekintve látható, hogy a plurilaterális szerződések alanyi köre meglehetősen szűk, s a szerződő felek körét a közös érdekelttség, a megállapodás speciális témája vagy területi hatálya jelöli ki (Ghoury, 2012:272). Mindezek alapján a nemzetközi jogban a plurilaterális szerződések véleményem szerint olyan megállapodásokként határozhatók meg, amelyek speciális témájuk vagy területi hatályuk okán három vagy több, azonos érdekeltségű, meghatározott szerződő fél között jönnek létre.

A fentiek alapján a nemzetközi jogban a plurilaterális szerződések körének meghatározását három szempont vizsgálata segítheti: egyrészt a korlátozott résztvevői kör, másrészt a szűkebb területi hatály, harmadrészt pedig a speciális téma vagy tárgyi hatály. A résztvevők számának tekintetében a szűkebb körű plurilaterális szerződéseket célszerű szembeállítani a nemzetközi jog sokoldalú multilaterális megállapodásaival, amelyek elviekben a nemzetközi közösség minden szerződéskötési képességgel rendelkező alanya számára nyitva állnak.

A területi hatály, a megállapodás földrajzi kiterjedtsége kapcsán az univerzális, valamint a kisebb térségre vonatkozó regionális vagy szubregionális megállapodások között szokás különbséget tenni. A plurilaterális szerződések egyértelműen az utóbbi kategóriához állnak közel, ugyanakkor véleményem szerint azzal nem feltétlenül azonosíthatóak, mivel a szerződő felek nem tartoznak szükségszerűen egy földrajzi régióhoz (Saner, 2012:1–5). Ezen a véleményen van Csáki György is, aki a plurilaterális szerződésekre a metaregionális kifejezést használja, utalva arra, hogy e megállapodások gyakran több régió szereplőit fogják össze (Csáki, 2015:31–32).

A harmadik szempont, vagyis a speciális téma, tárgyi hatály tekintetében szintén felállítható egy ellentétpár. A plurilaterális szerződések ugyanis gyakran olyan témákkal foglalkoznak, amelyek nem érintik a nemzetközi közösség egészét, pusztán annak egy szűkebb körét. Ezzel szemben állnak az úgynevezett generális multilaterális szerződések, amelyek vagy a nemzetközi jog általános normáira vonatkoznak (Lissitzyn, 1962:1179), vagy olyan témákkal foglalkoznak, amelyek a nemzetközi közösség egészének érdekét érintik (Ruggie, 1992:571–574). A plurilaterális megállapodásokat ezáltal – speciális témájuk, valamint a felek szűkkörű érdekeltségének okán – el kell különítenünk e hagyományos, azaz – érdekeltségre való tekintet nélkül

³ Ez utóbbi állásponttal kapcsolatban fontosnak tartom megjegyezni, hogy bár e szavak használata nem tekinthető helytelennek, véleményem szerint mégis némileg félrevezető. Vö.: Sükösd, 2005:166.

– sok szerződő fél számára nyitva álló általános multilaterális szerződésektől (Hogg, 1965:9–10).

Mindebből következően elmondható, hogy a nemzetközi jog szempontjából a plurilaterális szerződések szükségszerű fogalmi eleme a szűk alanyi kör, s ennek okaként – vagylagos feltételként – a korlátozott területi hatály vagy a speciális tárgyi hatály merülhet fel.

A nemzetközi jogi szakirodalom plurilaterális megállapodásként említi például az Antarktisz-egyezményt. Ez a megállapodás speciális területre való vonatkozása miatt sorolható a plurilaterális szerződések kategóriájába (Aust, 2000:125). A terület specialitása okán a megállapodás megkötésében mindössze néhány szerződő fél érdekelt, amely ezáltal garantálja a plurilaterális szerződések szükségszerű feltételét, a szűk alanyi kört.

Plurilaterális szerződések a nemzetközi kereskedelmi jogban

A nemzetközi joghoz képest a nemzetközi kereskedelmi jog plurilaterális szerződésekre vonatkozó felfogása némileg eltérő, bár sok szempontból hasonlóságot mutat az előző fejezetben meghatározottakkal.

A tárgyi hatályt tekintve Michitaka Nakatomi rögzíti, hogy a plurilaterális szerződések a nemzetközi kereskedelmi jogban szektorális vagy kérdéscentrikus, eseti problémák szabályozására alkalmasak (Nakatomi, 2015:2). A szerződő felek számát tekintve általánosságban megállapítható, hogy a plurilaterális szerződések a nemzetközi kereskedelmi jogban is szűkebb körű együttműködésre adnak lehetőséget (Martonyi, 2016:57). Mindez azonban speciálisan értelmezendő a nemzetközi szervezetek és egyéb zárt rezsimok esetében. Ezekkel kapcsolatban Raymond Saner rögzíti, hogy a kereskedelmi joghoz kapcsolódó ilyen rendszerek esetében a multilaterális kifejezés csak a minden tagot tömörítő megállapodásokra alkalmazandó. A szerző szerint ehhez képest korlátozott számú fél között valósul meg a plurilaterális együttműködés, amelyben a közös érdekű felek teremtenek kapcsolatot egymással (Saner, 2008:217). A szerző úgy véli, hogy a plurilaterális megállapodás a multilateralizmus egy alfajtájaként aposztrofálható, amelyben a felek célja egy kezdeti szűkebb körű együttműködés nyitottá tétele révén egy későbbi multilaterális kapcsolatrendszer kialakítása (Saner, 2012:1–5). Az ehhez kapcsolódó szakirodalmi álláspontok közül érdemes megemlíteni továbbá Geraldo Vidigal és Csáki György véleményét, akik szintén kifejtik, hogy a kereskedelmi jogi nemzetközi szervezetek

esetében a multilaterális szerződésekben minden tag részt vesz (Vidigal, 2019a:10), a plurilaterális szerződések azonban csak a tagok egy részét tömörítik, államok egy csoportjának együttműködését teszik lehetővé (Csáki, 2015: 30–32). Mivel a későbbiekben a Kereskedelmi Világszervezet plurilaterális egyezményeinek vizsgálatára kerül sor, a továbbiakban a plurilaterális kifejezést kizárólag azon egyezményekre használok, amelyek egy szervezet tagjainak pusztán egy részét kötelezik, míg multilaterális kifejezésen a minden tagot tömörítő megállapodásokat értem. Ennek fényében érdemes megvizsgálni azt a kérdést, hogy az ilyen plurilaterális szerződések nemzetközi kereskedelmi jogban történő megjelenése érdemben mikorra tehető.

Már az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény égisze alatt lehetőség nyílt a minden részes félre kötelező megállapodásokon felül szűkebb körű, pusztán egyes részes feleket tömörítő szerződések létrehozására (Adlung & Mamdouh, 2017:8). E megállapodások Steve Woolcock véleménye szerint a GATT egyezmény integráns részét képezték (Woolcock, 2013:4). Ilyen plurilaterális egyezmények elfogadására érdemben először a tokiói fordulón került sor,⁴ ezek körében említhető többek között az antidömping-szerződés (Adlung & Mamdouh, 2017:8–9), a polgári légi járművek kereskedelméről szóló egyezmény, a kormányzati közbeszerzésekről szóló megállapodás (GPS), továbbá a Nemzetközi Tejtermék és a Nemzetközi Marhahús Megállapodás (Woolcock, 2013:4). E szerződések részes feleinek száma körülbelül 10 és 40 résztvevő között mozgott, ami töredéke volt a GATT összes részt vevő államának (Nakatomi, 2013:3). A tokiói fordulón az a helyzet állt elő, hogy az egyes tagállamokat csak az említett egyezmények azon részei kötelezték, amelyeket magukra nézve elfogadtak. A szerződések tehát nem a maguk egészében és nem minden tagra vonatkoztak, szinte minden megállapodásnak ugyanis eltérő részesi köre volt. Mindennek köszönhetően a GATT-rendszeren belüli szerződéses kötelezettségek szétdarabolódtak,⁵ az egyes tagállamokat más-más kötelezettségek terhelték. Bernard M. Hoekman és Petros C. Mavroidis szavaival élve úgynevezett „klubok” jöttek létre, amelyek résztvevői az adott plurilaterális szerződést vagy annak azonos részét elfogadó, közös érdekeltséggel rendelkező GATT-tagállamok voltak (Hoekman & Mavroidis, 2015:320, 327).

⁴ *Historical Perspective*. 2021.03.15. <https://ielp.worldtradelaw.net/2021/02/a-historical-perspective-on-indias-and-south-africas-threat-to-block-the-implementation-of-the-joint.html>.

⁵ E folyamatra visszatekintve a WTO ma az à la carte GATT kifejezést alkalmazza, utalva arra, hogy egyes egyezményeknek a GATT-rendszerben eltérő részes felei és eltérő vitarendezési mechanizmusai voltak. Lásd: *Substantive scope of the dispute settlement system*. 2021.03.11. https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_settlement_cbt_e/cls5pl_e.htm.

E rendszerben aztán az uruguayi forduló változást hozott, ugyanis a fordulón egy új hallgatólagos megközelítés alakult ki (Woolcock, 2013:1, 4): az egységes szerződéses kötelezettségek rendszere (*single undertaking approach*) (Adlung & Mamduh, 2017:9). A nézet lényege az volt, hogy a forduló szerződéseit a tagállamok konszenzussal, csomagként fogadják el, s ne legyen lehetőségük az egyes egyezményekben való részvétel opcionális megválasztására.⁶ Mindezzel az volt a cél, hogy minden megállapodás minden WTO-tagállamot ugyanúgy kötelezzen, s így a szerződéses kötelezettségek rendszere egységes maradjon. A fordulón úgy vélekedtek, hogy ez a megközelítés hozzájárul a nemzetközi kereskedelmi jog átlátható, stabil szabályozásához és a szerződések egységes, konzisztens alkalmazásához (Nakatomi, 2013:3).

A princípium a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény (WTO-egyezmény) kidolgozását is áthatotta, aminek eredményeként a szervezetben főszabályként érvényesül a minden tagra kötelező multilaterális szerződések elfogadása. Ehhez képest a plurilaterális, azaz kevesebb tag részvételével létrejövő és csak rájuk nézve kötelező szerződések az egyezmény szövegébe kivételként kerültek be (Vidigal, 2019b:862–890, 872). A WTO-egyezmény ugyanis szinte minden megállapodást minden tag számára kötelezővé tesz, s mindössze a 4. mellékletben meghatározott esetekben enged ez alól kivételt. Ráadásul arra nézve, hogy mely egyezmények kerülhetnek a 4. mellékletbe – s képezhetnek ily módon kivételt a multilateralizmus alól –, a tagok konszenzusos döntése irányadó.⁷

A multilateralizmus főszabályát ugyan *expressis verbis* nem tartalmazza a WTO-egyezmény, azonban véleményem szerint ez a dokumentum több rendelkezéséből is kiolvasható. Ebből a szempontból érdemes megvizsgálni a szerződés preambulumát, amelyben a szerződő felek célkitűzésként egy integrált, életképesebb és tartósabb multilaterális kereskedelmi rendszer kifejlesztését határozták meg.⁸ Figyelmet érdemel továbbá a III. cikk 1. pontja, amely szerint „[a] WTO a jelen Egyezmény és a Multilaterális Kereskedelmi Megállapodások végrehajtását, igazgatását

⁶ Az elgondolás valójában az Egyesült Államokból indult ki, amely belső jogában a szerződések csomagként történő elfogadását vagy elutasítását írta elő a Kongresszus részére. Multilaterális szinten az uruguayi fordulón ez a megközelítés jelent meg a szerződéses kötelezettségek egységes rendszereként (VanGrasstek & Sauvé, 2006:839).

⁷ Ennek pontos ismertetésére a következő fejezetben kerül sor.

⁸ A Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény, Preambulum. Kihirdette: a többoldalú tárgyalások uruguayi fordulóján (1986–1994) elért megállapodásoknak a Közösség nevében a hatáskörébe tartozó ügyek megkötéséről szóló Tanács 94/800/EK sz. határozat (HL „L” 336). 1994. 12. 23. 1–308. (Magyar nyelvű változata megjelent a Hivatalos Lap különkiadásában, lásd 11. fejezet, 21. kötet, 80–81.). Magyarországon kihirdette: az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről szóló 1998. évi IX. törvény.

és működését segíti elő (...).⁹ Mindezekből véleményem szerint kiolvasható, hogy a szervezet elsődleges célja a minden tag részvételével történő együttműködés elérése, a multilaterális szerződések ösztönzése.¹⁰

E multilateralizmus és az egységes szerződéses kötelezettségek rendszere egészen a dohai fordulóig domináns szereppel bírtak a Kereskedelmi Világszervezet rendszerében. A forduló sikertelensége azonban rámutatott, hogy a WTO konszenzusos döntéshozatala, valamint a *single undertaking* megközelítés rendkívül nehézkes és időigényes. Sőt nyilvánvalóvá vált, hogy bizonyos esetekben lehetetlen a minden tagállamra kötelező megállapodás elérése. Mindez pedig ráirányította a figyelmet a szűkebb körű megállapodások szükségességére (Nakatomi, 2013:5–6).

Plurilaterális szerződések a Kereskedelmi Világszervezet rendszerében

E fejezetben annak vizsgálatára kerül sor, hogy a WTO-egyezmény miként határozza meg a plurilaterális szerződéseket. A dokumentum megkülönbözteti a multilaterális és a plurilaterális kereskedelmi megállapodásokat,¹¹ rögzítve, hogy az 1., 2. és 3. mellékletben szereplő előbbi típusú, valamint a 4. mellékletben szereplő utóbbi típusú szerződések is az egyezmény részének tekintendők.¹² A WTO-egyezmény mindezen felül azt a lényeges különbséget is rögzíti, hogy míg a multilaterális szerződések minden WTO-tagra kötelezőek, addig a plurilaterális megállapodások csak az azokat elfogadó tagok számára kötelezőek, az el nem fogadó tagokra sem jogot, sem kötelezettséget nem teremtenek.¹³ Azaz amíg a multilaterális szerződésekben a WTO minden tagja részt vesz (Nakatomi, 2015:2), addig a plurilaterális megál-

⁹ Marrakesh-i Egyezmény, III. cikk, 1. pont.

¹⁰ Ezt tovább erősíti, hogy a WTO-egyezmény a multilaterális szerződésekre nézve jóval részletesebb szabályozást ad, míg a többoldalú megállapodások tekintetében az abban résztvevők döntésére bízta a különféle szabályok kialakítását. Az egyezmény a legtöbb helyen csak azt rögzíti, hogy a kérdéskörre nézve az adott szerződés rendelkezései irányadók. Marrakesh-i Egyezmény, IX. cikk 5. pont, X. cikk 10. pont, XII. cikk 3. pont, XIII. cikk 5. pont, XIV. cikk 4. pont, XV. cikk 2. pont, XVI. cikk 5. pont.

¹¹ A „*plurilateral*” kifejezés csak az egyezmény angol szövegében olvasható (lásd: Marrakesh Agreement, 2021.03.10. https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto_e.htm), a szerződés hiteles magyar fordítása a multilaterális és a többoldalú szerződések között tesz különbséget (lásd: az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről szóló 1998. évi IX. törvény). E szóhasználat, bár kétségtelenül helyes, ugyanakkor véleményem szerint félreértésekre adhat okot, melynek okán a tanulmány a multilaterális és plurilaterális kifejezéseket használja.

¹² The WTO and its Treaty Instruments, 2021.01.21. https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/sli_e/3TheWTOanditstreatyinstruments.pdf, 8.

¹³ Marrakesh-i Egyezmény, II. cikk, 2. és 3. pont.

lapodásokban csak kisebb számú, érdekeltség által behatárolt tag működik együtt (Hoekman & Kostecki, 2009:5). Az előbbi kategória tehát tágabb, az utóbbi pedig szűkebb (Saner, 2012:1–5). Náray Péter megfogalmazásában: „a multilaterális megállapodások (...) a WTO-egyezmény II. cikkében foglalt rendelkezés alapján a WTO valamennyi tagjára kötelezőek, azaz a WTO-ban vállalt tagság az ezen egyezményekben (...) foglalt kötelezettségek elvállalását is jelenti (...). Ezzel szemben állnak az úgynevezett plurilaterális kereskedelmi egyezmények (...), amelyek csak az azokat kifejezetten elfogadó WTO-tagországokra vonatkoznak” (Náray, 2002:1022).

Arra nézve, hogy a plurilaterális szerződéshez minimum hány részes félre van szükség, az egyezmény nem tartalmaz rendelkezést. A bilaterális és multilaterális szerződések részes feleinek számából ugyanakkor levonható az a következtetés, hogy a plurilaterális szerződéseknek kettőnél több felet kell tömöríteniük,¹⁴ de nem foglalhatják magukba az összes WTO-tagot, annál szűkebb alanyi körrel kell bírniuk. E spektrumon belül teljes mértékben a tagokon múlik a résztvevők számának kialakítása.

A WTO-egyezmény tehát az alábbiak szerint határozza meg a plurilaterális szerződéseket: olyan szűk körű megállapodások és kapcsolódó jogi szabályozások, amelyek az egyezmény 4. mellékletében találhatóak. Azaz az egyezmény értelmében csak azon szerződések tekinthetők plurilaterálisnak, amelyeket a 4. melléklet felsorol.¹⁵ Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy a mellékletben fellelhető szerződések köre változhat, ugyanis a miniszteri konferencia egy kereskedelmi megállapodás részesei kérésére konszenzussal dönthet úgy, hogy a megállapodást a 4. melléklethez csatolja, vagy éppen ellenkezőleg, a mellékletben már szereplő plurilaterális megállapodást a tagok kérésére törli a 4. mellékletből.¹⁶

Mindezek alapján a plurilaterális szerződések körének megismeréséhez elengedhetetlen a WTO-egyezmény 4. mellékletének vizsgálata. E dokumentum a plurilaterális megállapodások között az alábbi szerződéseket sorolja fel:¹⁷ a polgári légi járművek kereskedelméről szóló egyezmény, a kormányzati közbeszerzésekről szóló megállapodás (GPS), továbbá a Nemzetközi Tejtermék és a Nemzetközi Marhahús

¹⁴ Plurilateral Trade Agreements and the Impact on LDCS – to Participate or not to Participate? Final Report 25 October 2017, South African Institute of International Affairs (SAIIA), North-West University's TRADE research entity and Trade Matters (a továbbiakban: Plurilateral Trade Agreements). 7.

¹⁵ The Legal Status of Joint Statement Initiatives and their Negotiated Outcomes. WT/GC/W/819, 19 February 2021. 1.

¹⁶ Marrakesh-i Egyezmény, X. cikk, 9. pont.

¹⁷ *Plurilaterals: of minority interest*. 2021.03.09. https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm10_e.htm.

Megállapodás.¹⁸ E szerződések közül az utóbbi kettőt 1997-ben megszüntették,¹⁹ így a WTO-egyezmény értelmében jelenleg csak két plurilaterális szerződés létezik (Hoekman & Mavroidis, 2015:320).

Bár az eddigi meghatározás egyértelműnek tűnik, mégis a plurilaterális szerződések státuszával kapcsolatban a WTO-rendszeren belül számos problémás kérdés felvethető. E megállapodások ugyanis a WTO-egyezmény részének tekintendők, azonban jogokat és kötelezettségeket csak a részes felek számára határoznak meg. Ennélfogva a megállapodások némileg elkülönülnek a főszabálynak számító multilaterális szerződésektől, mert csupán egyes felek viszonyát rendezik. Ennek okán egyes vélemények egyfajta külön megállapodásként tekintenek e szerződésekre, amelyek bizonyos szempontból függetlenek a WTO rendszerétől.²⁰ Ezt a nézetet a WTO-egyezmény több rendelkezése is megerősíti, ugyanis ezek lehetőséget adnak a plurilaterális szerződések szerződő feleinek arra, hogy saját szabályokat rögzítsenek a megállapodásokban.²¹ E saját szabályozás természetesen nem valósulhat meg korlátlanul, a WTO-egyezmény ugyanis rögzíti, hogy a plurilaterális megállapodásokban hivatkozott testületeknek a WTO intézményi keretein belül kell tevékenykedniük, és rendszeresen tájékoztatniuk kell tevékenységükről az Általános Tanácsot.²² A plurilaterális szerződések ezen felül nem áthatják alá a WTO rendszerét (Vickers, 2014:2), ennek biztosítására részben a korábban említett konszenzusos döntéshozatal szolgál (Bouët & Laborde, 2021:2–3).

Látható, hogy még a 4. mellékletben szereplő plurilaterális szerződések helyzete sem egyértelmű. Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy a szakirodalom nem csupán az említett négy – hatályos szerződéseket tekintve két – megállapodást tekinti plurilaterális szerződésnek, hanem ilyen egyezményként említi többek között az információtechnológiai termékek kereskedelméről szóló megállapodást (*Information Technology Agreement*, ITA; Woolcock, 2013:5),²³ a hamisítás elleni kereskedelmi megállapodást (*Anti-Counterfeiting Trade Agreement*, ACTA; Nakatomi, 2013:2–6), a transz-csendes-óceáni partnerségről szóló megállapodást (*Trans-Pacific Partner-*

¹⁸ Marrakesh-i Egyezmény, 4. melléklet.

¹⁹ WTO Legal Texts. 2021.01.20. https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm.

²⁰ Plurilateral Trade Agreements. 7, 14.

²¹ A WTO-egyezmény a plurilaterális szerződésekre nézve rögzíti, hogy a megállapodásokat érintő különféle kérdésekben az adott szerződés rendelkezései irányadók. Marrakesh-i Egyezmény, IX. cikk 5. pont, X. cikk 10. pont, XII. cikk 3. pont, XIII. cikk 5. pont, XIV. cikk 4. pont, XV. cikk 2. pont, XVI. cikk 5. pont.

²² Marrakesh-i Egyezmény, IV. cikk 8. pont.

²³ Martonyi János szerint az ITA esetében a legnagyobb kedvezményes elbánás elve az egyezményt valójában multilaterálissá teszi, mert minden WTO-taggal szemben érvényesíti az egyenlő elbánás tételét, annak ellenére, hogy az egyezménynek nem minden WTO-tag részese (Martonyi, 2016:57).

ship, TPP; Saner, 2012:22), a transzatlanti kereskedelmi és beruházási partnerségről szóló megállapodást (*Trans-Atlantic Trade and Investment Partnership*, TTIP), az átfogó gazdasági és kereskedelmi megállapodást (CETA) és a szolgáltatás-kereskedelmi megállapodást (*Trade In Services Agreement*, TISA; Csáki, 2015:21) is.

E szerződések esetében még nagyobb problémák merülnek fel, mivel ezek nem szerepelnek a Marrakesh-i Egyezmény 4. mellékletében, így helyzetük még kevésbé tisztázott. A WTO-egyezmény értelmében a tagok egy része által kötött minden megállapodást elviekben közölni kell a Világszervezettel, amely azokat konszenzuszos döntéssel felveheti a 4. mellékletbe (Hoekman & Mavroidis: 2015:340). Fontos megjegyezni azonban, hogy ez csupán lehetőség,²⁴ ami a tagok kérésére valósulhat meg. Amennyiben a felvételre nem kerül sor, abban az esetben a szerződések álláspontom szerint nem tekinthetők azonosnak a 4. mellékletben szereplő megállapodásokkal.

A szakirodalomban plurilaterálisnak tekintett szerződések véleményem szerint két kategóriába sorolhatóak. Vannak közöttük olyanok, amelyek a WTO-rendszerhez hozzáadnak valamit, vagy azt kiegészítik, ezeket szokás WTO+ vagy WTO-x kategóriáknak nevezni. A WTO+ (WTO plus) kategóriába olyan egyezmények tartoznak, amelyek a multilaterális szerződésekben már lefektetett szabályokon felül plusz rendelkezéseket tartalmaznak, pusztán egyes tagokra nézve. Ehhez képest a WTO-x (WTO extra) szerződések olyan ügyekkel foglalkoznak, amelyek egyes felek WTO-tagságán túlmutatnak, például munkajogi sztenderdekkel (Horváthy, 2018:122). Álláspontom szerint a WTO+ és WTO-x kategóriák szerződésai csak abban az esetben lennének ténylegesen plurilaterális szerződésként tekinthetőek, ha a megállapodások 4. mellékletbe történő felvételére is sor kerülne. Az említett kategóriákon felül azonban a korábban felsorolt példák között vannak szabadkereskedelmi, vámuniós, megaregionális megállapodások is, amelyek esetében a 4. mellékletbe történő felvétel – a megállapodások jellegéből és funkciójából adódóan – véleményem szerint fel sem merülhet.

Úgy vélem tehát, hogy a szakirodalomban említett megállapodások a Kereskedelmi Világszervezet rendszerében jelenleg nem tekinthetőek plurilaterális szerződéseknek. A Marrakesh-i Egyezmény értelmében ugyanis kizárólag azon megállapodások tekinthetőek plurilaterálisnak, amelyek jellegéről a WTO-tagok így állapodnak meg, és konszenzuszos döntéssel úgy határoznak, hogy az adott megállapodást felveszik az egyezmény 4. mellékletébe (Adlung & Mamdouh, 2017:2). A plurilaterális szerződések tehát zárt rendszert alkotnak. E zárt rendszer a korábban

²⁴ Marrakesh-i Egyezmény, X. cikk, 9. pont.

kifejtettek szerint ugyan módosítható, azonban ehhez minden WTO-tagállam egyetértésére van szükség.²⁵ A teljes konszenzus követelménye okán akár egyetlen tag nemleges szavazata is akadályát képezheti egy új szerződés 4. mellékletbe történő felvételének.²⁶

A plurilaterális szerződések zárt rendszerének elméletét erősíti a WTO vitarendezési eljárásra vonatkozó szabályozása is. A *Dispute Settlement Understanding* (DSU) ugyanis kifejezetten rögzíti azon egyezményeket (ún. *covered agreements*), amelyekkel kapcsolatos viták esetében a WTO vitarendezési eljárása igénybe vehető.²⁷ A DSU 1. melléklete ezen egyezmények között sorolja fel a WTO-t létrehozó Marrakesh-i Egyezményt, egyes nevesített multilaterális szerződéseket (GATT, GATS, TRIPS, DSU), valamint a plurilaterális szerződéseket (Adlung & Mamdouh, 2017:20–21). Ez utóbbi körében a DSU ugyanazon egyezményeket sorolja fel, amelyek a WTO-egyezmény 4. mellékletében szerepelnek (a hatályos megállapodások a polgári légi járművek kereskedelméről szóló egyezmény, valamint a kormányzati közbeszerzésekről szóló megállapodás).²⁸ Vagyis vitarendezési eljárás útján csak a 4. mellékletben szereplő egyezmények kikényszerítésére van lehetőség.²⁹

Azaz, még ha egy megállapodást a jellege alapján plurilaterálisnak tart is a szakirodalom, ez a minősítés a WTO rendszere szerint valójában nem állja meg a helyét. E rendszerben ugyanis bármely szerződés csak akkor minősül plurilaterális megállapodásnak, és a vitarendezési eljárás vele kapcsolatban csak akkor vehető igénybe, ha az adott egyezményt a WTO-tagok konszenzussal felveszik a 4. mellékletbe (Nakatomi, 2013:11). Ellenkező esetben a Világszervezet plurilaterális szerződéseinek közé az adott egyezmény nem sorolható be. Mindebből jól látható, hogy a WTO-egyezmény és a vitarendezési szabályozás a GATT-rendszerhez képest jóval konkrétabb, stabilabb, követhetőbb szabályozást nyújt a plurilaterális szerződésekre nézve.

²⁵ Steve Woolcock szerint a plurilaterális szerződések körének módosítására nem sok esély van (Woolcock, 2013:7).

²⁶ *Historical Perspective*. 2021.03.15. <https://ielp.worldtradelaw.net/2021/02/a-historical-perspective-on-indias-and-south-africas-threat-to-block-the-implementation-of-the-joint.html>.

²⁷ Brazil – Measures Affecting Desiccated Coconut. AB-1996-4. Report of the Appellate Body. WT/DS22/AB/R, 21 February 1997. 13.

²⁸ *Substantive scope of the dispute settlement system*. 2021.03.11. https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_settlement_cbt_e/cls5p1_e.htm.

²⁹ Azonban e szerződések esetében is csak akkor, ha a megállapodások kifejezetten rendelkeznek a vitarendezési eljárás magukra történő alkalmazásáról. *Understanding on rules and procedures governing the settlement of disputes*. 2021.03.12. https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dsu_e.htm.

A plurilaterális szerződések szerepe és jelentősége

A plurilaterális szerződések fogalmának és státuszának áttekintését követően e fejezetben annak vizsgálatára kerül sor, hogy e megállapodások milyen szerepet tölthetnek/tölthetnének be a Kereskedelmi Világszervezetben. Fontos leszögezni, hogy e tekintetben azon szerződések szerepét és jelentőségét kívánom vizsgálni, amelyek a WTO-egyezmény 4. mellékletében szerepelnek, vagy oda történő felvételük lehetséges lenne.

Az utóbbi időben a multilaterális rendszer válságának és annak megnyilvánulóbb jeleként a dohai forduló sikertelenségének köszönhetően a szűkebb körű szerződések a korábbinál jóval nagyobb figyelemben részesülnek (Nakatomi, 2013:7). A dohai fordulón ugyanis világgossá vált, hogy a minden WTO-tag részvételével kötött multilaterális egyezmények elfogadására nincs lehetőség (Woolcock, 2013:1). A multilateralizmus e válságát azóta sem sikerült feloldani, a rendszer blokkolt jellege manapság is fennáll (Bertelsmann-Scott et al., 2018:177). A nairobi miniszteri konferencián több WTO-tag is kifejtette, hogy véleményük szerint új lehetőségeket kellene keresni a tárgyalások folytatására és a dohai forduló problémáinak megoldására.³⁰ E gondolat alapján egyes vélemények szerint a plurilaterális szerződések jelenthetik a kiutat a jelenlegi válsághelyzetből (Adlung & Mamdouh, 2017:3, 21–22).

A plurilaterális szerződések egyik nagy előnye ugyanis, hogy esetükben kevesebb fél érdekének összeegyeztetésére kerül sor. Ez jóval könnyebb feladatnak minősül, mint nagyszámú állam esetében, így a felek heterogenitásából fakadó ellentétek is könnyebben közös nevezőre hozhatók (Hellsten, 2006:432). Ez az előny már a tárgyalási folyamatban is jelentkezik, ugyanis plurilaterális szerződések esetén jóval könnyebb a felek közötti egyeztetés, valamint a megállapodás kidolgozása, majd elfogadása. Természetesen ez nagyban függ a felek számától, de a plurilaterális szerződések a multilaterális megállapodásoknál mindenképpen nagyobb rugalmasságot biztosítanak.

A plurilaterális szerződések fenti tulajdonságaiknak köszönhetően alternatívát jelenthetnek arra az esetre (Bertelsmann-Scott et al., 2018:178), ha a teljes konszenzus elérése és ebből következően a multilaterális egyezmények létrehozása lehetetlen.³¹ Ennek okán mondja ki Bernard Hoekman és Charles Sabel, hogy a nyitott

³⁰ World Trade Organization, Ministerial Conference – Tenth Session, Ministerial Declaration, Document WT/MIN(15)/DEC, 21 December 2015.

³¹ E gondolatmenet alapján Geraldo Vidigal a teljes egyhangúság elkerülésével megoldható problémák közé a WTO vitarendezési válságának feloldását is besorolja, rögzítve, hogy egy plurilaterális szerződés orvosolhatná az USA ellenállása miatt meghiúsuló egyhangúság elérésének, valamint az *ad*

plurilaterális szerződések – amelyek utóbb akár multilaterálissá is válhatnak³² – a legjobb opciót jelentik a multilaterális szerződések sikertelensége esetén (Hoekman & Sabel, 2020:16). Elekes Andrea ugyanezt a véleményt fejti ki akkor, amikor leszögezi, hogy ha nem sikerül minden tagot bevonni egy adott megállapodásba, „akkor is megmarad a plurilaterális megállapodás lehetősége, amely során csak az országok egy bizonyos csoportja írja alá a megállapodást” (Elekes, 2019:89). Azaz a plurilaterális szerződések a multilaterális megállapodások megvalósíthatatlansága, a konszenzusos rendszer bukása esetén igen jelentős szereppel bírhatnak (Nakatomi, 2013:3).

A kifejtett előnyök ellenére Csáki György például nem ért egyet a plurilaterális szerződések támogatásával, ugyanis úgy véli, e megállapodások azt a hátrányos következményt is magukkal hozhatják, hogy a WTO veszít globális jelentőségéből. A szerző szerint éppen ezért a plurilaterális szerződések terjedése jelentős kihívást jelent a WTO számára, ugyanis a nemzetközi kereskedelmi tárgyalások szabályozása ki is csúszhat a szervezet kezéből, s ez akár a nemzetközi kereskedelem multilaterális szabályozásának végét is jelentheti (Csáki, 2015:30–32). Ehhez kapcsolódóan Martonyi János szintén felveti a plurilaterális rendszer hátrányát, mégpedig azt, hogy „éppen a klasszikus kereskedelempolitikai területeken a plurilateralitás nem jelent megoldást, mivel a kívül maradóknak, a fegyelmet nem vállalóknak nyújt versenyelőnyt, nélkülözve a multilaterális szabályozási rendszer egyik legfőbb elvét, azaz a kölcsönös jogok és kötelezettségek egyensúlyát” (Martonyi, 2015:85). Rudolf Adlung és Hamid Mamdouh további kockázatként veti fel, hogy a plurilaterális szerződések alááshatják a korábbi multilaterális megegyezéseket, hosszú távon pedig a WTO szabályozásának fragmentálódásához, szétdarabolásához vezethetnek (Adlung & Mamdouh, 2017:17).

A fenti aggodalmas gondolatok ugyanakkor jelentős kisebbségben vannak a plurilaterális szerződéseket támogató nézetekkel szemben. A WTO Miniszteri Konfere^h kétoldalú megállapodások bizonytalanságának problémáját is. A szerző szerint egy plurilaterális szerződés keretében az arra hajlandó felek előzetesen megállapodhatnak egy választott bíró általi megoldásban, aki a vitarendezési mechanizmus válsága, nevezetesen a fellebbezési testület működés-képtelensége esetén eljárna. A szerző úgy véli, hogy ezáltal a részt vevő felek kiszámíthatóbbá, stabilabbá tehetnék kereskedelmi kapcsolataikat, sőt ez ösztönözhetné a későbbi multilaterális megoldás elérését is, ugyanis a csatlakozás esélye nyitva hagyható lenne. Vidigal, 2019a:1, 9–10, 16; valamint Vidigal, 2019b:862–864.

³² Ezzel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy egy szűk körű, ám nyitott szerződés utóbb multilaterálissá válhat, ha a csatlakozás lehetőségét biztosítva annak utóbb minden WTO-tag részesévé válik. (A Marrakesh-i Egyezmény XII. cikk, 3. pontja értelmében a csatlakozás megengedtségére nézve minden esetben a plurilaterális szerződés rendelkezései irányadók.) Vagyis a plurilaterális szerződések multilateralizálhatók, s ennek elérése fontos célkitűzés lehet az ilyen, kezdetben szűk körű megállapodások esetében.

renciája 2017 decemberében Buenos Airesben például úgy döntött, felhagy azzal a nézettel, hogy a WTO-szerződéseket minden félnek el kell fogadnia, és ösztönözni fogja az olyan megállapodásokat, amelyek kevesebb felet tömörítenek. Ezen felül Bernd Lange és Paul Rübige a WTO jövőjéről szóló jelentésükben kiemelik, hogy szükséges lenne a tárgyalási folyamat működésének felülvizsgálata a jelenlegi, konszenzusos szabály szerint zajló folyamatnál nagyobb rugalmasság biztosítása érdekében. A szerzők egyúttal elismerik, „hogy az »egységes vállalás« megközelítés korlátozza a multilaterális kereskedelmi irányítás hatékonyságát” (Lange & Rübige, 2018). Ennek okán a jelentés „támogatja a rugalmas multilateralizmus elképzelését, amely lehetőséget biztosít plurilaterális megállapodások előmozdítására és megkötésére olyan ügyekben, amelyekben még nem lehetséges az érdekelt WTO-tagok közötti teljes konszenzus kialakítása (...)” (Lange & Rübige, 2018). A jelentés ezen felül elismeri, hogy „bár a szabályokon alapuló multilateralizmus továbbra is a WTO struktúrájának kulcsfontosságú része marad, több lehetőség kínálkozik az érdekelt államok közötti mélyebb és rugalmasabb plurilaterális együttműködésre azokon a területeken, ahol a konszenzus nehezen érhető el” (Lange & Rübige, 2018). A plurilaterális szerződések helyzetét tekintve a dokumentum továbbá hangsúlyozza, hogy „az ilyen megállapodásoknak ki kell egészíteniük a multilaterális menetrendet, és nem áshatják azt alá, valamint a kereskedelmi akadályok megszüntetésének alternatív fórumai helyett a multilaterális szintű fejlődés ugródeszkájaként alkalmazandók” (Lange & Rübige, 2018).

A jelentés szerint tehát annak érdekében, hogy a globális kereskedelmi rendszer előtt álló kihívásokat a WTO kezelni tudja, valamint hogy továbbra is életképes, releváns és hatékony maradjon, a szervezetnek modernizációra van szüksége. „Ez mind a szabályok, mind pedig a WTO eljárásainak újragondolását jelenti annak érdekében, hogy válaszolni tudjon a 21. századi kereskedelmi viszonyok jelentette kihívásra. A rendszernek elég rugalmasnak kell lennie ahhoz, hogy alkalmazkodni tudjon a különböző ambíciójú tagokhoz” (Lange & Rübige, 2018). Ez a célkitűzés pedig többek között a plurilaterális szerződésként kidolgozott, de később minden WTO-tag számára nyitva álló megállapodások ösztönzése révén érhető el (Lange & Rübige, 2018).

Záró gondolatok

Miként a tanulmányból kitűnt, a plurilaterális szerződések számos könnyebbséget hordoznak a multilaterális megállapodásokhoz képest. Előbbi megállapodások révén a szerződő felek pusztán egymás közötti viszonyokat tudnak szabályozni, s a kívülálló, az adott témában vagy területen nem érdekelt feleket ki tudják zárni a megállapodásból. Ráadásul a szerződő felek limitált számának köszönhetően könnyebb végigvinni a szerződéskötési folyamatot, továbbá egyszerűbb összehangolni a felek érdekét, mint a nagyszámú állam részére nyitva álló egyezmények esetében.

E jellemzőknek köszönhetően a plurilaterális megállapodások alkalmazása bizonyos esetekben indokolt és szükségszerű lehet, különösen akkor, ha a multilaterális egyezmények létrehozása a részt vevő sokféle állam eltérő érdekei miatt lehetetlennek tűnik. A WTO keretében jelenleg is több tárgyalás zajlik bizonyos témakörökről, amelyekben nem vesz részt a szervezet minden tagja. E témakörök közé tartozik az e-kereskedelem, egyes szolgáltatások belső jogi szabályozása, vagy például a beruházáskönnyítés (Hoekman & Sabel, 2020:20). Ezeken felül a plurilaterális szerződések a multilaterális megállapodások alternatívájaként szolgálhatnak például a szektorális kereskedelem liberalizációja kapcsán is (Bouët & Laborde, 2021:2). Az említett témakörök esetében minden WTO-tag bevonása és egy multilaterális szerződés létrehozása feltehetően nehézségekbe ütközne (Saner, 2012:7). E nehézségeket oldja fel a plurilaterális megoldás, amely Raymond Saner véleménye szerint nemhogy gyengíti, inkább erősíti és elősegíti a multilateralizmust, ugyanis magasabb szintű specializációt tesz lehetővé, ami jobban szolgálja a szerződés által kitűzött célok megvalósítását (Saner, 2012:7, 25–26).

Ugyanakkor fontos rögzíteni, hogy a plurilaterális szerződések sem mentesek minden problémától. Miként a tanulmányból kivehető volt, ezek körének meghatározása, státusza, a WTO szerződési rendszerében elfoglalt helyük, sajátosságaik egyaránt kérdéseket vetnek fel. E kérdések megválaszolása a WTO-egyezmény mellékletében szereplő, valódi plurilaterális szerződések esetében sem egyszerű, ám még nehezebb azon megállapodások megítélése, amelyek a mellékletben nem szerepelnek, s így a WTO-rendszerben nem tekinthetőek plurilaterális szerződéseknek. E szabályok, Steve Woolcock szavaival élve, igen jelentős kihívást jelentenek (Woolcock, 2013: 6), ugyanis attól függetlenül léteznek, hogy a WTO szerződési rendszere nem ismeri el őket plurilaterális szerződésként, s nem teszi lehetővé velük kapcsolatban a vitarendezési eljárás igénybevételét.

Véleményem szerint a plurilaterális szerződések az említett nehézségek ellenére is az egyik legkézenfekvőbb megoldást jelenthetik a multilaterális rendszer válságos helyzetének feloldására. Ennek okán nem értek egyet Csáki György álláspontjával, ugyanis véleményem szerint a plurilaterális szerződések révén a WTO nem veszít globális szerepéből. Igaz ugyan, hogy a plurilaterális megállapodások áttörik a WTO konszenzuson alapuló döntéshozatalát, valamint a szerződéses kötelezettségek egységes rendszerét (Bertelsmann-Scott et al., 2018:183–184), azonban ezt éppen a Világszervezet működőképességének, rugalmasságának biztosítása érdekében teszik. Mindazonáltal jómagam is úgy vélem, hogy a plurilaterális szerződések alkalmazására korlátok között, körültekintően kell sort keríteni, ügyelve arra, hogy e megállapodások különlegességének jellege – amit egyrészt a részes felek szűkebb köre, másrészt e szerződések saját szabályozási lehetősége alapoz meg – ne hátrányként, hanem előnyként érvényesüljön.

Ehhez elengedhetetlennek tartom a plurilaterális szerződések nyílt jellegének biztosítását, azaz annak a lehetőségét, hogy egy kezdetben szűk körű szerződés később multilaterálissá váljon, ha annak utóbb minden WTO-tag részesévé válik. A multilateralizálódás célkitűzésén felül továbbá szükségesnek tartom, hogy a tagok egy része által kötött plurilaterális szerződések a WTO-egyezmény integráns részévé válhassanak. Véleményem szerint a jelenlegi konszenzusos minősítés szabálya e tekintetben nem kedvező, ugyanis ennek elérése a 4. mellékletbe történő új szerződések felvétele kapcsán ugyanolyan nehézségeket vet fel, mint egy tényleges multilaterális megállapodás elfogadása. A szükséges konszenzus hiányában jelenleg számos egyezmény rekedhet a WTO rendszerén kívül, e megállapodások helyzete pedig – mint látható volt – rendkívül tisztázatlan.

Mindezek alapján úgy vélem, ahhoz, hogy a plurilaterális szerződések betölthessék a nekik szánt szerepet és segítséget nyújtsanak a multilaterálisan nem rendezhető kérdések szabályozásához, feltétlenül szükség van a tanulmányban felvázolt problémák feloldására.

Hivatkozások

- Adlung, R. & Mamouh, H. (2017). *Plurilateral Trade Agreements: an Escape Route for the WTO?* WTO Staff Working Paper, No. ERSD-2017-03, World Trade Organization (WTO), Geneva, <http://dx.doi.org/10.30875/cdf5e42c-en>
- Aust, A. (2000). *Modern Treaty Law and Practice*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bertelsmann-Scott, T., van Rensburg, S. J. J., Viviers, W., Parshotam, A., Parry, A., Rossouw, R., Langalanga, A. & Nkhata, D. P. (2018). The Impact of Plurilateral Trade Agreements on Developing Countries – to Participate or not to Participate? *South African Journal of International Affairs* 25(2), 177–198, DOI: 10.1080/10220461.2018.1479655

- Bouët, A. & Laborde, D. (2021). *Plurilateral Agreements: a Promising Trade Liberalization Modality?* 2021.01.22. <https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/download/9376.pdf>
- Csáki, Gy. (2015). Is the WTO over? Mega-Regional/Plurilateral Free Trade Negotiations: Perspectives of Multilateralism in Trade. *Studia Mundi – Economica*, 2(2), 18–35.
- Egedy, G. (2007). *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*. HVG Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
- Elekes, A. (2019). *Világgazdaságtan*. Nemzeti Közszerződések, Budapest.
- Foulke, R. R. (1918). Treaties. *Columbia Law Review*, 18(5), 422–458.
- Ghouri, A. A. (2012). Is Characterization of Treaties a Solution to Treaty Conflicts? *Chinese Journal of International Law*, 11(2), 247–280.
- Hellsten, S. K. (2006). Multilateralism and Economic Justice. In Newman, E., Thakur, R. & Tirman, J. (ed): *Multilateralism Under Challenge? Power, International Order, and Structural Change*. United Nations University Press, Tokyo – New York – Paris.
- Hoekman, B. M. & Kostecki, M. M. (2009). *The Political Economy of the World Trading System. The WTO and Beyond*. Oxford University Press, Oxford.
- Hoekman, B. M. & Mavroidis, P. C. (2015). WTO ‘à la carte’ or ‘menu du jour’? Assessing the Case for More Plurilateral Agreements. *European Journal of International Law*, 26(2), 319–343.
- Hoekman, B. M. & Sabel, C. (2020). *Open Plurilateral Agreements. Global Spillovers and the Multilateral Trading System*. Global Economic Dynamics Bertelsmann Stiftung, Working Paper, 25/03/2020.
- Hogg, J. F. (1965). *The International Law Commission and the Law of Treaties*. Proceedings of the American Society of International Law at Its Annual Meeting (1921–1969). 2021.01.21. <https://www.jstor.org/stable/25657639>
- Horváth, B. (2018). Opinion 2/15 of the European Court of Justice and the New Principles of Competence Allocation in External Relations – A Solid Footing for the Future? In Nagy, Cs. I. (ed.) *Investment Arbitration and National Interest*. Council on International Law and Politics, Indianapolis (IN), Amerikai Egyesült Államok, 121–136. <http://real.mtak.hu/90443/>
- Lange, B. & Rübigen, P. (2018). *Jelentés a WTO jövőjéről (2018/2084(INI))*, Nemzetközi Kereskedelmi Bizottság. 2021.01.20. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2018-0379_HU.html?redirect
- Lissitzyn, O. J. (1962). Efforts to Codify or Restate the Law of Treaties. *Columbia Law Review*, 62(7), 1166–1205.
- Martonyi, J. (2015). Az egyenlő elbánás elvének elhalása a világgazdaságban. In Szabó, S. (szerk.): *Bonas Iuris Margaritas Quaerens. Emlékkötet a 85 éve született Bánrévy Gábor tiszteletére*. Pázmány Press, Budapest.
- Martonyi, J. (2016). A világgereskedelem szabályozásának dilemmái. *Külgügyi Szemle*, 15(2), 49–70.
- Molnár, T. (2019). *Németország EU-n kívüli külkapcsolatai (4.): Japánnal a szabályokra épülő nemzetközi rend védelmében*. KKI elemzések, E-2019/23.
- Nakatomi, M. (2013). *Plurilateral Agreements: A Viable Alternative to the World Trade Organization?* ADBI Working Paper Series 2013/439.
- Nakatomi, M. (2015). *Sectoral and Plurilateral Approaches in Services Negotiations: Before and After TISA*. ECIPE Policy Brief 2015/2.
- Náray, P. (2002). A GATT uruguayi fordulója és a Világgereskedelmi Szervezet létrehozása. In Nagy, B. & Jeney, P. (szerk.): *Nemzetközi Jogi Olvasókönyv. Dokumentumok, szemelvények*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Ruggie, J. G. (1992). Multilateralism: The Anatomy of an Institution. *International Organization*, 46(3), 561–598.
- Saner, R. (2008). *The Expert Negotiator: Strategy, Tactics, Motivation, Behaviour and Leadership*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden.

- Saner, R. (2012). *Plurilateral Agreements: Key to Solving Impasse of WTO/Doha Round and Basis for Future Trade Agreements within the WTO Context*. CSEND Policy Brief Nr. 7, Geneva.
- Schmalenbach, K. (2012). Use of terms. In Dörr, O. & Schmalenbach, K. (ed.) *Vienna Convention on the Law of Treaties. A Commentary*. Springer, Heidelberg.
- Sükösd, P. (2005). A globalizáció hatása az extraterritorialitás szemléletének kialakulására az EK és az USA versenyjogában. In Tóth, T. (szerk.): *A versenyjog aktuális kérdései*, PPKE-JÁK Doktori Iskola: Gazdasági Versenyhivatal, Budapest.
- Szalai, A. (2018). Nemzetközi szerződések. In Jakab, A. & Fekete, B. (szerk.) *Internetes Jogtudományi Enciklopédia. Nemzetközi jog rovat* (rovatszerkesztő: Sulyok G.) 2021.01.20. <http://ijoten.hu/szocikk/nemzetkozi-szerzodesek>
- VanGrasstek, C. & Sauvé, P. (2006). The Consistency of WTO Rules: Can the Single Undertaking Be Squared with Variable Geometry? *Journal of International Economic Law*, 9(4), 837–864.
- Vickers, B. (2014). *The Relationship between Plurilateral Approaches and the Trade Round. E15Initiative*. Geneva: International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD) and World Economic Forum.
- Vidigal, G. (2019a). *Addressing the Appellate Body Crisis: A Plurilateral Solution?* Amsterdam Law School Legal Studies Research Paper, No. 2019-14.
- Vidigal, G. (2019b). Living Without the Appellate Body: Multilateral, Bilateral and Plurilateral Solutions to the WTO Dispute Settlement Crisis. *Journal of World Investment & Trade*, 20(6), 862–890.
- Woolcock, S. (2013). *Getting Past the WTO Deadlock: The Plurilateral Option?* RSCAS Policy Paper 2013/08, European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Global Governance Programme.

Szerzői útmutató

Folyóiratunkban a tanulmányok átlagos hossza 1 szerzői ív (40 000 leütés szóközzel), etől ±50 százaléknál nagyobb mértékben lehetőleg ne térjenek el. (A cikk méretét a Word for Windows programokban a Fáj/Adatlap/Statistika mezőben lehet ellenőrizni.) A könyvismertetések, konferenciabeszámolók és a körkérdésekre adott válaszok ennél rövidebbek lehetnek. A címhez tartozó csillagos lábjegyzet tartalmazza a tanulmány elkészítésével kapcsolatos információkat és a köszönetnyilvánításokat. Itt szerepeltetjük azt, hogy a cikk első változata mikor érkezett be a szerkesztőségbe, és a cikk DOI-számát. Utána következik a szerző foglalkozása, beosztása, munkahelye és e-mail-címe.

A cikkek elé 10-15 soros, mintegy 1000 karakter terjedelmű, egyes szám harmadik személyben megfogalmazott absztraktot kérünk magyarul és angolul, az utóbbihoz a cikk címét is angolul. Az absztrakt célja az olvasó figyelmének felhívása az írásra. Az internetes keresők ennek alapján pozicionálják a tanulmányt, ami kiemelkedő fontosságú a hazai és nemzetközi láthatóság, illetve a jövőbeli hivatkozások szempontjából. Ennek fényében célszerű röviden összefoglalni a cikk témáját és célját, elhelyezni az írást a hazai és a nemzetközi szakirodalomban és felvillantani egy vagy két következtetést, utalva azok újdonság jellegére. Az absztrakt után kérjük megjelölni a tanulmányhoz kapcsolódó, a láthatóság szempontjából szintén fontos kulcsszavakat és JEL-kódokat; az utóbbiakat az alábbi internetcímről kell kikeresni: <https://www.aeaweb.org/jel/guide/jel.php>

Javasoljuk, hogy a bevezetésben határozzák meg a tanulmány témáját, aktualitását (milyen problémát vizsgál és az miért időszerű), célját, vezérfonalát, műfaját, elméleti hátterét, az alkalmazott kutatási módszert és adott esetben a kutatási kérdéseket, illetve hipotéziseket. Célszerű elhelyezni a témát a hazai és a nemzetközi szakirodalomban, kitérve arra, hogy az írás milyen kutatási rést – ha van ilyen – kíván betölteni. Utaljanak arra, hogy milyen újdonságértéke van a cikknek az eddigi hazai és nemzetközi szakirodalmi megközelítésekhez képest. Az összefoglalás kevésbé tartalmi, inkább szintetizáló jellegű legyen, amelyben kiemelik a tanulmány új és újszerű megállapításait és következtetéseit, és megemlítik a lehetséges további kutatási irányokat. A melléklet (táblázatok, ábrák stb.) terjedelme ne haladja meg a főszöveg hosszának 10 százalékát.

A tanulmány végén 'Hivatkozások' alcím alatt alfabetikus sorrendben, sorszámozás nélkül szerepel az irodalomjegyzék, amely csak olyan forrásokat tartalmazhat, amelyekre a szerző hivatkozott a tanulmányban. A hivatkozásokat a szerkesztőség által mérvadónak tekintett és a közgazdasági publikációk körében is elterjedt American Psychological Association (APA) legfrissebb, hetedik kiadású hivatkozási stílusa alapján kell elkészíteni az alábbi táblázatban foglaltak szerint. További részletek ezen a linken találhatóak: <https://pitt.libguides.com/citationhelp/apa7>

Példák hivatkozásokra az APA 7. kiadása alapján

A publikáció típusa	A hivatkozás formája a szövegben	A hivatkozás formája a bibliográfiában (a 'Hivatkozások' alcím alatti részben)
Könyv	(Sapolsky, 2017)	Sapolsky, R. M. (2017). <i>Behave: The biology of humans at our best and worst</i> . Penguin Books, New York.
Könyvfejezet szerkesztett könyvben	(Dillard, 2020)	Dillard, J. P. (2020). Currents in the study of persuasion. In M. B. Oliver, A. A. Raney, & J. Bryant (Eds.), <i>Media effects: Advances in theory and research</i> (4th ed., pp. 115–129). Routledge.
Nyomtatott folyóiratban megjelent cikk	(Weinstein, 2009)	Weinstein, J. (2009). "The market in Plato's Republic." <i>Classical Philology</i> , 104(4), 439–458.
Elektronikus folyóiratban megjelent cikk	(Grady et al., 2019)	Grady, J. S., Her, M., Moreno, G., Perez, C., & Yelinek, J. (2019). Emotions in storybooks: A comparison of storybooks that represent ethnic and racial groups in the United States. <i>Psychology of Popular Media Culture</i> , 8(3), 207–217. https://doi.org/10.1037/ppm0000185
Webes felület	(Bologna, 2019)	Bologna, C. (2019). Why some people with anxiety love watching horror movies. HuffPost, October 31. https://www.huffpost.com/entry/anxiety-love-watching-horror-movies_1_5d277587e4b02a5a5d57b59e

Forrás: <https://pitt.libguides.com/citationhelp/apa7>

A láthatóság szempontjából fontos a hivatkozott források minősége. Lehetőség szerint tudományos igényű, színvonalas forrásmunkákra hivatkozzanak. Ahol van ilyen, ott az egyes szakirodalmi források után közöljék a hivatkozott mű CrossRef-nél regisztrált DOI-azonosítóját, ami javítja a cikk láthatóságát, hozzájárul a nagyobb idézettséghez és megkönnyíti az adott és kapott hivatkozások összeszámlálását. A DOI-számot többek között a <https://search.crossref.org/> honlapon lehet megkeresni.

Szó szerinti, idézőjeles hivatkozás esetén, illetve akkor, ha konkrét, pontosan azonosítható gondolatot emel át a szerző nem szó szerint, a szövegközi hivatkozásban az évszámot ki kell egészíteni a vonatkozó oldal, oldalak vagy intervallum megjelölésével, például (Weinstein, 2009:442). Szövegközi hivatkozásban két szerző esetén használjon & jelet a két név között (Fiebiger & Lavoie, 2020), kettőnél több szerző esetén az első szerző neve után et al. jelölés irandó (Colciago et al., 2018). A bibliográfiában több szerző esetén az utolsó név előtt & használandó [Ábel I., Lóga M., Nagy Gy. & Vadkerti Á. (2019)]. Ha egy hivatkozott szerzőnek több bibliográfiai tétele van ugyanabban az évben, akkor ezeket 2018a, 2018b stb. módon kell megkülönböztetni. A hivatkozások szerkesztéséhez használható a Mendeley (https://www.mendeley.com/?interaction_required=true), illetve a Zotero (<https://www.zotero.org/>) hivatkozáskézelő rendszer. A lábjegyzetek a főszöveget egészítik ki, kérjük számukat lehetőség szerint minimálisra csökkenteni.

A cikkeket Word for Windows formátumban kérjük Times New Roman betűtípussal, 12 pontos betűmérettel, 2,5-ös margóval és 1,5-ös sortávolsággal. Szavak vagy szövegrészek kiemeléséhez dőlt szedés használható, aláhúzás és félkövér betű nem. A megjegyzéseket kérjük lábjegyzetbe tenni. A bekezdések első sorában ne alkalmazzanak behúzást. A többszerzős kéziratok esetében kérjük a szerzőinket, hogy ügyeljenek a szöveg gondolati és stiláris egységességére.

A táblázatok és az ábrák tartalma legyen a főszöveg ismerete nélkül is értelmezhető. Minden ábrához és táblázathoz címet kérünk, amit az ábra, illetve a táblázat felett kérünk elhelyezni. A megjegyzéseket és az adatok forrását közvetlenül a táblázatok, illetve az ábrák alatt tüntessék fel. Az ábrák és a táblázatok sorszáma a címek fölött jelenjen meg. Kérjük, hogy az ábrákat és a táblázatokat folyamatosan számozzák, azaz a sorszámozás az új alfejezetekben és alpontokban ne kezdődjön újra. Az ábrák és táblázatok a szövegközbe, a szándékozott helyükre kerüljenek a kéziratokban. Tüntessék fel a táblázatokban szereplő mennyiségi értékek mértékegységét. Az ábrákhoz háttérfájl (lehetőleg Excelben) kérünk mellékelni. A képfarmátumban (jpg, gif, png) leadott ábrák nem szerkeszthetőek. Az ábrák jó minősége érdekében a képek felbontása legalább 300 dpi legyen. A képleteket a jobb oldalon, zárójelben, folyamatosan kérjük számozni, elkerülve az egyes alfejezetekben történő újra-számozást.

Szerzőinket arra kérjük, hogy csak olyan kéziratot küldjenek, amelyet más szerkesztőségnek nem nyújtottak be, illetve az elbírálás idején nem nyújtanak be publikálásra. A Külgazdaság szerkesztői csak szakmai és nyelvi szempontból igényes kéziratokat küldenek bírálatra. A cikktervezetet anonim lektorok értékelik. További részletek a kulgazdasag.hu honlapon 'A lap bemutatása' menüpontban.

A cikkeket a kulgazdasag@kopint-tarki.hu e-mail címen kérjük eljuttatni a szerkesztőségbe. A Külgazdaság szerkesztősége nem kér és nem fogad el pénzt a benyújtott kéziratok feldolgozásáért és szerkesztéséért.

Köszönettel:

A Külgazdaság szerkesztősége

1112 Bp., Budaörsi út 45.

Tel.: +36 1 309-2642, +36 1 309-2695

E-mail: kulgazdasag@kopint-tarki.hu